

**Stowarzyszenie**  
**Bialskopodlaska Lokalna Grupa Działania**



***Lokalna Strategia Rozwoju***  
***2023–2029***

**Biała Podlaska, 1 czerwca 2023 r.**



**Dofinansowane przez**  
**Unię Europejską**



## Spis treści

I.CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO .....	3
1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia .....	3
2. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie .....	3
3. Opis struktury LGD .....	4
4. Opis składu organu decyzyjnego .....	6
5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym .....	6
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD .....	6
II.CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR .....	8
1. Opis obszaru .....	8
2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru .....	9
III.PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR.....	11
1. Etap opracowania LSR .....	11
2. Etap wdrażania LSR .....	14
IV.ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU .....	16
1. Potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru .....	16
2. Analiza SWOT .....	36
3. Wnioski z diagnozy .....	38
4. Grupy docelowe.....	41
V.SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA .....	42
VI.CELE I WSKAŹNIKI .....	50
VII.SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU .....	56
VIII.PLAN DZIAŁANIA .....	59
IX.PLAN FINANSOWY LSR .....	60
X.MONITORING I EWALUACJA .....	61
Spis rysunków.....	63
Spis map .....	63
Spis wykresów .....	63
Spis tabel .....	63
Wykaz wykorzystanej literatury .....	64
Załączniki do LSR.....	64

## I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

### 1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Stowarzyszenie Białskopodlaska Lokalna Grupa Działania zarejestrowane jest jako Stowarzyszenie specjalne posiadające osobowość prawną. Formą prawną partnerstwa jest stowarzyszenie „specjalne” – jest to jednolita dla wszystkich LGD forma organizacyjno-prawna, charakteryzująca się tym, że w stowarzyszeniu oprócz osób fizycznych członkami zwyczajnymi mogą być także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw, a nadzór nad nim sprawuje marszałek województwa i może ono prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji LSR. Poza tym w takim stowarzyszeniu, obok walnego zebrania członków, zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ jakim jest rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR (chyba że w statucie LGD przewidziano, że zadania te należą do właściwości zarządu).

### 2. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie

Białskopodlaska Lokalna Grupa Działania (BLGD) powstała z inicjatywy stowarzyszenia Integracyjne Centrum Edukacji i Kultury, które zainicjowało na terenie powiatu białskiego przygotowanie oraz wdrażanie Schematu I *Pilotażowy Program Leader+*. Celem utworzenia BLGD były działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz małych miast, a także aktywizacja mieszkańców obszaru objętego LSR. Do Krajowego Rejestru Sądowego Stowarzyszenie BLGD zostało wpisane w dniu 12.06.2006 r. pod numerem KRS 0000258796.

Członkowie LGD posiadają niezbędne doświadczenie oraz wiedzę w zakresie zarządzania oraz realizacji operacji w ramach LSR. Od początku swojej działalności LGD brało czynny udział w życiu społecznym regionu, realizując liczne projekty na obszarze swojego działania. BLGD w latach 2006–2008 zrealizowała projekt w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego 2004–2006, Działania 2.7 *Pilotażowy Program Leader+*, pod nazwą *Lokalne inicjatywy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w powiecie białskim*. Projekt był realizowany w terminie od 15.02.2007 r. do 30.03.2008 r. na łączną kwotę pomocy: 491 625 zł.

W ramach projektu zostały zrealizowane seminaria, szkolenia, warsztaty i konkursy. Projekt był ukierunkowany na aktywizację społeczności lokalnej. Dzięki projektowi lokalna społeczność potrafi decydować o kierunkach rozwoju swojego obszaru. Projekt uświadomił mieszkańcom, jak duży mają wpływ na wszelkie przemiany oraz nauczył ich współpracy z przedstawicielami władzy publicznej oraz przedsiębiorcami działającymi na terenie BLGD.

W okresie programowania 2007–2013 BLGD zrealizowała *Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2007–2013* na podstawie umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR w ramach podejścia LEADER/OŚ 4. Głównym celem takiego podejścia było wydatkowanie środków finansowych bezpośrednio przez mieszkańców wsi i obszarów wiejskich. Oprócz realizacji LSR, Stowarzyszenie aktywizowało i zwiększało nabywanie umiejętności mieszkańców obszaru objętego LSR, a także zrealizowało projekt Współpracy Międzynarodowej pn. *Turystyka – Ekologia – Aktywność – Zarządzanie (TEAM)*, który był realizowany przez 3 partnerów: Leader Westhoek (Belgia), Leader Tiel – Plateau (Belgia) oraz BLGD. Projekt był realizowany w ramach PROW 2007–2013 (Oś 4 PROW – Program LEADER, Działanie 4.21). W ramach projektu, poprzez wyjazdy studyjne do Belgii, przedstawiciele BLGD zdobyli doświadczenie w zakresie rozwoju turystyki oraz podejmowania nowych form współpracy między organizacjami pozarządowymi a samorządem i biznesem. Z założeniami projektu oraz ze zdobytą wiedzą uczestnicy wyjazdów zapoznali różne sektory i grupy społeczne (samorządowcy, organizacje pozarządowe, młodzież) funkcjonujące na obszarze LGD. Projekt TEAM na etapie realizacji został doceniony przez kapitułę konkursu organizowanego przez Komisję Europejską pn. The Nordic-Baltic LEADER Cooperation Award i ze wszystkich krajów UE wskazany jako jedna z trzech najlepszych inicjatyw turystycznych w Europie (w finale konkursu znalazły się tylko dwie LGD z Polski).

W perspektywie finansowej 2007–2013 BLGD realizowała projekty własne, które pozwoliły m.in. na podniesienie kompetencji zawodowych i społecznych kobiet po 50. roku życia oraz podniesienie kompetencji członków organizacji pozarządowych, promocję dziedzictwa kulturowego obszaru, a także wzmocnienie więzi społecznych i poczucia tożsamości mieszkańców oraz do rozwoju infrastruktury rekreacyjnej (projekt międzynarodowy) i usług społecznych (utworzenie punktu przedszkolnego dla Gminy Tuczna). Łączne koszty wdrażania LSR na lata 2007–2013 wynosiły 6 899 112,72 zł (99% wykorzystanej kwoty zapisanej w umowie),

w tym: małe projekty – 3 452 689,22 zł, odnowa i rozwój wsi – 2 717 695 zł, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – 373 120,50 zł, różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej – 355 608 zł oraz wdrażanie projektu współpracy – 265 513,73 zł (100% wykorzystanej kwoty zapisanej w umowie).

Realizacja ww. programów pozwoliła władzom Stowarzyszenia, pracownikom Biura oraz beneficjentom będącym członkami Stowarzyszenia uzyskać doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE.

Podczas realizacji LSR na lata 2014–2020 kontynuowano działania ukierunkowane na pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców regionu, zmniejszenie bezrobocia i ubóstwa, wzmocnienie integracji i tożsamości lokalnej, a także rozwój infrastruktury służącej mieszkańcom. Łączna liczba podmiotów, które złożyły wnioski o przyznanie pomocy wynosiła 121 z czego 45 podmiotów zawarło umowę o przyznanie dofinansowania. Do końca 2021 roku wypłacono 1 868 838 EUR, a do zrealizowania pozostało 1 392 744 EUR, zaś stan zakontraktowania wynosił 1 130 713 EUR.

Ponadto w omawianym okresie wdrażania, LGD aktywnie informowała o ogłaszanych konkursach oraz na bieżąco udzielała doradztwa dla beneficjentów. Do końca 2021 r z doradztwa LGD skorzystały 124 podmioty. Również w tym okresie programowym LGD realizowała międzynarodowy projekt współpracy z LGD Ziemi Siedleckiej oraz LGD Perły Mazowsza, a także DEUTSCHLAND LEADER-Regionalmanagement Dubener Heide/LAG Dubener Heide Sachsen pn. *Wspólnie – Aktywnie – Lokalnie – Kulinarnie (WALK)*. Realizacja projektu przyczyniła się do rozwoju turystyki, infrastruktury turystycznej, aktywności społecznej oraz produktów lokalnych. Koszt projektu po stronie BLGD wynosił 374 774 zł.

Członkowie LGD posiadają niezbędne doświadczenie oraz wiedzę w zakresie zarządzania oraz realizacji operacji w ramach LSR. Wielu z nich posiada doświadczenie w realizacji projektów na terenach obszarów wiejskich, w tym projektów w partnerstwie z wykorzystaniem zarówno środków w ramach PROW (LEADER), jak i innych źródeł zewnętrznych, m.in. *Bieg na żywiol* – impreza sportowo-rekreacyjna dla dzieci i młodzieży, *Przemyslenia Wielkanocne 2022*, *Seniorzy bliżej kultury*, *Zamyślenia zaduszkowe 2021*, *Zdrowy senior, zdrowy junior* w ramach dotacji przyznanych przez Gminę Międzyrzec Podlaski, *Moje miejsce na Ziemi* w ramach środków przyznanych przez Fundację Orlen oraz *Kompleksowy remont kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Drełowie* projekt partnerski między Parafią Rzymskokatolicką pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Drełowie a Powiatem Białskim oraz Towarzystwem Przyjaciół Ziemi Drełowskiej, *Program „Klub” 2019* realizowany przez Gminny Ludowy Klub Sportowo-Turystyczny „Agrosport” w Leśnej Podlaskiej.

### 3. Opis struktury LGD

Władzami LGD są: Walne Zebranie Członków (WZC), Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna – jedna osoba może być jednocześnie członkiem tylko jednego z tych organów. Charakter działalności Stowarzyszenia jest inkluzyjny, co potwierdza Statut w zakresie kadencyjności organów. Kadencja Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej wynosi 5 lat. W przypadku zmniejszenia się składu władz LGD, Zarząd zwołuje WZC w celu uzupełnienia ich składu. Stowarzyszenie jest otwarte na nowych członków, nowych partnerów chętnych do włączenia się w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. Sposób rozszerzenia składu LGD o kolejnych partnerów następuje zgodnie ze Statutem. O przyjęciu w poczet członków Stowarzyszenia decyduje Zarząd w formie uchwały. O swojej decyzji Zarząd niezwłocznie powiadamia pisemnie zainteresowanego.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia Białskopodlaska Lokalna Grupa Działania jest Walne Zebranie Członków (WZC). Do jego kompetencji należy przede wszystkim uchwalanie kierunków i programu działania LGD, ocena działalności pozostałych organów, uchwalanie Statutu i jego zmian, zatwierdzanie regulaminów pozostałych organów. Do kompetencji WZC należy ponadto powołanie i odwoływanie członków Zarządu, Rady oraz Komisji Rewizyjnej.

W skład BLGD wchodzi z każdej gminy (minimum 1 przedstawiciel w poszczególnych sektorach) przedstawiciele instytucji publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców, łącznie 90 osób stanowiących członków zwyczajnych. Sektor publiczny reprezentuje 20 osób, sektor społeczny 40 osoby (organizacje – 25 osób, mieszkańcy – 28 osób), zaś sektor gospodarczy – 30 osób. Ponadto w skład LGD wchodzi 17 gmin oraz 2 miasta.

Sektor publiczny reprezentują samorządy lokalne. Wśród przedstawicieli sektora społecznego znajdują się organizacje pozarządowe, w tym organizacje sportowe, OSP, a także osoby fizyczne, tj. mieszkańcy wszystkich gmin

należących do obszaru LGD. Przedstawiciele sektora społecznego posiadają bogaty dorobek w zakresie organizowania przedsięwzięć na rzecz lokalnego społeczeństwa na terenie opisanego obszaru. Członkami Stowarzyszenia są także lokalni przedsiębiorcy i rolnicy, w tym właściciele gospodarstw agroturystycznych oraz lokalni rzemieślnicy, producenci i usługodawcy. Sektor gospodarczy reprezentują podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sektorze usług turystycznych, handlu i produkcji. Wśród osób będących członkami Stowarzyszenia znajdują się reprezentanci grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR: osoby młode (do 25. roku życia) oraz seniorzy (osoby starsze, które ukończyły 60. rok życia).

Członkowie Stowarzyszenia w związku z dysponowaniem środkami publicznymi będą podejmować jawne decyzje, będą cierpliwi w tłumaczeniu ewentualnym niezadowolonym osobom, dlaczego podjęli takie, a nie inne decyzje i przede wszystkim będą świadomi swojej odpowiedzialności. Dla pracowników Biura LGD, jak również dla członków organu decyzyjnego przewidziano w okresie realizacji LSR dodatkowe szkolenia w celu podnoszenia ich wiedzy i kompetencji, a także szczegółowego zapoznania się z zapisami Strategii i dokumentów programowych oraz wynikającymi z nich obowiązkami. Wszelkie szkolenia / kursy/ wyjazdy studyjne w ramach wewnętrznych struktur LGD będą miały na celu pozyskiwanie odpowiednich kwalifikacji ekonomicznych oraz administracyjnych niezbędnych do gospodarowania środkami publicznymi. Zgodnie z założeniami Planu komunikacji, dwa razy w roku planuje się przeprowadzenie działania edukacyjnego dla członków LGD w zakresie ich samorozwoju.

Relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, która jest niezwykle istotna. Stosuje się formy kolegialnego podejmowania decyzji. Członkowie LGD są w stałym kontakcie zarówno z pracownikami Biura LGD jak i z Zarządem, nie tylko w kwestiach zmian w LSR, ale również w celu omówienia bieżących spraw dotyczących obszaru LGD oraz monitorowania realizacji LSR. Częste spotkania Członków oraz kontakt pozwalają na skuteczniejszą realizację przedsięwzięć oraz efektywne wykorzystanie środków finansowych. Stała komunikacja Członków pozwala również na szybką interwencję w przypadku zmian w LSR. Ponadto komunikacja odbywa się w sposób dostosowany do wszystkich członków bez względu na wiek czy stopień sprawności, tak aby żadna osoba nie była wykluczona z wdrażania LSR. Podczas zebrań organów LGD uczestnicy na ogół stosują się do zasad kultury dialogu. Podczas każdego spotkania uczestnicy mają prawo głosu i zadawania pytań, stosowane jest podsumowanie spotkań czy uzgodnień w każdej innej formie komunikacji. Chcąc mieć możliwość sprawnego zaspokajania potrzeb lokalnych społeczności wraz ze zmieniającymi się uwarunkowaniami zewnętrznymi, prowadzony będzie ciągły nabór propozycji projektów do realizacji. Wyniki naboru będą raz w roku podsumowane i opublikowane, oraz będą mogły stać się podstawą do wnioskowania przez Zarząd o aktualizację LSR. Raz w roku zostanie przeprowadzony konkurs na pomysł na usprawnienie funkcjonowania LGD oraz konkurs na innowacyjny pomysł do realizacji w ramach LSR. LGD będzie też tworzyć bazę potencjalnych partnerów, a także będzie prowadzić działania na rzecz kojarzenia partnerów i zachęcania do realizacji projektów partnerskich. Rozwiązania te przyczynią się do pogłębienia zaangażowania lokalnej społeczności oraz zachęca do udziału we wdrażaniu LSR.

Zarząd Stowarzyszenia BLGD jest organem wykonawczym, działa na podstawie własnego Regulaminu. Do najważniejszych zadań Zarządu należy reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia oraz Biura, zwoływanie WZC, opracowywanie projektu LSR oraz innych dokumentów wymaganych przepisami PROW, realizacja LSR w tym ogłaszanie konkursów, wykonywanie działań wymaganych przepisami, związanych z realizacją LSR, z wyjątkiem tych, które należą do wyłącznej kompetencji Rady. W skład Zarządu LGD wchodzi od 3 do 7 członków, pełniących funkcje: Prezesa Zarządu, Wiceprezesów oraz Skarbnika. Wśród członków Zarządu są dwie osoby powyżej 60. roku życia. Wysoka aktywność seniorów ma duże znaczenie na obszarze LGD, ponieważ udział tych osób w liczbie mieszkańców stale wzrasta. W Zarządzie nie ma osób do 25. roku życia.

Wszyscy członkowie posiadają doświadczenie w działalności społecznej, wszyscy również brali czynny udział w pracach nad przygotowaniem poprzednich oraz obecnej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2023–2027, poprzez przynależność do Zespołu ds. opracowywania LSR. W Biurze Zarządu LGD, powołanym w celu wspierania prac oraz organizacji działalności LGD zatrudnione są 5 osoby, posiadające udokumentowane doświadczenie oraz wiedzę we wdrażaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych.

#### **4. Opis składu organu decyzyjnego**

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia jest Rada, do jej wyłącznej kompetencji należy wybór oraz ocena operacji realizowanych w ramach wdrażania LSR, a także ustalania kwot wsparcia. W skład Rady wchodzi 13 osób, pełniących funkcje: Przewodniczącego, Sekretarza oraz członków Rady. Członkowie Rady posiadają niezbędne kwalifikacje oraz wiedzę do pełnienia swoich funkcji: posiadają doświadczenie w realizacji operacji współfinansowanych ze środków zewnętrznych, część osób pełniła funkcję Członka Rady w poprzednich okresach programowania, wszyscy uczestniczyli w szeregu szkoleń w zakresie realizacji PROW. Rada jest organem, w którym reprezentację posiadają gminy członkowskie oraz sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy i mieszkańcy. W składzie Rady zachowano parytety związane z obecnością co najmniej 1 kobiety oraz związane z reprezentatywnością sektorów. Przedstawiciele sektora publicznego stanowią 46,15% składu (6 osób), sektora społecznego 15,38% składu (2 osoby), sektora gospodarczego 38,46% (5 osób). Ponadto w Radzie znajdują się osoby po 60. roku życia, ale nie ma w niej osób do 25. roku życia, a także osoby z niepełnosprawnościami i opiekunowie osób z niepełnosprawnościami, co jest istotne z punktu widzenia realizacji LSR, w której osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie zostali wskazani jako grupa w niekorzystnej sytuacji. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia spośród członków tego zebrania. Członek Rady nie może być jednocześnie pracownikiem Biura LGD i nie może pełnić funkcji w żadnym innym organie Stowarzyszenia.

#### **5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym**

W procesie decyzyjnym każdorazowo Rada zachowywać będzie parytety zapewniające reprezentatywność sektorów poprzez weryfikowanie grup interesu – zgodnie z przyjętym Regulaminem Rady oraz Procedurą wyboru i oceny operacji, a także Procedurą wyboru i oceny grantobiorców. W składzie Rady podczas podejmowania decyzji ani władze publiczne ani żadna z grup interesu nie będzie posiadać więcej niż 49% praw głosu. Poprawności formalnej wyłączenia służyły będą deklaracje bezstronności oraz rejestry interesów członków Rady.

Kolejnym organem Stowarzyszenia jest Komisja Rewizyjna, która składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz od 1 do 3 członków wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Komisja Rewizyjna jest organem kontrolującym całokształt działalności Stowarzyszenia.

Wszystkie organy struktury LGD działają na bazie właściwych dla siebie Regulaminów. Jasny jest podział praw i obowiązków. Rada posiada doświadczenie w procesie wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR oraz ustalania kwot wsparcia. Dzięki temu, że organ składa się z przedstawicieli różnych środowisk, szeroki jest zakres wiedzy i kompetencji jej członków. Członkowie Rady przechodzili i będą przechodzić szkolenia w zakresie przygotowania do sprawnego wdrażania LSR.

#### **6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD**

Dokumentami, które regulują działalność Stowarzyszenia są:

1. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności* (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);
2. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);
3. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);
4. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*
5. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,*

*Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;*

6. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.*

Poza wyżej wskazanymi aktami prawnymi, działania LGD regulują dokumenty wewnętrzne przedstawione poniżej:

- Statut, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania. Statut reguluje zasady działalności Stowarzyszenia, wyznacza cele i obszary działalności oraz określa kompetencje poszczególnych organów;
- Regulamin Rady LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd Stowarzyszenia Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania. Określa skład organu ze wskazaniem zadań oraz zasad wynagrodzenia; zawiera również zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania, opisuje szczegółowe zasady podejmowania decyzji dotyczących wyboru operacji, określa tryb i sposób wyboru operacji oraz zasady zachowania parytetów;
- Regulamin Biura LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd Stowarzyszenia. Zawiera uregulowania dotyczące struktury organizacyjnej Biura, obowiązki pracodawcy i pracownika, zasady wynagradzania;
- Regulamin Zarządu LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania. Określa podział zadań wśród członków, kompetencje organu, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania;
- Regulamin Komisji Rewizyjnej, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków. Określa kompetencje członków Komisji, zasady prowadzenia działań kontrolnych, zasady protokołowania oraz podejmowania decyzji;
- Regulamin WZC, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków. Określa kompetencje WZC, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania, opisuje zasady podejmowania decyzji.

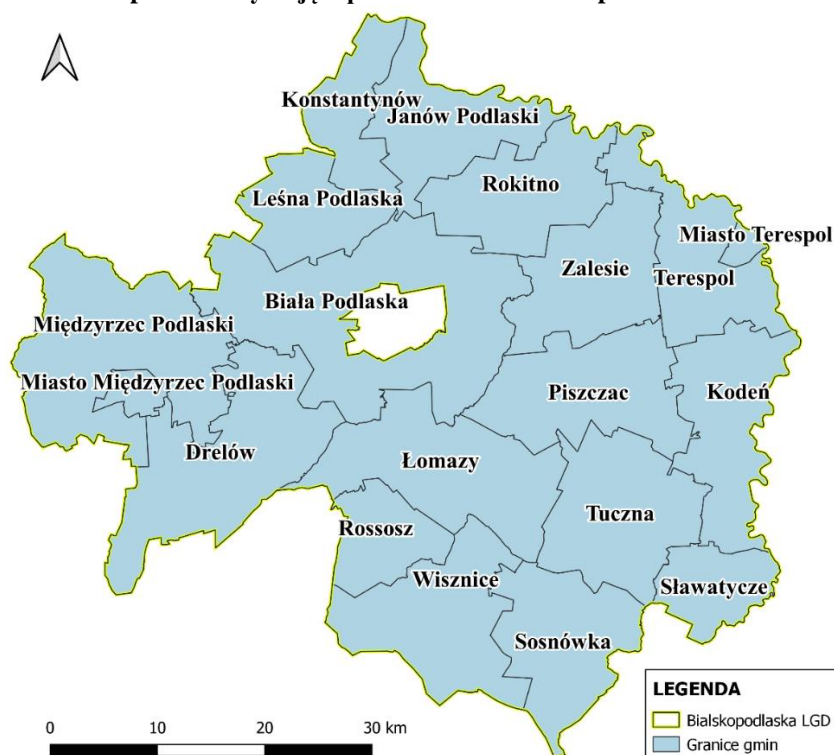
## II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

### 1. Opis obszaru

Obszar funkcjonowania Białkopodlaskiej LGD obejmuje dziewiętnaście sąsiadujących ze sobą gmin położonych w województwie lubelskim, w powiecie białskim, w tym 17 gmin wiejskich, tj. Biała Podlaska, Drelów, Janów Podlaski, Kodeń, Konstantynów, Leśna Podlaska, Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Piszczac, Rokitno, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka, Terespol, Tuczn, Wisznice, Zalesie i dwie gminy miejskie, tj. Międzyrzec Podlaski i Terespol. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 2 754 km<sup>2</sup> i jest zamieszkała przez 107 031 osób (dane GUS wg stanu na dzień 31.12.2020 r.). W tabeli 1 przedstawiono podstawowe dane dotyczące poszczególnych gmin partnerstwa.

Cały obszar jest spójny pod względem przestrzennym. W skład Białkopodlaskiej LGD wchodzi więcej niż dwie gminy, a każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar, znajdujący się w jednym obrysie (mapa 1). Obszar całego powiatu białskiego pokrywa się z obszarem LGD. Siedziba Białkopodlaskiej LGD znajduje się w miejscowości Leśna Podlaska.

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem Białkopodlaska LGD



Źródło: Opracowanie własne



**Tabela 1 Podstawowe dane o gminach z obszaru Białkopodlaska LGD**

Nazwa gminy	Typ gminy	Identyfikator gminy	Powierzchnia (km <sup>2</sup> )
Międzyrzec Podlaski	miejska	0601011	20
Terespol	miejska	0601021	10
Biała Podlaska	wiejska	0601032	325
Drelów	wiejska	0601042	228
Janów Podlaski	wiejska	0601052	136
Kodeń	wiejska	0601062	151
Konstantynów	wiejska	0601072	87
Leśna Podlaska	wiejska	0601082	98
Łomazy	wiejska	0601092	199
Międzyrzec Podlaski	wiejska	0601102	261
Piszczac	wiejska	0601112	170
Rokitno	wiejska	0601122	141
Rossosz	wiejska	0601132	76
Sławatycze	wiejska	0601142	72
Sosnówka	wiejska	0601152	148
Terespol	wiejska	0601162	142
Tuczna	wiejska	0601172	170
Wisznice	wiejska	0601182	173
Zalesie	wiejska	0601192	147
<b>RAZEM LGD</b>			<b>2 754</b>

*Źródło: Opracowanie własne*

Niniejsza Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność jest strategią jednofundusową, finansowaną w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach programu *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*.

## **2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru**

Administracyjnie wszystkie gminy Białkopodlaskiej LGD należą do powiatu bialskiego w województwie lubelskim. Gminy obszaru charakteryzują się spójnością geograficzną pod względem położenia i ukształtowania terenu. Pod względem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionach Pozaalpejska Europa Środkowa i Niż Wschodnioeuropejski, prowincjach Niż Środkowoeuropejski oraz Niż Wschodniobałtycko-Białoruski, podprowincjach Niziny Środkowopolskie i Polesie, w makroregionach: Nizina Południowopodlaska oraz Polesie Zachodnie, w mezoregionach: Podlaski Przełom Bugu, Równina Łukowska, Polesie Brzeskie, Równina Kodeńska, Zakłęśłość Łomaska<sup>1</sup>. Obszar odznacza się dużą spójnością przyrodniczą, która wynika ze zbliżonych bądź tożsamyh uwarunkowań poszczególnych elementów środowiska:

- region głównie równinny;
- obszar jest urozmaicony pod kątem budowy geologicznej i różnorodności skał występujących często na powierzchni terenu. Piaski i żwiry występują na terenie wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. Ważną pozycję w bilansie zasobów zajmują również gliny zwałowe oraz piaski i żwiry lodowcowe, a także mady rzeczne oraz torfy i namuły<sup>2</sup>;

<sup>1</sup> Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2000.

<sup>2</sup> Portal internetowy Państwowego Instytutu Geologicznego, [geologia.pgi.gov.pl](http://geologia.pgi.gov.pl)

- obszar nie jest bogaty w surowce mineralne, występują tutaj tereny i obszary górnicze, w których wydobywa się piaski i żwiry<sup>3</sup>;
- obszar położony jest w regionie wodnym doliny Bugu, na jego części występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią<sup>4</sup>;
- zdecydowana większość obszaru LGD to ONW z ograniczeniami naturalnymi;
- na obszarze LGD występują głównie gleby brunatne, biellicowe, skrytobelicowe i aluwialne;
- występowanie na wszystkich obszarach różnych form ochrony przyrody, które wpływają na atrakcyjność turystyczną regionu.

O spójności obszaru LGD pod względem ekonomicznym świadczy ilość gospodarstw rolnych o podobnej strukturze. Obszar gmin LGD jest nastawiony na rozwój rolnictwa, dlatego też powierzchnia gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem jest znacznie wyższa niż średnia dla kraju oraz nieznacznie niższa niż średnia dla województwa.

Wszystkie gminy obszaru charakteryzują się wysokim udziałem podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w grupie „przemysł i budownictwo”. Najwyższe wartości osiągają gminy Konstantynów oraz Rossosz. Jednocześnie wszystkie z gmin obszaru LGD posiadają znaczny udział podmiotów zakwalifikowanych do grupy „pozostała działalność”, natomiast w większości gmin, a także w przypadku średniej dla LGD jest on niższy niż wynik województwa i kraju. Wyższy niż średnia dla województwa i kraju udział podmiotów zakwalifikowanych do tej grupy osiąga Miasto Terespol oraz gminy Kodeń, Leśna Podlaska, Terespol.

Udział podmiotów w grupie „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” jest na obszarze LGD znacznie wyższy niż w przypadku województwa i kraju – w 2021 r. osiągnął wartość 4,6%, przy średniej dla województwa 1,8% i kraju 1,5%. Wysokie wartości (wyższe od średniej wojewódzkiej i krajowej) występują we wszystkich gminach, z wyjątkiem Miasta Terespol i Gminy Leśna Podlaska, natomiast zdecydowanie najwyższy udział podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w tej grupie występuje w gminach Międzyrzec Podlaski oraz Sosnowka – odpowiednio 10,2% i 10,1%. Najwięcej podmiotów gospodarczych według sekcji PKD na całym obszarze LGD w 2021 r. było zarejestrowanych w sekcjach: G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” (21,0%), F „Budownictwo” (17,1%) oraz H „Transport i gospodarka magazynowa” (10,2%). Udział działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi to 2,2% – mniej niż średnio w województwie (2,7%) i kraju (3,3%), przy czym w gminach Kodeń, Leśna Podlaska, Sławatycze oraz w Mieście Terespol wartość wskaźnika była wyższa od tych średnich.

Obszar LGD cechuje wynikająca z uwarunkowań historycznych wielokulturowość i wielowyznaniowość. Ziemie te były przez długie lata terenami pogranicznymi, co powodowało, że ścierały się na nich wpływy Polski, Rusi oraz Litwy, ale swoją obecność zaznaczyli również Jadrzyngowie, Krzyżacy i Tatarzy. Ze względu na krzyżowanie się kultur oraz religii, teren obszaru pokryty jest obiektami dziedzictwa kulturowego, które jest unikatowe w skali kraju, ponieważ wpływ na obecny kulturowy krajobraz miały żyjące obok siebie ludy chrześcijańskie obrządku rzymskokatolickiego, grekokatolickiego i prawosławnego, ale na terenach gmin obszaru LGD mieszkali również Żydzi i muzułmanie, a także Tatarzy, Niemcy, Rusini, Polacy, co znajduje odzwierciedlenie w różnorodności zabytkowej architektury o charakterze świeckim i sakralnym.

<sup>3</sup> jw.

<sup>4</sup> Mapy zagrożenia powodziowego, wody.isok.gov.pl

### III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Oddolność to jedna z siedmiu podstawowych cech metody LEADER. Oddolność tworzenia niniejszej LSR została zapewniona poprzez angażowanie partnerów lokalnych oraz rzeczywisty, partycypacyjny udział mieszkańców w procesie jej powstawania. Aktywność podmiotów zaangażowanych w przygotowanie LSR będzie kontynuowana również w trakcie jej wdrażania.

Zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR uwzględniano/będzie się uwzględniać zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowanie i przestrzeganie praw podstawowych zapisanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyn poważnych szkód”.

#### 1. Etap opracowania LSR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowywana była ze szczególnym udziałem lokalnej społeczności. W celu zapewnienia oddolnego charakteru wprowadzono szeroką partycypację przedstawicieli sektorów: publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców z każdej z gmin wchodzących w skład LGD. Podczas prac nad dokumentem na każdym etapie zapewniono maksymalny udział społeczności lokalnej poprzez wykorzystanie różnorodnych środków partycypacji. Do opracowywania poszczególnych elementów Strategii powołano Zespół ds. opracowania LSR, który czuwał nad uporządkowaniem wszystkich zebranych materiałów. W skład zespołu weszli przedstawiciele 3 sektorów: publicznego, gospodarczego oraz społecznego. Prace nad tworzeniem LSR składały się z kilku etapów, na których zastosowano różne metody partycypacji:

- spotkania otwarte w każdej z gmin obszaru LGD (etap diagnostyczny);
- badania ankietowe (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- fiszka projektowa – możliwość zgłoszenia propozycji projektu (etap planistyczny);
- wywiad z Zespołem ds. opracowania LSR (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- prace warsztatowe w grupach (etap planistyczny);
- dyżury pracownika online (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- punkt konsultacyjny (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- formularze uwag (etap opiniowania projektu LSR);
- prezentacja projektu LSR na WZC.

W dniach 11–27.07.2022 w każdej z gmin wchodzących w skład LGD odbyły się otwarte spotkania informacyjno-warsztatowe. W trakcie spotkań, mieszkańcy zostali zapoznani z dotychczasową działalnością BLGD oraz założeniami programu LEADER. Uczestnicy spotkań wypełniali również ankietę papierową składającą się z 16 pytań. Ankieta dotyczyła opinii na temat dotychczasowej działalności LGD oraz budowy nowej LSR. Jedno z pytań dotyczyło realizacji projektów dofinansowywanych przez LGD – 101 osób, spośród wszystkich uczestniczących w spotkaniach (43%), odpowiedziało, iż korzystali z dofinansowania w ramach wdrażania LSR. Kolejne pytanie dotyczyło zadowolenia z życia na obszarze działania BLGD – 163 osoby (70%) wskazało pozytywną odpowiedź. W ciągu ostatniego roku z nowo powstałych lub zmodernizowanych obiektów kultury, turystyki i rekreacji oraz usług turystycznych na terenie BLGD korzystało 148 osób (63%) spośród ankietowanych. Zmiany jakie zaszły na obszarze funkcjonowania Białskopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania pozytywnie oceniło 178 respondentów (76%). Według osób ankietowanych, na największe wsparcie zasługują takie grupy jak: osoby pomiędzy 18. a 26. rokiem życia, osoby powyżej 50. roku życia oraz dzieci i młodzież. Według ankietowanych należy wspierać przede wszystkim

inwestycje w poprawę infrastruktury publicznej i społecznej, promować aktywność lokalną poprzez spotkania, szkolenia, konkursy oraz imprezy sportowe i rekreacyjne, a także tworzyć pozarolnicze miejsca pracy związane z agroturystyką i turystyką wiejską.

Kolejne dwa spotkania odbyły się w dniu 01.12.2022 r., uczestnikom spotkań przedstawiono dane statystyczne obrazujące sytuację obszaru. Podczas spotkań na obydwu etapach odbyła się dyskusja na temat problemów z jakimi mierzą się mieszkańcy obszaru oraz szans, które odpowiednio wykorzystane pomogą w rozwoju regionu. Podczas dyskusji mieszkańcy rozmawiali również o celach LSR, które warto realizować w kolejnej perspektywie.

Spotkania pozwoliły nie tylko na zdiagnozowanie potrzeb obszaru, ale również były istotne w określeniu przyszłych kierunków rozwoju. W spotkaniach uczestniczyło łącznie 237 osób, byli to zarówno lokalni przedsiębiorcy, jak i przedstawiciele stowarzyszeń, KWG oraz pracownicy jednostek samorządu terytorialnego. Wśród najczęściej wymienianych problemów przez uczestników spotkań znalazły się m.in.: niskie zarobki oraz brak atrakcyjnych ofert pracy na terenie obszaru, depopulacja obszaru i odpływ młodych mieszkańców do większych miast, słaba promocja obszaru, a także niewystarczająca oferta spędzania czasu wolnego. Z kolei jako potencjał mieszkańcy wskazywali czyste środowisko, kulturę i tradycję lokalnej społeczności, atrakcyjny krajobraz oraz ukształtowanie terenu. Z rozmów z mieszkańcami wynikało, iż największe szanse na rozwój obszaru widzą we wspieraniu kapitału ludzkiego oraz przedsiębiorczości.

Podczas prac nad LSR przeprowadzono dwa badania ankietowe. Ogłoszenia o ankietach zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD oraz w mediach społecznościowych, na stronach gmin partnerskich, a także na słupach ogłoszeniowych oraz w budynkach urzędów, natomiast członkowie LGD byli również poinformowani o ankietach wiadomościami email. Ankiety można było wypełniać online bądź w wersji papierowej.

W dniach 16.11–16.12.2022 r. przeprowadzono wśród mieszkańców gmin LGD badanie ankietowe. W ankiecie udział wzięło 8 osób, z których 75%, to osoby w wieku 25–60 lat. W badaniu ankietowym mieszkańcy mieli wskazać kluczowe mocne strony obszaru LGD – wśród najczęściej wymienianych odpowiedzi pojawiły się: ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru, w tym znane osobistości związane z obszarem i cenne zabytki (63% odpowiedzi) oraz unikatowe walory przyrodniczo-krajobrazowe i czyste środowisko naturalne, w tym różnorodne formy ochrony przyrody (50% odpowiedzi). W kolejnym pytaniu ankietowani zostali zapytani o słabe strony obszaru LGD – najwięcej respondentów wskazało na mało atrakcyjny rynek pracy (88% odpowiedzi), a także niską aktywność społeczną mieszkańców i ich ubożenie (po 38% odpowiedzi). Następne pytanie dotyczyło najważniejszych szans rozwoju jakie stoją przed obszarem LGD – respondenci wskazywali na cyfryzację życia codziennego, w tym rosnące możliwości pracy zdalnej (63% odpowiedzi) oraz na wzrost świadomości ekologicznej (63% odpowiedzi). W pytaniu dotyczącym najistotniejszych zagrożeń jakie mogą być barierą dla rozwoju, najczęściej wskazywano na wzrost kosztów życia (75% odpowiedzi) oraz konsekwencje społeczne i gospodarcze związane z występowaniem pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie i ewentualnych innych nieprzewidzianych wydarzeń (63% odpowiedzi). W pytaniu otwartym dotyczącym największych potencjałów obszaru, wskazywano walory przyrodnicze i czyste środowisko, a także turystykę. W ostatnim otwartym pytaniu, w którym respondenci mieli wskazać, co powinno wyróżniać obszar, podano różne odpowiedzi, takie jak: czyste środowisko, produkt lokalny oraz wzrost przedsiębiorczości mieszkańców.

Kolejny etap prac również obejmował przeprowadzenie ankiet, które pozwoliły określić przyszłe kierunki rozwoju obszaru. Ankiety były dostępne od 03–31.01.2023 r. W ankiecie udział wzięły 4 osoby, z czego 75% ankietowanych stanowiły kobiety, 100% osoby w wieku 25–60 lat. Ankietę wypełniały osoby z sektora społecznego i gospodarczego (po 50% odpowiedzi). Na pytanie dotyczące kierunków rozwoju LGD, 75% respondentów wskazało na wspieranie rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców. Kolejne z pytań dotyczyło grupy osób, do której powinny być skierowane działania – mieszkańcy najczęściej wskazywali na seniorów (50% odpowiedzi). Wśród najczęściej wymienianych rodzajów wsparcia jakie powinny być wdrożone na obszarze, ankietowani wskazali: rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (100% odpowiedzi) oraz kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego (75% odpowiedzi). Natomiast w pytaniu dotyczącym głównych form komunikacji, 75% respondentów wskazało media społecznościowe.

Kolejne spotkanie z Zespołem ds. opracowania LSR odbyło się 01.02.2023 r. i uczestniczyły w nim 23 osoby. Podczas spotkania zostały przeprowadzone warsztaty w celu poznania potrzeb obszaru i określenia celów LSR. Następnie dyskutowano na temat potrzeb mieszkańców wskazywanych w ankietach oraz omówiono problem niskiej aktywności mieszkańców podczas badania ankietowego, w tym osób młodych do 25. roku życia.

Na podstawie spotkań z mieszkańcami, diagnozy, ankiet oraz złożonych propozycji projektów, członkowie LGD wraz z Zarządem zdecydowali na jakich obszarach powinno się skupić LGD w najbliższych latach, aby zapewnić stabilny rozwój obszaru.

Na tym samym etapie został również przeprowadzony otwarty nabór fiszek projektowych. W odpowiedzi na ogłoszenie wpłynęło 21 fiszek. Propozycje projektów zostały przeanalizowane przez Zarząd LGD oraz Zespół ds. opracowania LSR. Projekty dotyczyły głównie rozbudowy infrastruktury oraz organizacji imprez kulturalnych i rekreacyjnych.

Po ogłoszeniu konkursu na wybór LSR, w dniu 22.03.2023 r. odbyło się spotkanie Zespołu ds. opracowania LSR, na którym szczegółowo omówiono Regulamin konkursu wraz z załącznikami oraz możliwości finansowania projektów z innych dostępnych źródeł środków krajowych. Ponadto w dalszym ciągu pracowano nad założeniami LSR. Podczas dyskusji omówiono m.in. poziom innowacyjności obszaru oraz jakie działania należy podjąć w celu jej zwiększenia. Wspólnie zdecydowano, że podczas realizacji LSR duży nacisk zostanie położony na animowanie mieszkańców do wdrażania innowacji, w tym celu mieszkańcy podczas różnych spotkań, warsztatów i szkoleń będą informowani o możliwościach zwiększenia innowacyjności usług, produktów itd. Na spotkaniu dyskutowano także o wdrażaniu operacji w partnerstwie, czyli takich, które są realizowane przez partnerów z obszaru jednej LSR oraz projektów partnerskich, które składają się z kilku operacji realizowanych przez partnerów z obszarów wykraczających poza jedną LSR<sup>5</sup>. Uczestnicy spotkania wspólnie zdecydowali, że należy wdrażać zarówno operacje w partnerstwie jak i projekty partnerskie z partnerami lokalnymi i krajowymi dla osiągnięcia lepszych efektów wdrażania LSR. Na spotkaniu dyskutowano również o przeznaczeniu części działań dla osób w niekorzystnej sytuacji. Po przeanalizowaniu danych statystycznych, wyników wywiadów grupowych z mieszkańcami oraz z własnych obserwacji otoczenia podjęto decyzję, że grupą, która wymaga największego wsparcia są osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie. Według uczestników dyskusji osoby z niepełnosprawnościami muszą codziennie mierzyć się z licznymi przeszkodami i problemami w życiu codziennym, często są to problemy, które nie pozwalają na rozwój i ograniczają funkcjonowanie, jednak ich niwelacja wymaga pracy wielu instytucji oraz nakładów finansowych. Jednak uczestnicy spotkania doszli do wniosku, że skupią się na konkretnym problemie, którym jest brak przystosowania ogólnodostępnej infrastruktury publicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, np. placów zabaw przystosowanych do osób z niepełnosprawnościami. W związku z tym zdecydowano, że należy przeznaczyć część działań na przystosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów. Wprowadzane udogodnienia będą niewątpliwie innowacją dla obszaru. W spotkaniu uczestniczyło 20 osób.

Ostatni etap prac to podsumowanie procesu partycypacji i tworzenia dokumentu, w trakcie którego przeprowadzono konsultacje społeczne. Mieszkańcy w trakcie konsultacji mogli zapoznać się z projektem LSR, który był dostępny w Biurze LGD. W trakcie konsultacji nie wpłynęły żadne uwagi do dokumentu.

Wypracowanie analizy SWOT oraz diagnozy obszaru było fundamentem stworzenia całego dokumentu. Na ich podstawie zostały sporządzone kolejne elementy LSR, które następnie były szczegółowo omawiane i poddawane dalszym konsultacjom społecznym. Zespół ds. opracowania LSR wszystkie zgłoszone uwagi i spostrzeżenia poddał dogłębnej analizie, a te z nich, które uznał za zasadne, uwzględniono podczas dalszych prac nad tworzeniem dokumentu.

Do opracowywania elementów LSR przyczyniło się 237 uczestników spotkań informacyjno-warsztatowych, 12 osób ankietowanych, 43 uczestników wywiadów grupowych oraz internauci i zainteresowani mieszkańcy, którzy przekazywali swoje spostrzeżenia za pomocą formularzy zgłaszania uwag i konsultacji online.

Informacje o wszystkich spotkaniach były umieszczane na stronie internetowej LGD, w mediach społecznościowych, a także na tablicach ogłoszeń w każdej z gmin obszaru, tak aby zarówno młodzi mieszkańcy regionu jak i starsi mogli uczestniczyć w spotkaniach. Podczas dyskusji każdy z mieszkańców mógł zabrać głos i wszystkie postulaty uczestników spotkań zostały uwzględnione w pracach nad dokumentem.

---

<sup>5</sup> Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023–2027 zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji ze społecznością lokalną, wykorzystano również raporty ewaluacyjne z działania LGD. Wykorzystano zawarte w raportach informacje o wskazanych przez mieszkańców działaniach, które mogą wpłynąć na rozwój obszaru w obecnym okresie programowania oraz w większym stopniu skupiono się na szacowaniu wskaźników.

Czynny udział w tworzeniu dokumentu brali pracownicy Biura LGD poprzez uczestniczenie w szkoleniach i konsultacjach dotyczących tworzenia LSR oraz dzięki współpracy z innymi Lokalnymi Grupami Działania w celu wypracowania wspólnych stanowisk odnoszących się do poszczególnych elementów Strategii.

Wszystkie przeprowadzone spotkania w trakcie prac nad LSR odbywały się w budynkach spełniających wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (w ogólnodostępnych obiektach pozbawionych barier architektonicznych), a także dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnej.

## **2. Etap wdrażania LSR**

Na etapie wdrażania i realizacji LSR również przewiduje się dalszy udział społeczności lokalnej i konsultacje społeczne. Dzięki odpowiednim zapisom w dokumentach regulujących, w sytuacjach tego wymagających możliwe jest przeprowadzenie jej aktualizacji. W trakcie wdrażania LSR uwagi i zastrzeżenia mieszkańców poddawane będą analizie i na ich podstawie możliwe będzie dokonywanie zmian w zakresie doradztwa czy w planie komunikacji z lokalną społecznością. Zgodnie z procedurą aktualizacji, informacje o planowanych zmianach udostępnione zostaną do publicznej wiadomości za pomocą strony internetowej LGD oraz mediów społecznościowych, a także na tablicach ogłoszeń w każdej z gmin obszaru, do dalszej konsultacji społecznej.

Wszystkie zainteresowane strony, szczególnie partnerzy lokalni i mieszkańcy będą zaangażowani we wdrażanie Strategii poprzez odpowiednią komunikację i animację, umożliwienie podejmowania decyzji (planowane mobilizowanie biernych interesariuszy do realizacji Strategii), możliwość wdrażania projektów oraz rozwijanie współpracy między podmiotami i zachęcanie do realizacji projektów partnerskich (budowanie zaufania).

Również na etapie wdrażania planuje się stosować metody komunikacji, które nie wykluczą żadnej z grup społecznych – osoby, które mają problem z przemieszczaniem się czy są ograniczone czasowo (np. młodzi rodzice), będą mogli pozyskiwać informacje w swoich domach – poprzez media społecznościowe, strony internetowe LGD i gmin zrzeszonych w LGD, rozmowy telefoniczne, podczas konsultacji będą mieli możliwość zgłaszania uwag w formie elektronicznej, przewiduje się także transmisję spotkań w czasie rzeczywistym z możliwością zabierania głosu poprzez czat. Osoby, które są wykluczone cyfrowo lub preferują tradycyjne formy komunikacji, będą mogły uzyskać wszelkie informacje w siedzibie LGD lub podczas spotkań, a także będą miały możliwość zgłaszania uwag w formie papierowej. Badania ankietowe prowadzone będą zarówno w formie tradycyjnej (papierowej), jak i on-line. LGD o swoich działaniach będzie informował również tradycyjnymi kanałami komunikacji, tj. ogłoszenia w lokalnych mediach, na tablicach informacyjnych w podmiotach publicznych i prywatnych, a także na słupach ogłoszeniowych. Zaplanowane metody pozwolą na dotarcie do szerokiego grona odbiorców, zarówno tych, którzy do tej pory uczestniczyli we wdrażaniu LSR, jak i osób do tej pory niezainteresowanych współpracą w ramach LGD. Wszystkie opisane metody zostały uwzględnione w planie komunikacji.

Mieszkańcy obszaru LGD, reprezentujący różne sektory byli zaangażowani w tworzenie Strategii. Dlatego bardzo istotne jest podtrzymanie tego zaangażowania i dalsze animowanie mieszkańców do współpracy na rzecz regionu i pobudzanie ich aktywności do działania, szczególnie seniorów oraz osób młodych. Pierwszym działaniem w tym kierunku będzie organizacja konferencji otwierającej wdrażanie nowej LSR, na której uczestnicy zostaną zapoznani z możliwościami jakie płyną z wdrażania założeń dokumentu.

Na etapie wdrażania LSR bardzo istotne będą relacje między członkami LGD. W związku z tym LGD będzie otwarta na inicjatywy członków i będzie do takich inicjatyw zachęcała poprzez zaproszenia do zgłaszania propozycji dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR (konkursy). Sugestie członków LGD jak i zwykłych mieszkańców będą brane pod uwagę przez Zarząd Stowarzyszenia oraz Radę.

Członkowie LGD zdają sobie sprawę, że samo informowanie mieszkańców, iż mogą brać udział w rozwijaniu LSR i prezentowanie ofert finansowania dla regionu to za mało, a animacja to proces ciągły, dlatego też zaplanowano szereg innych działań animujących do podejmowania wspólnych inicjatyw ukierunkowanych na partnerstwo oraz zwiększenie innowacyjności obszaru, a także włączających wszystkich mieszkańców do aktywności, tak aby z czasem to sami mieszkańcy przejęli inicjatywę i stali się twórcami i kreatorami zmian w lokalnej społeczności.

W związku z powyższym pracownicy Biura LGD będą organizowali spotkania otwarte przez cały okres wdrażania LSR oraz przed ogłaszaniem naborów wniosków, na którym będą informować mieszkańców o możliwościach realizacji projektów w partnerstwie oraz innowacyjnych. Podczas spotkań mieszkańcy dowiedzą się jakie korzyści płyną z współpracy partnerskiej oraz jak wdrażanie rozwiązań innowacyjnych wpłynie na rozwój obszaru. W spotkaniach będą uczestniczyć również potencjalni partnerzy z obszaru LGD oraz spoza niego. Ponadto raz na kwartał LGD planuje udział w wydarzeniu otwartym, na którym będzie prezentowała informacje na temat wdrażania LSR, gdzie również zostanie uwzględniony temat wyżej opisanych projektów. Ważnym zadaniem stojącym przed LGD jest zachęcanie mieszkańców z różnych grup do podejmowania działania w partnerstwie. W związku z tym na stronie internetowej LGD powstanie również baza z projektami partnerskimi, które będą zgłaszane przez mieszkańców obszaru, a także informacja z listą potencjalnych partnerów, którzy będą chcieli realizować projekty zarówno z partnerami z obszaru oraz spoza niego.

Oprócz spotkań z członkami oraz potencjalnymi partnerami z obszaru, planuje się również wspierać współpracę z innymi podmiotami, czyli animować podmioty z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne i kojarzenie partnerów. W LSR przewidziano także aktywizowanie społeczności poprzez projekty grantowe oraz własne.

Ponadto LGD będzie otwarte na przyjmowanie nowych członków, w celu lepszej realizacji Strategii. Informacje o możliwości przystąpienia nowych członków do Stowarzyszenia będą również umieszczane na stronie internetowej LGD oraz w mediach społecznościowych.

W ramach wdrażania niniejszej LSR zaplanowano preferencje punktowe dla projektów realizowanych w partnerstwie, co przyczyni się do rozwinięcia współpracy między podmiotami z obszaru LGD, zwiększenia zainteresowania, a docelowo realizacji projektów partnerskich.

Wszystkie wskazane powyżej metody i kanały komunikacji będą służyły konkretnym celom. Niektóre stosowane będą w celu wywołania zmiany czy wygenerowania działania (preferencje punktowe dla projektów partnerskich, animowanie społeczności, animowanie podmiotów z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami, możliwość zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów), ale też umożliwienia zarówno członkom LGD jak i zwykłym mieszkańcom wzajemnego zrozumienia przekazywanych informacji lub zadania pytania (badania ankietowe, publikowane w różny sposób informacje, organizowane spotkania i szkolenia itp.).

Działania związane z wdrażaniem LSR oraz wszelkie planowane formy i metody komunikacji z mieszkańcami, partnerami czy potencjalnymi beneficjentami będą możliwie szeroko spełniały wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (powstająca w ramach LSR infrastruktura dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, również spotkania informacyjne będą odbywały się w obiektach pozbawionych barier architektonicznych), dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnej.

## IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU

### 1. Potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru

Podstawę przygotowania jakiegokolwiek strategii rozwoju stanowi dobrze przeprowadzona diagnoza obszaru dotycząca problemów i potrzeb, jak również zasobów i potencjału danego terytorium i danej społeczności. Na cele opracowania LSR opracowana została w IV kwartale 2022 r. *Diagnoza obszaru na potrzeby Lokalnej Strategii Rozwoju*. W niniejszym rozdziale LSR przytoczono te jej zapisy i wyniki analiz, które mają szczególne znaczenie dla tego obszaru.

#### 1.1. Zagrożenie trwałą marginalizacją

W *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* (KSRR 2030) wyznaczono obszary zagrożone trwałą marginalizacją, czyli zróżnicowane przestrzennie pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych, skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych.

Istotną częścią dokumentu jest Załącznik 1. *Lista gmina zagrożonych trwałą marginalizacją: programowanie 2021–2027*. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją to zróżnicowane przestrzennie pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych, skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych.

Wśród gmin z obszaru BLGD na powyższej liście znalazło się szesnaście gmin wiejskich: Drelów, Janów Podlaski, Kodeń, Konstantynów, Leśna Podlaska, Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Piszczac, Rokitno, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka, Terespol, Tucza, Wisznice, Zalesie. Na poziomie regionalnym, w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku*, wyznaczone w KSRR 2030 obszary zagrożone trwałą marginalizacją na terenie województwa lubelskiego określono jako jeden z obszarów strategicznej interwencji: *OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Wskaźnik zagrożenie trwałą marginalizacją na obszarze LSR za 2020 r.: obszar LGD osiąga 4 pkt*<sup>6</sup>.

#### 1.2. Charakterystyka demograficzna

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2020 roku, obszar objęty strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność zamieszkiwało 107 031 osób, w tym 53 429 mężczyzn (49,9%) i 53 602 kobiety (50,1%), co stanowiło 100,0% ludności powiatu bialskiego oraz 5,2% populacji województwa lubelskiego. Biorąc pod uwagę poszczególne gminy wchodzące w skład LGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało gminę miejską Międzyrzec Podlaski (15 883 osoby), a najmniej gminę wiejską Rossosz (2 136 osób). Szczegółowe dane na temat liczby ludności poszczególnych gmin w 2020 r. zaprezentowano w tabeli 2. Cały obszar BLGD charakteryzują zbliżone uwarunkowania społeczne, które odzwierciedlają wartości wskaźników statystycznych.

<sup>6</sup> Zgodnie z załącznikiem nr 5 do Regulaminu konkursu na wybór LSR *Kryteria wyboru LSR*, kryterium 5.1.



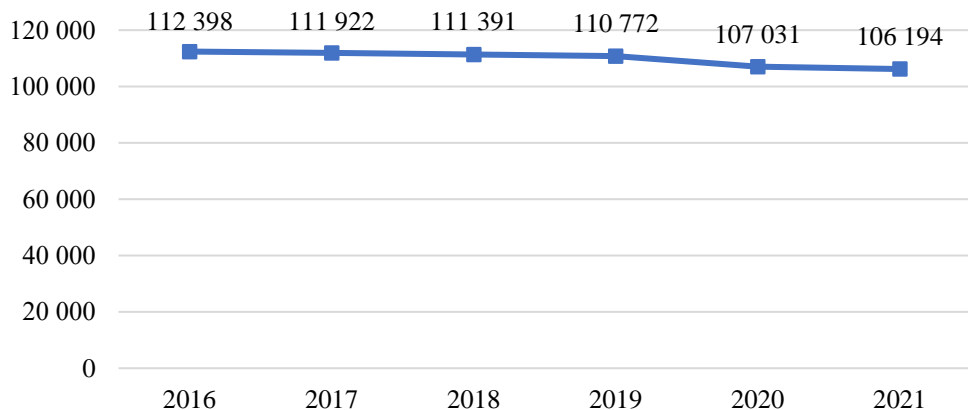
**Tabela 2 Ludność poszczególnych gmin LGD w 2020 r.**

Nazwa gminy	Liczba ludności	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Procentowy udział	Gęstość zaludnienia (os./km <sup>2</sup> )
Miasto Międzyrzec Podlaski	15 883	8 173	7 710	14,8	794
Miasto Terespol	5 319	2 774	2 545	5,0	532
Biała Podlaska	15 000	7 414	7 586	14,0	46
Drelów	5 134	2 527	2 607	4,8	23
Janów Podlaski	5 036	2 478	2 558	4,7	37
Kodeń	3 355	1 704	1 651	3,1	22
Konstantynów	3 920	1 964	1 956	3,7	45
Leśna Podlaska	4 067	2 026	2 041	3,8	42
Łomazy	4 714	2 352	2 362	4,4	24
Międzyrzec Podlaski	10 287	5 053	5 234	9,6	39
Piszczac	6 865	3 512	3 353	6,4	40
Rokitno	2 821	1 373	1 448	2,6	20
Rossosz	2 136	1 067	1 069	2,0	28
Sławatycze	2 296	1 153	1 143	2,1	32
Sosnówka	2 258	1 102	1 156	2,1	15
Terespol	6 220	3 082	3 138	5,8	44
Tuczna	2 891	1 445	1 446	2,7	17
Wisznice	4 628	2 364	2 264	4,3	27
Zalesie	4 201	2 039	2 162	3,9	29
<b>Razem Białkopodlaska LGD</b>	<b>107 031</b>	<b>53 602</b>	<b>53 429</b>	<b>100</b>	<b>39</b>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na przestrzeni ostatnich lat liczba ludności obszaru systematycznie malała (wykres 1).

**Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021**

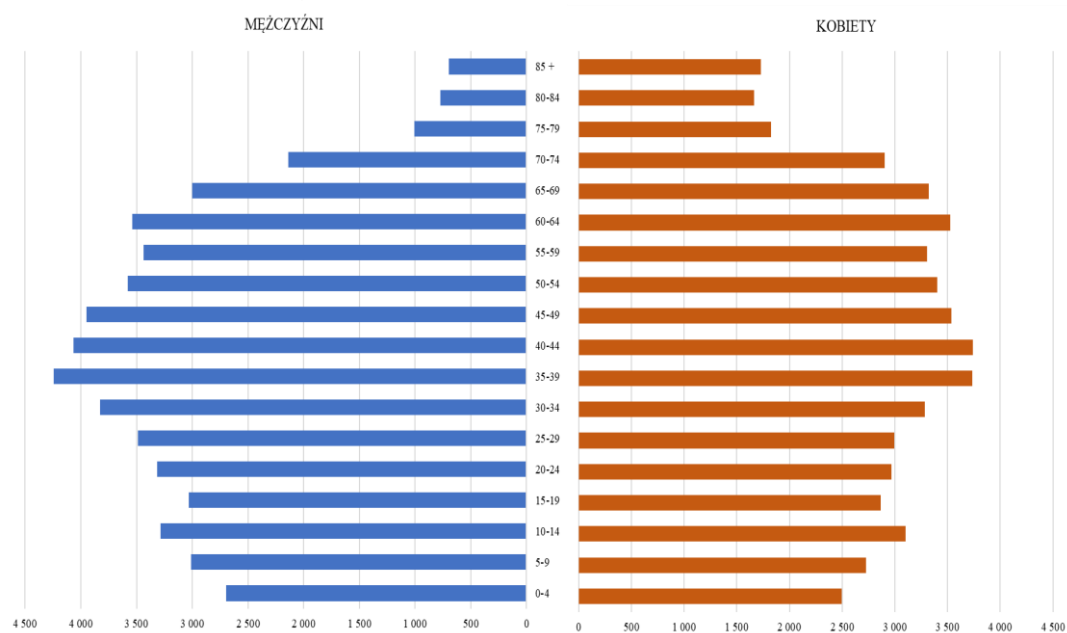


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Struktura wieku ludności w LGD wskazuje, iż obszar charakteryzuje starzejące się społeczeństwo. Na wykresie 2 zobrazowana została struktura ludności według poszczególnych grup wieku – tzw. piramida płci i wieku dla BLGD w 2021 r. Struktura piramidy płci i wieku wskazuje na przewagę liczebności mężczyzn w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz znaczne odwrócenie tej tendencji wśród mieszkańców w wieku powyżej 70 lat, kiedy to kobiety stanowią wyraźnie dominującą liczebnie płć. Biorąc pod uwagę zważanie się piramidy ku jej podstawie, można przewidywać, iż udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym stopniowo

będzie mała. Spodziewać się więc można w najbliższych latach wzrostu wartości wskaźników obciążenia demograficznego.

**Wykres 2 Piramida płci i wieku dla obszaru LGD w 2021 r.**



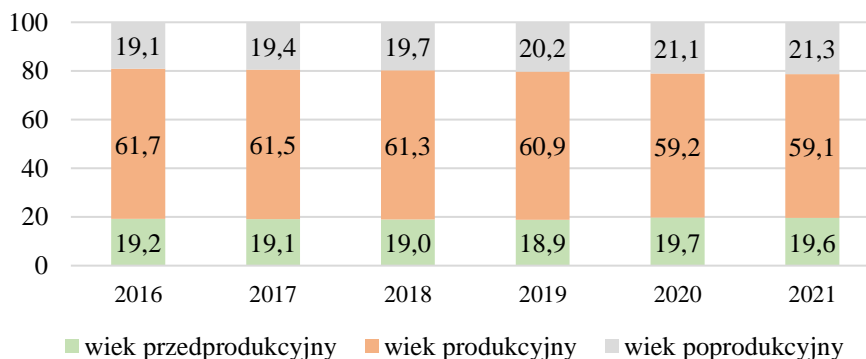
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przy obliczeniu wskaźnika *ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:*

$$30 \times \left(1 - \frac{0,35 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba osób w wieku nieprodukcyjnym}}\right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 4,26$$

Na wykresie 3 został przedstawiony wskaźnik *udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem* – udział osób w wieku poprodukcyjnym na terenie LGD w 2021 r. (21,3%) i był niższy od średniej w województwie lubelskim (23,4%) i od średniej w Polsce (22,6%). Również tempo wzrostu w przypadku obszaru LGD jest niższe zarówno od średniej dla województwa lubelskiego jak i Polski – wartość tego wskaźnika w 2021 r. w stosunku do 2016 r. to wzrost na obszarze LGD o 2,2 punkty procentowe (pp.), podczas gdy średnio w województwie o 2,8 pp., a w kraju o 2,4 pp. (dane GUS). Natomiast wskaźniki obciążenia demograficznego są na podobnym poziomie co średnia dla województwa i kraju. Udział ludności w wieku nieprodukcyjnym w ludności ogółem w 2021 r. na obszarze LGD wynosił średnio 40,9%, podczas gdy w województwie lubelskim 41,5%, a w Polsce 40,8%. W roku 2020 wartości te kształtowały się odpowiednio: 40,8% / 41,2% / 40,5% (dane GUS).

**Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021**

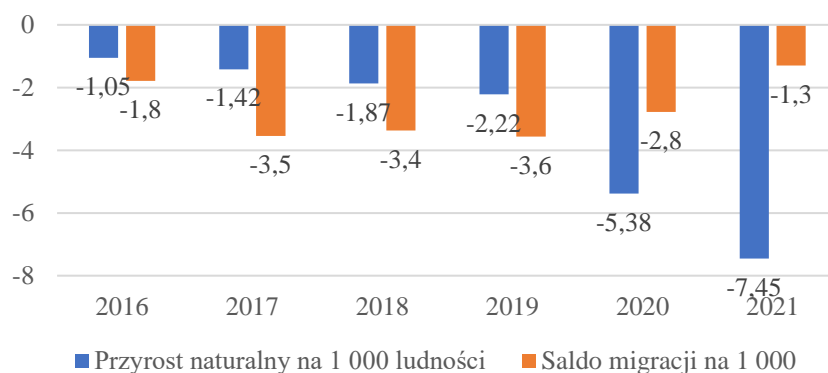


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jednym ze wskaźników mających wpływ na kształtowanie się struktury ludności jest wskaźnik *przyrost naturalny na 1000 ludności* – wartości wskaźnika dla LGD w latach 2016–2021 były ujemne, od 2016 do 2019 roku wskaźnik stopniowo się pogarszał, natomiast w latach 2020–2021 zaczął gwałtownie spadać. Wartość wskaźnika

według danych GUS w 2021 r. wynosiła: -7,5, i była mniej korzystna od wartości dla województwa lubelskiego (-6,9) i wartości dla kraju (-4,9). W kontekście kształtowania się struktury ludności w danym miejscu, istotne jest także saldo migracji, stanowiące różnicę pomiędzy napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie. Migracje stanowią jeden z najważniejszych (po liczbie urodzeń i zgonów) czynników, które kształtują liczbę ludności w danym obszarze. Wartości wskaźnika *saldo migracji na 1 000 ludności* na obszarze LGD na przestrzeni analizowanych lat wahały się, ale zawsze były ujemne. Najlepszą wartość wskaźnik osiągnął w 2021 roku: -1,3, najgorszą w roku 2019, gdy wynosił -3,6. Według danych GUS w 2021 r. wskaźnik dla LGD osiągnął wartość wyższą od średniej dla województwa (-2,3) oraz niższą od średniej dla kraju (0,1), co pokazuje, iż sytuacja obszaru w porównaniu z województwem jest korzystniejsza. Dane dotyczące wskaźników salda migracji oraz przyrostu naturalnego na 1000 ludności przedstawiono na wykresie 4.

**Wykres 4 Saldo migracji oraz przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według danych w 2020 r. na obszarze LGD zameldowało się 959 osób, jednak znacznie więcej było wymeldowanych, bo aż 1 257 osób, co jest negatywnym zjawiskiem.

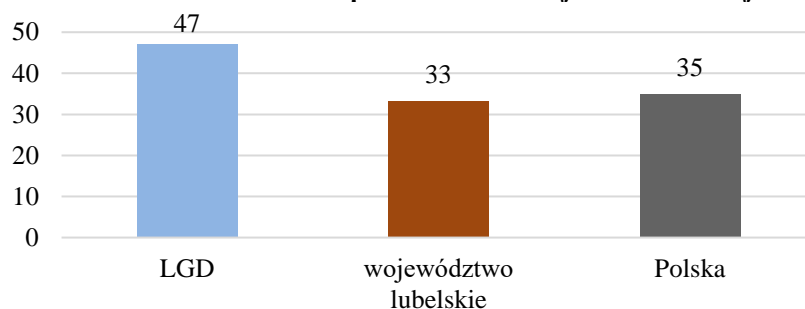
**Przy obliczeniu wskaźnika migracje na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:**

$$4 \times \left( 1 - 40 \times \frac{(\text{zameldowania} - \text{wymeldowania})}{\text{liczba mieszkańców}} \right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 4,45$$

Na spotkaniach w gminach z obszaru LGD mieszkańcy wśród zagrożeń również wymieniali depopulację obszaru, która spowodowana jest między innymi niskim przyrostem naturalnym, odpływem ludzi młodych oraz starzeniem się społeczeństwa. Działania związane z realizacją LSR powinny być zatem ukierunkowane na zapewnienie mieszkańcom dobrych warunków do rozwoju, tak aby zachęcić ich do pozostania na obszarze oraz powinny być dostosowane do potrzeb osób bez względu na wiek. Planowane przedsięwzięcia powinny być skierowane zarówno do osób młodych, aby zapewnić im równe szanse edukacyjne i rozwojowe, ale także do osób starszych, ze względu na to, iż obszar charakteryzuje starzejące się społeczeństwo.

Ważnym czynnikiem świadczącym o potencjale demograficznym danego obszaru jest kwestia związana z budownictwem mieszkaniowym – można go ocenić za pomocą wskaźnika *pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców*. Wysoka wartość tego wskaźnika oznacza, że ludzie chętnie inwestują w dane miejsce jako miejsce zamieszkania – akumulują w nim swój majątek i chcą się w nim osiedlić. Wskaźnik ten w 2021 r. dla LGD był wyższy niż średnia dla województwa i kraju, co przedstawiono na wykresie 5.

**Wykres 5 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

### 1.3. Charakterystyka gospodarki, przedsiębiorczości i sektora społecznego

Sytuację gospodarczą obszaru Białkopodlaskiej LGD odzwierciedlają wskaźniki gospodarcze tj. *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym*.

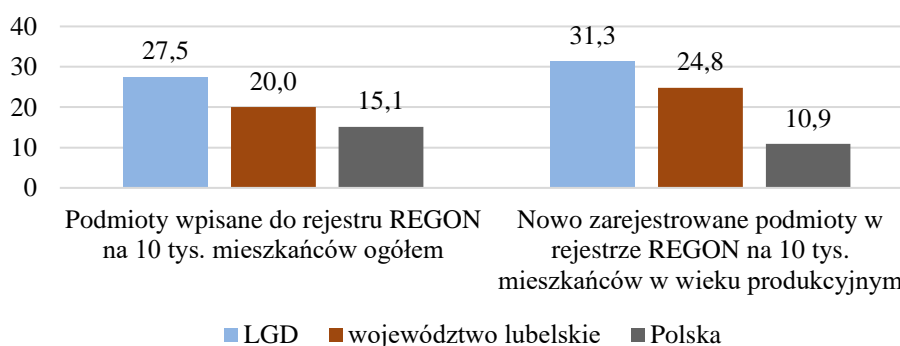
W tabeli 3 przedstawiono wskaźniki gospodarcze dla LGD oraz województwa lubelskiego i Polski w latach 2016–2021. Na przestrzeni analizowanych lat *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* uległa zmianom i w ostatnim badanym roku wynosiła 761. Mimo pozytywnego trendu, wartość ta była zdecydowanie niższa niż średnia dla Polski (1 270) oraz województwa lubelskiego (979). Natomiast wartość wskaźnika *liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym* dla LGD wahała się z każdym rokiem i w 2021 r. wyniosła 105, ale była niższa od średniej dla województwa (136) oraz kraju (163). Jednak pozytywnym zjawiskiem jest dynamika zmian analizowanych wskaźników (wzrost/spadek wartości wskaźników w 2021 r. w stosunku do 2016 r.), która dla LGD była większa od dynamiki zmian dla województwa i kraju (wykres 6).

**Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze dla średniej obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w latach 2016–2021**

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności						Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Białkopodlaska LGD	597	617	639	668	722	761	80	95	115	106	102	105
województwo lubelskie	816	834	854	879	937	979	109	123	142	131	130	136
Polska	1 103	1 121	1 136	1 175	1 219	1 270	147	154	169	165	145	163

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

**Wykres 6 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa i kraju – wzrost/spadek procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poza nowo zarejestrowanymi podmiotami, warto zwrócić uwagę na wskaźniki: *udział % podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON* oraz *jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności*, które świadczą o kondycji przedsiębiorstw oraz poziomie trudności w prowadzeniu

działalności na danym obszarze w danym okresie. Wartości ww. wskaźników dla LGD, województwa lubelskiego i Polski w latach 2016–2021 przedstawiono w tabeli 4. W przypadku obydwu analizowanych wskaźników, na przestrzeni badanych lat wartości wahały się, ale dla LGD były niższe od średniej dla kraju i województwa, co świadczy o korzystnej sytuacji.

**Tabela 4** Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności						Udział podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON (%)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Białskopodlaska LGD	42	39	47	33	26	28	7,1	6,4	7,4	4,9	3,6	3,7
województwo lubelskie	60	58	66	51	37	42	7,3	7,0	7,7	5,8	3,9	4,2
Polska	76	75	86	59	44	50	6,9	6,7	7,6	5,0	3,6	3,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W tabeli 5 przedstawiono wartość wskaźników *udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem* oraz *przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników ogółem* średnio w LGD oraz województwie i kraju w roku 2016 i 2020. Przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników to tzw. mikro (do 9 pracowników) i małe firmy (do 49 pracowników). Stanowią one ok. 99% polskiego sektora przedsiębiorstw.

**Tabela 5** Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD oraz w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020

Jednostka terytorialna	Przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (0–9 i 10–49) ogółem		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem	
	2016	2020	2016	2020
Białskopodlaska LGD	6 667	7 681	5,9	7,2
województwo lubelskie	172 759	191 485	8,1	9,3
Polska	4 203 948	4 631 699	10,9	12,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

**Przy obliczeniu wskaźnika przedsiębiorczość na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:**

$$\frac{0,25 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników}} \text{ obszar LGD osiąga wartość } 3,48$$

Biorąc pod uwagę udział % podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w 2021 r., średni udział grupy „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” był dla obszaru LGD znacznie wyższy niż średnia dla województwa i kraju. Zdecydowanie najbardziej spośród gmin obszaru w tym zakresie wyróżniają się gminy wiejskie Międzyrzec Podlaski oraz Sosnówka, gdzie wartości wskaźników osiągały wartość powyżej 10% i były znacznie wyższe niż w przypadku średniej dla obszaru LGD (4,6%), średniej dla województwa lubelskiego (1,8%) oraz dla Polski (1,5%). Jedynie dwie gminy z obszaru LGD – Miasto Terespol oraz Gmina Leśna Podlaska osiągnęły wartości poniżej średniej krajowej i wojewódzkiej w tym zakresie.

Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba spośród wszystkich 8 080 podmiotów gospodarczych na obszarze w 2021 r. była zarejestrowana w sekcjach: G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” – 1 695 podmiotów (21,0%), F „Budownictwo” – 1 378 podmiotów (17,1%) oraz H „Transport i gospodarka magazynowa” – 827 podmiotów (10,2%). Udział działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi to 2,2% – mniej niż średnio w województwie (2,7%) i kraju (3,3%), przy czym w gminach Kodeń, Leśna Podlaska, Sławatycze oraz w Mieście Terespol wartość wskaźnika była wyższa od tych średnich. Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne”, a najniższe udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie” oraz D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię

elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych” oraz E „Dostawa wody; gospodarowanie ściekami oraz odpadami oraz działalność związana z rekultywacją”.

Według danych GUS<sup>7</sup> na całym obszarze LGD funkcjonuje dziewiętnaście podmiotów oferujących miejsca noclegowe, z czego siedemnaście dysponuje ofertą całoroczną – łącznie 1 382 miejsca noclegowe. Natomiast łączna liczba miejsc noclegowych (z dostępnymi sezonowo) na obszarze wynosi 1 458. Najwięcej obiektów występuje na terenie gmin Janów Podlaski i Biała Podlaska. Na terenie gmin wiejskich Drelów, Konstantynów, Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Piszczac, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka oraz Tucznia według danych GUS nie występują żadne obiekty oferujące miejsca noclegowe.

Istnieje wiele definicji przedsiębiorczości. Jedne z nich skupiają się na rezultatach, inne na procesowości, a jeszcze inne na umiejętnościach. O przedsiębiorczości na ogół mówi się w kontekście gospodarczym, natomiast istotna jest również przedsiębiorczość społeczna, rozumiana jako sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. W całym powiecie bialskim – czyli na terenie obszaru Białkopodlaskiej LGD, znajduje się sześć przedsiębiorstw społecznych.

Ludzie przedsiębiorczy to ludzie aktywni zawodowo i/lub społecznie. Istotna w tym zakresie jest analiza kapitału społecznego. Jednym z głównych mierników kapitału społecznego jest wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców* (wykres 7). W 2016 r. wskaźnik dla obszaru wynosił 31, rok później wzrósł do 33, ale w kolejnych dwóch latach spadł i dopiero w 2020 r. wzrósł znowu do 33, a w 2021 wynosił 34<sup>8</sup>. Ponadto we wszystkich analizowanych latach wskaźnik dla LGD był niższy od średniej dla województwa i dla kraju.

**Wykres 7 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Niezadowolenie z sytuacji dotyczącej przedsiębiorczości, którą obrazują wskaźniki statystyczne, odzwierciedlają także wyniki z przeprowadzonych konsultacji społecznych. Podczas spotkań informacyjno-warsztatowych oraz wywiadów grupowych temat pobudzenia przedsiębiorczości i zaangażowania mieszkańców w prowadzenie własnych działalności był również poruszany. Kolejnym problemem według mieszkańców jest niska aktywność społeczna, na co również wskazuje niewielki udział mieszkańców w ankietach dotyczących budowania LSR. Wskazano, iż trzeba zaaktywizować zarówno organizacje pozarządowe, jak i nieformalne grupy mieszkańców do podejmowania działań, w tym innowacyjnych na rzecz obszaru, a także zachęcać ich do większej współpracy. Według uczestników spotkań brakuje również lokalnych liderów, którzy motywowałiby mieszkańców do działania. W poprzednim okresie programowania w ramach LSR realizowano operacje w zakresie rozwoju gospodarczego regionu, nabory te cieszyły się dużym zainteresowaniem, na co również zwrócono uwagę w Ewaluacji dotyczącej poprzedniej LSR, gdzie rekomendowano kontynuację tych działań w kolejnych latach, ponieważ jak zauważono, wspieranie przedsiębiorczości ma istotny wpływ na rozwój obszaru. Drugim obszarem, który zgodnie z rekomendacjami z Ewaluacji należy wspierać, jest kapitał społeczny – działania w tym zakresie w poprzedniej LSR nie przyniosły oczekiwanych efektów, poprzez „ograniczony czas trwania akcji grantowej”, ponadto realizację

<sup>7</sup> Dane GUS, stan na dzień 31 lipca 2022 r.

<sup>8</sup> Dane GUS.

działań utrudniała mała aktywność społeczna mieszkańców<sup>9</sup>. Również na spotkaniach dotyczących budowania nowej LSR mieszkańcy zwracali uwagę na potrzebę jeszcze większego zaangażowania mieszkańców w życie obszaru.

#### 1.4. Charakterystyka rynku pracy – zatrudnienie i bezrobocie

Sytuację panującą na rynku pracy odzwierciedlają wskaźniki dotyczące zatrudnienia oraz bezrobocia. Ogólna liczba bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 r. wynosiła 4 729 osób, w tym 2 351 kobiet (49,7%) oraz 2 378 mężczyzn (50,3%). Udział procentowy kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 r. był niższy od średniej w województwie (50,6%) oraz kraju (53,7%), natomiast liczba bezrobotnych mężczyzn na obszarze była wyższa od średniej dla województwa (49,4%) i kraju (46,3%). W kolejnym analizowanym roku sytuacja wyglądała podobnie. Ponadto według danych GUS w latach 2016–2019 liczba bezrobotnych malała, jednak w 2020 r. nastąpił wzrost tego wskaźnika, na co miała wpływ niewątpliwie pandemia COVID-19.

**Przy obliczeniu wskaźnika bezrobotni na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:**

$$5 \times \left( 1 - \frac{0,015 \times \text{ludność w wieku produkcyjnym}}{\text{liczba bezrobotnych}} \right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 3,94$$

Kolejnym wskaźnikiem charakteryzującym rynek pracy jest *udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem* (tabela 6). W tym przypadku wskaźnik dla obszaru LGD w każdym analizowanym roku był wyższy niż średnia dla województwa oraz kraju. Ponadto wskaźnik dla obszaru w latach 2016–2020 malał, wzrost odnotowano dopiero w roku 2021 r.

**Tabela 6 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem na obszarze LGD, w województwie i kraju w latach 2016–2021**

Jednostka terytorialna	Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (%)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>62,7</b>	<b>62,2</b>	<b>60,1</b>	<b>59,2</b>	<b>59,1</b>	<b>65,5</b>
województwo lubelskie	61,1	59,4	57,7	55,5	57,0	61,7
Polska	56,0	55,0	52,4	49,9	49,3	56,6

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS*

Wskaźnikiem, który również obrazuje sytuację ekonomiczną na obszarze LGD jest przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej. Dane dotyczące wynagrodzeń określone są na poziomie powiatu. Sytuacja jaka ma miejsce w powiecie bialskim obrazuje także sytuację na obszarze LGD, który w całości jest położony w tej jednostce administracyjnej. W 2020 roku wskaźnik *przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto* w powiecie osiągnął wartość 77,1% średniej krajowej i prezentował się gorzej od wyniku województwa lubelskiego (89,0% średniej krajowej). Wskaźnik ten zarówno w powiecie bialskim, województwie lubelskim oraz w Polsce corocznie wzrastał (dane GUS).

Dane statystyczne odzwierciedlają opinię mieszkańców. Podczas spotkań mieszkańcy wskazywali jako jeden z problemów obszaru sytuację na rynku pracy, która powoduje odpływ mieszkańców obszaru. Dlatego stwierdzono, iż należy podjąć działania ukierunkowane na niwelację tego zjawiska. Mieszkańcy zauważyli, że przedsięwzięcia związane z rozwojem działalności mogą wpłynąć na zwiększenie atrakcyjnych miejsc pracy na obszarze oraz zachęcać również do podejmowania swoich działalności.

#### 1.5. Charakterystyka rolnictwa, rynku rolnego, obszary po PGR

O spójności obszaru Białkopodlaskiej LGD pod względem ekonomicznym świadczy ilość gospodarstw rolnych o podobnej strukturze. Obszar gmin LGD jest nastawiony na rozwój rolnictwa, dlatego też powierzchnia gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem jest znacznie wyższa niż średnia dla kraju oraz nieznacznie niższa niż średnia dla województwa. Gospodarstwa takie są przeważnie niskotowarowe i przeznaczają produkcję na potrzeby własne. W tabeli 7 przedstawiono dane z 2020 r. dotyczące udziału gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem oraz udziału gospodarstw rolnych ogółem ze względu na wielkość. Na terenie obszaru, podobnie jak w przypadku

<sup>9</sup> *Ewaluacja zewnętrzna realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania 2014–2020*, Warszawa 2022.



województwa lubelskiego i Polski, przeważają gospodarstwa wielkopowierzchniowe – w 2020 r. stanowiły 56,5% wszystkich gospodarstw rolnych. Ze względu na to, że ziemie powiatu bialskiego są wymagające i trudne – głównie III i IV klasa bonitacyjna, uprawia się tutaj zboża i ziemniaki, ale znacząca jest również produkcja warzyw i owoców<sup>10</sup>.

**Tabela 7 Struktura gospodarstw rolnych na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.**

Jednostka terytorialna	Udział gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem	Udział gospodarstw w gospodarstwach rolnych ogółem ze względu na wielkość			
		1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15 ha i więcej
<b>Bialskopodlaska LGD</b>	<b>55,3</b>	<b>9,2</b>	<b>17,5</b>	<b>11,5</b>	<b>56,5</b>
województwo lubelskie	55,5	16,5	21,2	13,9	48,2
Polska	47,8	11,6	13,7	10,6	64,0

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS*

Ponadto na terenie dwunastu gmin na obszarze LGD do lat 90. XX wieku funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. Jednak obszar ten z tego powodu nie wymaga szczególnej interwencji.

W 2012 roku rozpoczął się wieloletni projekt badawczy pn. Monitoring Rozwoju Obszarów Wiejskich (MROW) finansowany przez Fundację Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej<sup>11</sup>. Celem projektu jest stała obserwacja zmian społeczno-gospodarczych dokonujących się na obszarach wiejskich w Polsce. W wyniku zastosowania procedur statystycznych, wykorzystujących przyjęty schemat analizy, zdefiniowano typy gmin podobnych pod względem struktury rozwoju, a więc charakteryzujących się podobną kombinacją ocen dla jedenastu składowych definiujących operacyjnie rozwój obszarów wiejskich. Przyjęta metoda pozwoliła wydzielić 7 typów gmin, które w MROW stały się przedmiotem analizy. Zgodnie z przyjętą metodologią gminy BLGD zostały zakwalifikowane jako następujące typy:

- *przewaga funkcji rolniczej, pośrednie* – gminy: Konstantynów, Międzyrzec Podlaski, Biała Podlaska, Wisznice;
- *dominacja rolnictwa tradycyjnego* – gminy: Drelów, Janów Podlaski, Kodeń, Leśna Podlaska, Łomazy, Piszczac, Rokitno, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka, Terespol, Tucznia, Zalesie.

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej została zwaloryzowana przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach w latach 70. XX w. Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP) pozwala na ilościową i przestrzenną ocenę czynników naturalnych, decydujących o potencjalnej wydajności plonów na poziomie lokalnym. WWRPP jest wskaźnikiem złożonym, przyjmującym wartość maksymalną 120. Średnia wartość wskaźnika dla województwa lubelskiego wynosi 74,1 pkt, przy średniej dla kraju 66,6 pkt. Jakość przestrzeni rolniczej jest jednak zróżnicowana przestrzennie.

Podczas prac nad LSR zwrócono uwagę na potrzeby dywersyfikacji gospodarstw rolniczych i rozwijania ich w kierunku pozarolniczej aktywności. Biorąc pod uwagę zasoby obszaru oraz braki związane z ofertą czasu wolnego, uczestnicy spotkań zaproponowali, aby część działań skierować na rozwój zagród edukacyjnych, które nie tylko dadzą możliwości rozwojowe dla osób prowadzących gospodarstwa rolne, ale również wpłyną na integrację mieszkańców i przyczynią się do wzmocnienia tożsamości lokalnej. Rozwój zagród edukacyjnych spowoduje zwiększenie oferty zajęć dla dzieci i młodzieży nie tylko z obszaru LGD. Wpłyne to również na rozwój gospodarczy obszaru. Mieszkańcy uznali, że również należy wspierać gospodarstwa agroturystyczne i ich rozwój.

### **1.6. Finanse samorządowe**

Sytuację obszaru LGD obrazują również wskaźniki dotyczące finansów samorządów wchodzących w skład LGD. Wskaźnik *dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca* w 2021 r. dla obszaru LGD wynosił 6 509 zł i był niższy od średniej dla województwa (6 733 zł) oraz dla kraju (7 209 zł). Również wskaźnik *dochody własne na jednego mieszkańca* dla obszaru LGD (1 907 zł) był niższy od średniej dla województwa (2 370) i kraju (3 471 zł). Jednym z elementów dochodów własnych samorządu jest udział w podatkach, stanowiących dochody budżetu

<sup>10</sup> Strona internetowa Starostwa Powiatowego w Bielsko-Białej, Powiat Bialski, powiatbialski.eu

<sup>11</sup> Strona internetowa Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, irwirpan.waw.pl/index.php/offer/show/538/badania/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich/badania/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich



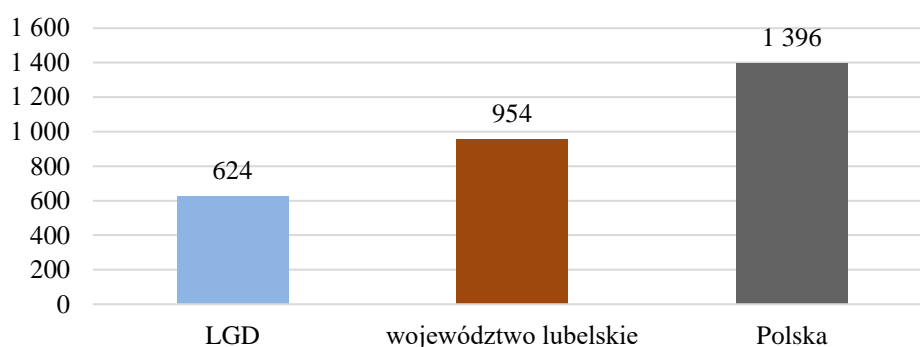
państwa, w postaci wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na terenie danej gminy. Wpływ z podatków od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca na obszarze LGD w 2021 r. wynosił 624 zł i był znacznie mniejszy od średniej dla województwa (954 zł) oraz kraju (1 396 zł), co zostało przedstawione na wykresie 8.

**Tabela 8 Średnie dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021**

Jednostka terytorialna	Dochody ogółem na 1 mieszkańca (zł)						Dochody własne na 1 mieszkańca (zł)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>3 891</b>	<b>4 310</b>	<b>4 913</b>	<b>5 213</b>	<b>5 903</b>	<b>6 509</b>	<b>1 186</b>	<b>1 201</b>	<b>1 367</b>	<b>1 508</b>	<b>1 747</b>	<b>1 907</b>
województwo lubelskie	4 065	4 444	4 932	5 449	6 129	6 733	1 577	1 654	1 817	2 046	2 286	2 370
Polska	4 585	4 936	5 387	5 968	6 518	7 209	2 368	2 508	2 732	2 958	3 180	3 471

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

**Wykres 8 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Równie istotne są dane dotyczące wydatków majątkowych i bieżących w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Średnia wartość wydatków majątkowych dla obszaru LGD w 2021 r. wynosiła 1 047 zł i była wyższa od średniej dla województwa (1 038 zł) i dla kraju (1 026 zł). Natomiast średnia wartość wydatków bieżących dla obszaru LGD w 2021 r. wynosiła 4 892 zł i była niższa od średniej dla województwa (5 307 zł) i kraju (5 859 zł). Pozytywnym zjawiskiem jest systematyczny wzrost wydatków bieżących od 2016 r., co przedstawiono w tabeli 9

**Tabela 9 Wydatki majątkowe i wydatki bieżące na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021**

Jednostka terytorialna	Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca						Wydatki bieżące na 1 mieszkańca					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>330</b>	<b>618</b>	<b>1 433</b>	<b>902</b>	<b>872</b>	<b>1 047</b>	<b>3 427</b>	<b>3 732</b>	<b>3 891</b>	<b>4 224</b>	<b>4 644</b>	<b>4 892</b>
województwo lubelskie	394	592	1 034	943	1 009	1 038	3 574	3 886	4 101	4 529	4 985	5 307
Polska	508	697	1 066	1 011	958	1 026	3 918	4 259	4 509	5 039	5 533	5 859

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W kontekście analizy stanu finansów publicznych ważny jest także tzw. wskaźnik G, czyli wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin. Wskaźnik ten stanowi podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat na dany rok. Średnia wartość wskaźnika G dla obszaru LGD w 2020 r. wynosiła 1 073,83 zł.

**Przy obliczeniu wskaźnika dochód podatkowy na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:**

$$\frac{3750}{\text{średnia wartości wskaźnika G gmin objętych LSR}} \text{ obszar LGD osiąga wartość } 3,49$$

## 1.7. Opieka społeczna

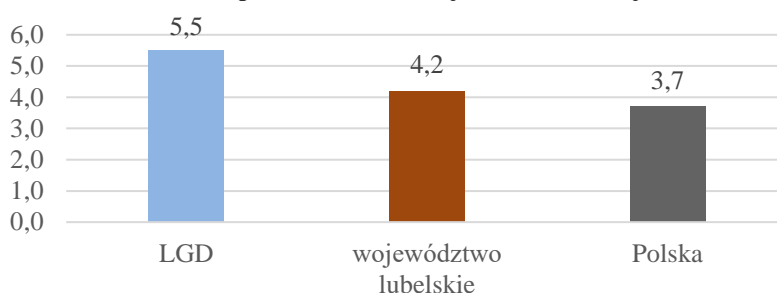
W zakresie pomocy społecznej w każdej z gmin powołana jest wyspecjalizowana jednostka – Ośrodek Pomocy Społecznej, który zajmuje się świadczeniem usług opiekuńczych i specjalistycznych dla osób starszych i chorych, pomocą finansową, rzeczową i organizacyjną dla osób w trudnej sytuacji życiowej oraz poprzez swoje działania podejmuje walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na obszarze LGD od 2016 roku stale malała i w 2020 r. wynosiła 7 199 osób<sup>12</sup>.

**Przy obliczeniu wskaźnika środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:**

$$6 \times \left(1 - \frac{0,015 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba osób korzystających z pomocy społecznej}}\right) \text{ obszar LGD osiąga wartość 4,66}$$

Natomiast w 2020 r. wskaźnik udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem dla obszaru LGD wynosił 5,5 % i był wyższy od średniej dla województwa (4,2%) oraz dla kraju (3,7%), co przedstawiono na wykresie 9.

**Wykres 9 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ponadto wśród mieszkańców korzystających w 2021 roku ze środowiskowej pomocy społecznej, 1 204 osoby, to osoby z niepełnosprawnościami. Najwięcej, bo 464 osoby, ma orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym, 350 osób w stopniu znacznym, a 255 osób to dzieci do 16. roku życia<sup>13</sup>.

Z danych przekazanych przez Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej wynika, iż w 2020 r. Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności wydał łącznie 576 orzeczeń, w tym 419 orzeczeń dla osób powyżej 16. roku życia, a 157 poniżej 16. roku życia. Natomiast w roku 2021 liczba wydanych orzeczeń wzrosła, łącznie zostało wydanych 679 orzeczeń, w tym 513 dla osób powyżej 16. roku życia, a 166 dla osób poniżej 16. roku życia. Wzrost orzeczeń odnotowano zarówno wśród dzieci jak i dorosłych.

Wartość wskaźnika gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego na 10 tys. mieszkańców spadała z roku na rok, jednak w ostatnim analizowanym roku wskaźnik dla obszaru LGD (219) był wyższy od średniej dla województwa (194) i średniej dla kraju (185). Wartość wskaźnika rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem dla całego obszaru wynosiła w 2021 r. 31 rodzin i również była wyższa od średniej dla województwa (24) oraz kraju (18). Pozytywnym zjawiskiem jest to, iż wartość tego wskaźnika cały czas maleje. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku wskaźnika udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku, który w 2020 r. wynosił 32% dla całego obszaru i również był wyższy niż średnia dla kraju (20%) oraz województwa (26%). Jednak również ten wskaźnik spada z roku na rok. Wszystkie powyższe wskaźniki zostały przedstawione w tabelach 10–11.

<sup>12</sup> Dane GUS za 2020 r.

<sup>13</sup> Dane z Urzędów Gmin z obszaru BLGD, stan na 29.04.2023 r.

**Tabela 10 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020**

Jednostka terytorialna	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>362</b>	<b>337</b>	<b>310</b>	<b>281</b>	<b>248</b>	<b>219</b>
województwo lubelskie	285	260	244	227	210	194
Polska	268	249	233	215	199	185

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS*

**Tabela 11 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020**

Jednostka terytorialna	Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców						Udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>54</b>	<b>53</b>	<b>50</b>	<b>42</b>	<b>38</b>	31	<b>52</b>	<b>51</b>	<b>48</b>	<b>43</b>	<b>37</b>	32
województwo lubelskie	39	38	37	33	29	24	39	39	38	34	30	26
Polska	29	29	29	26	21	18	29	29	29	27	23	20

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS*

Uczestnicy spotkań w trakcie dyskusji zwrócili uwagę na wskaźniki dotyczące opieki społecznej, które wypadają gorzej niż średnia dla kraju i województwa. To skłoniło zebranych do dyskusji na temat sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem ze względu na niepełnosprawność. Stwierdzono, że wciąż wiele osób z niepełnosprawnościami szczególnie na terenach wiejskich, ma utrudniony dostęp do podstawowych usług, przez co mają ograniczone szanse na rozwój osobisty i społeczny. Uczestnicy zdają sobie sprawę, że wsparcie takich osób wymaga wielu nakładów zarówno finansowych jak i osobowych, ale podjęcie nawet niewielkich działań może poprawić sytuację osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów.

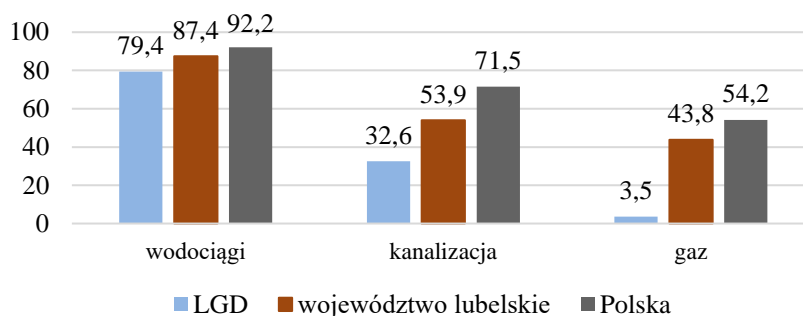
### **1.8. Przestrzeń, infrastruktura i dostęp do usług**

W kontekście przestrzeni istotny jest poziom wykorzystania instrumentów planowania przestrzeni. Bada się go m.in. poprzez wskaźnik *udział powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (%)*. Wysoki stopień pokrycia powierzchni gminy MPZP świadczy o świadomym podejściu lokalnych władz do planowania przestrzeni. Na terenie wszystkich gmin Białkopodlaskiej LGD, oprócz Gminy Rossosz (gdzie nie występują żadne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego), występują tereny objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Najlepiej sytuacja w tym zakresie kształtuje się w miastach Terespol i Międzyrzec Podlaski oraz w gminach Kodeń, Sosnówka i Wisznice, gdzie cała lub prawie cała powierzchnia objęta została miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Nieco gorzej wygląda sytuacja w pozostałych gminach, w których teren objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego jest niższy, a nawet znikomy: Gmina Terespol – 48,3%, Gmina Zalesie – 11,4%, Gmina Biała Podlaska – 9,5%, Gmina Sławatycze – 6,7%, Gmina Rokitno – 3,0%, Gmina Tucznia – 2,9%, Gmina Janów Podlaski – 2,8%, Gmina Drelów – 1,8%, Gmina Konstantynów – 1,1%, Gmina Łomazy – 1,1%, Gmina Leśna Podlaska – 0,4%, Gmina Piszczac – 0,2% oraz Gmina Międzyrzec Podlaski – 0,1%<sup>14</sup>.

Jakość i dostęp do infrastruktury to również elementy podstawowe takie jak infrastruktura techniczna – wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa itp. Na wykresie 10 zobrazowano graficznie udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności średnio na obszarze LGD, w województwie lubelskim oraz w Polsce w 2020 r.

<sup>14</sup> Dane GUS za 2021 r.

**Wykres 10 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD, w województwie oraz kraju w 2020 r.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tam, gdzie nie istnieje sieć kanalizacyjna, funkcjonują bezodpływowe szamba lub przydomowe oczyszczalnie ścieków. Te drugie są tańsze w eksploatacji i przede wszystkim zdecydowanie bardziej przyjazne środowisku. Na obszarze LGD użytkowano łącznie 4 880 sztuk przydomowych oczyszczalni ścieków (stan na 31 grudnia 2021 r.). Najwięcej z nich funkcjonowało na terenie gmin Terespol (589 szt.) i Biała Podlaska (554 szt.), natomiast najmniej na terenie Miasta Terespol (1 szt.) oraz w Mieście Międzyrzec Podlaski (13 szt.)<sup>15</sup>.

Średni udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład LGD w latach 2016–2021 wyniósł 7,5%. Wynik ten jest niższy od średniej dla Polski (8,1%) oraz nieznacznie niższy od średniej dla województwa lubelskiego (7,6%). Należy przy tym zauważyć, że wysoka wartość tego wskaźnika wynika z wysokich wydatków na obszarze gmin Wisznice (13,8%), Leśna Podlaska (10,7%) oraz Miasta Terespol (10,1%), które jako jedyne z całego obszaru osiągnęły średnią wartość z lat 2016–2021 powyżej 10%. Najniższy udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem w tym okresie zanotowano w Gminie Janów Podlaski (3,9%)<sup>16</sup>.

O wysokiej jakości usług publicznych świadczy również dostępność dzieci do żłobków oraz do wychowania przedszkolnego na obszarze danej gminy. Na terenie obszaru Białkopodlaskiej LGD w 2021 roku zlokalizowanych było sześć podmiotów, które świadczyły usługi opieki nad dziećmi do lat 3 – po jednym żłobku w gminach Biała Podlaska, Konstantynów, Wisznice oraz w Mieście Międzyrzec Podlaski, a także dodatkowo 2 kluby dziecięce w gminach Łomazy i Wisznice. W tabeli 12 przedstawiono wartości wskaźników udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego w latach 2016–2021.

**Tabela 12 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021**

Jednostka terytorialna	Udział % dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat						Liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Białkopodlaska LGD</b>	<b>64</b>	<b>69</b>	<b>73</b>	<b>74</b>	<b>72</b>	<b>77</b>	<b>101</b>	<b>96</b>	<b>112</b>	<b>115</b>	<b>117</b>	<b>117</b>
województwo lubelskie	79	82	84	85	83	86	94	91	86	85	89	89
Polska	81	85	87	88	85	88	86	83	80	80	83	82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizując dostęp do infrastruktury i usług publicznych nie sposób pominąć kwestię oferty usług związanych z kulturą, sportem i rekreacją. Mieszkańcy obszaru wchodzącego w skład Lokalnej Grupy Działania mają dostęp do 40 bibliotek i filii, które znajdują się w każdej z gmin członkowskich, z czego najwięcej w Gminie Biała Podlaska – 7. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców średnia ilość bibliotek i filii na terenie LGD jest wyższa (3,8) niż średnio w województwie lubelskim (2,8) i Polsce (2,0)<sup>17</sup>. Na obszarze prawie wszystkich gmin (poza Gminą Tuczną) zlokalizowane są domy i ośrodki kultury, kluby lub świetlice wiejskie.

<sup>15</sup> Dane GUS za 2021 r.

<sup>16</sup> Dane GUS.

<sup>17</sup> Dane GUS za 2021 r.

Średni udział wydatków z budżetów gmin z obszaru Białkopodlaskiej LGD na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem w 2021 r. wyniósł 4,2% i był znacznie wyższy od średniej krajowej, która wynosiła 2,9% oraz wyższy od średniej wojewódzkiej – 3,0%. Biorąc pod uwagę sumę tego wskaźnika w latach 2016–2021, najwyższy udział wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe charakteryzuje Gminę Kodeń (4,5%), najniższy poziom wskaźnika wystąpił natomiast w gminach Piszczac i Tucza – po 2,1%.

Dostępność usług publicznych należy rozważyć także w kontekście ochrony zdrowia. Według danych GUS<sup>18</sup> jedynie w Mieście Międzyrzec Podlaski funkcjonują przychodnie podległe samorządowi. Na terenie pozostałych gmin obszaru występują placówki prywatne, które mają podpisane umowy z NFZ, dlatego też ubezpieczeni mieszkańcy gminy mogą korzystać bezpłatnie z ich usług. Na ogół przychodnie świadczą szeroki katalog usług, takich jak udzielanie porad lekarskich (w tym specjalistycznych) i stomatologicznych, wykonywanie drobnych zabiegów, usług rehabilitacyjnych. Wskaźnik *porady lekarskie na 100 mieszkańców* określa poziom dostępności usług medycznych. Średnio na obszarze LGD w 2021 r. wyniósł 398 porad, co stanowiło wartość zdecydowanie niższą od średniej dla województwa (512) i Polski (450). Najwyższą wartość na obszarze zanotowano dla Miasta Międzyrzec Podlaski (780), natomiast najniższy wskaźnik charakteryzował Gminę Biała Podlaska (18).

Równie istotne są zasoby instytucjonalne dotyczące pomocy społecznej. Na obszarze LGD znajdują się cztery domy pomocy społecznej oraz Powiatowy Ośrodek Wsparcia Osób z Zaburzeniami Psychicznymi. Mieszkańcy obszaru mają również dostęp do warsztatów terapii zajęciowej w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej<sup>19</sup>.

Podczas spotkań z mieszkańcami został również poruszony temat niewystarczającej oferty spędzania czasu wolnego, skierowanej do dzieci oraz do dorosłych mieszkańców, w tym różnorodnych zajęć edukacyjnych, dających możliwość do rozwijania pasji i talentów. Uczestnicy spotkań zwrócili uwagę, że nie ma wystarczającej ilości miejsc, gdzie mieszkańcy mogliby wspólnie spędzać czas i się integrować oraz jest zbyt mała ilość wydarzeń kulturalnych i sportowych. Mieszkańcy podkreślali, że chcieliby, aby w kolejnych latach część środków przeznaczyć na uporządkowanie przestrzeni, a szczególnie zwiększyć ilość miejsc z ogólnodostępną infrastrukturą publiczną oraz poprawić dostęp do już istniejącej.

### **1.9. Charakterystyka edukacji**

Na obszarze Białkopodlaskiej LGD zlokalizowanych jest łącznie 58 placówek oświatowych. Szkoły znajdują się na terenie wszystkich gmin obszaru, najwięcej, bo aż 10 znajduje się w Gminie Biała Podlaska<sup>20</sup>.

W tabeli 13 przedstawiony został *współczynnik skolaryzacji brutto* oraz *liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców*. Współczynnik skolaryzacji jest miarą powszechności nauczania, tj. służy do oceny aktywności edukacyjnej ludności. Ze względu na to, że w Polsce nauka w szkołach podstawowych jest obowiązkowa, współczynnik skolaryzacji osiąga dość wysokie wartości, ponieważ wszystkie dzieci w wieku szkolnym powinny być objęte nauką. Wartość wskaźnika poniżej 100% nie oznacza, że dzieci nie uczęszczają do szkół w ogóle, ale może wynikać z faktu, że kształcą się w szkołach zlokalizowanych na obszarze innych jednostek terytorialnych lub też kształcą się za granicą. W drugą stronę – współczynnik powyżej 100% oznacza, że do szkół na terenie gminy uczęszczają osoby zameldowane poza nią (najczęściej z gmin sąsiednich) i jest to charakterystyczne dla miast, ale może też oznaczać, że w tych szkołach uczą się osoby, które przekroczyły wiek nominalnie przypisany temu poziomowi edukacji. Im niższy współczynnik skolaryzacji, tym mniej dzieci, które w danej gminie powinny realizować obowiązek szkolny. Można założyć, że jeśli dzieci z danej gminy nie uczęszczają w niej do szkoły, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że w ogóle fizycznie ich tam nie ma, a co za tym idzie – nie ma też rodziców (wyjazd za granicę, praca i nauka w większych ośrodkach miejskich).

<sup>18</sup> Dane GUS, stan na dzień 31.12.2021 r.

<sup>19</sup> Strona Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Białej Podlaskiej, [pcpr.powiatbialski.eu](http://pcpr.powiatbialski.eu)

<sup>20</sup> Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, [rspo.gov.pl](http://rspo.gov.pl)

**Tabela 13 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020**

Jednostka terytorialna	Współczynnik skolaryzacji brutto					Liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
<b>Bialskopodlaska LGD</b>	<b>91,2</b>	<b>90,4</b>	<b>89,2</b>	<b>88,9</b>	<b>88,5</b>	<b>59</b>	<b>68</b>	<b>77</b>	<b>77</b>	<b>79</b>
województwo lubelskie	96,1	95,1	95,6	95,4	96,6	58	67	77	77	78
Polska	96,6	95,2	95,5	95,1	96,0	60	69	79	80	81

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poza nauką na poziomie podstawowym, na obszarze Bialskopodlaskiej LGD mieszkańcy mają dostęp do kształcenia na szczeblu średnim, tj. w liceum, technikum oraz szkołach zawodowych. Na terenie obszaru LGD w 6 gminach funkcjonuje łącznie 9 szkół ponadpodstawowych<sup>21</sup>.

### 1.10. Innowacyjność

Elementem bazowym oceniającym innowacyjność regionu jest ilość podjętych działań w kierunku rozwoju nowoczesnych technologii, infrastruktury, sfery badań i rozwoju (B+R) oraz społeczeństwa informacyjnego. Każde z wymienionych działań mogło być w ostatnich latach realizowane przy dofinansowaniu w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (POIR) na lata 2014–2020. W 2021 roku na terenie województwa lubelskiego podpisano umowy/wydano decyzje o dofinansowanie 501 projektów ze wsparciem w ramach ww. programu. Na obszarze LGD podpisano 15 umów, z czego trzy w Gminie Janów Podlaski, po dwie w gminach Międzyrzec Podlaski, Drelów, Biała Podlaska oraz w Mieście Międzyrzec Podlaski, oraz po jednej w gminach Rokitno, Rossosz, Zalesie oraz w Mieście Terespol. Na terenie pozostałych gmin nie zrealizowano żadnego projektu w ramach ww. programu. Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w 2020 roku w województwie lubelskim wyniósł 30,9% – był to wzrost w stosunku do 2016 r. o 8 pp. Wynik dla województwa był niższy niż średnia dla Polski – 31,1%, z wzrostem w stosunku do 2016 r. o 15,1 pp. (dane GUS).

Innowacyjność ma znaczący wpływ na rozwój gospodarki. Innowacyjna gospodarka jest istotnym instrumentem kształtowania wysokiej jakości życia mieszkańców oraz wzmacniania konkurencyjności regionu. W czerwcu 2021 r. Komisja Europejska opublikowała *Europejski Ranking Innowacyjności 2021*, który pokazuje, że wyniki Europy w zakresie innowacji poprawiają się w całej Unii Europejskiej. Od 2014 r. wyniki w zakresie innowacji wzrosły średnio o 12,5%. Zgodnie z ww. opracowaniem, najwyższą pozycję w kraju zajął region „Warszawski stołeczny” – 137. miejsce w rankingu 240 regionów Unii Europejskiej. Gminy znajdujące się na obszarze LGD terytorialnie zaklasyfikowane są do regionu województwa lubelskiego, które w rankingu uplasowało się na 194. pozycji. Najgorzej w Polsce prezentował się region „Mazowiecki Regionalny” – 228. pozycja.

W kontekście innowacyjności i warunków do jej rozwoju warto przeanalizować kwestię cyfryzacji, w tym dostępu do wysokiej jakości Internetu. Zgodnie z danymi Urzędu Komunikacji Elektronicznej, aktualna<sup>22</sup> penetracja lokalowa 100 Mb/s<sup>23</sup> dla gmin obszaru LGD jest najwyższa dla miast Międzyrzec Podlaski (93%), Terespol (85%) oraz gmin Międzyrzec Podlaski (81%) oraz Zalesie (80%) – są to gminy obszaru LGD, których wartość przekracza średnią dla Polski (75%). Najgorzej wygląda sytuacja w Gminie Sławatycze (14%), natomiast w pozostałych gminach oscyluje poniżej średniej krajowej: Gmina Biała Podlaska – 43%, Gmina Drelów – 35%, Gmina Janów Podlaski – 48%, Gmina Kodeń – 38%, Gmina Konstantynów – 48%, Gmina Leśna Podlaska – 56%, Gmina Łomazy – 34%, Gmina Piszczac – 56%, Gmina Rokitno – 48%, Gmina Rossosz – 38%, Gmina Sosnówka – 56%, Gmina Terespol – 61%, Gmina Tucznia – 54%, Gmina Wisznice – 39%<sup>24</sup>.

Biorąc pod uwagę penetrację budynkową zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, najlepiej wygląda sytuacja w Gminie Zalesie oraz w miastach Terespol i Międzyrzec Podlaski, gdzie

<sup>21</sup> Rejestr Szkół i Palcówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, [rspo.gov.pl](http://rspo.gov.pl)

<sup>22</sup> Inf. z dnia 01.05.2023 r.

<sup>23</sup> Penetracja lokalowa – stosunek liczby wszystkich lokali mieszkalnych w budynkach w zasięgu sieci min. 100 Mb/s (budynek, w którym operatorzy deklarują możliwość świadczenia danych usług) do ogólnej liczby lokali mieszkalnych na analizowanym obszarze. Należy wyjaśnić, że na potrzeby monitorowania postępów realizacji celów Europejskiej Agendy Cyfrowej gospodarstwo domowe utożsamiane jest z lokalem mieszkalnym.

<sup>24</sup> Urząd Komunikacji Elektronicznej, Atlas szerokopasmowego dostępu do Internetu, [mapbook.uke.gov.pl/areas](http://mapbook.uke.gov.pl/areas)

wartość wskaźnika oscyluje w granicach 80,1–100,0%. Korzystna sytuacja w tym zakresie występuje również na terenie gmin, w których wartość wskaźnika mieści się w przedziale 60,1–80,0%, są to gminy Międzyrzec Podlaski i Leśna Podlaska. Średnia wartość wskaźnika, która mieści się w przedziale 40,1–60,0% występuje w największej części gmin obszaru: Konstantynów, Janów Podlaski, Kodeń, Piszczac, Rokitno, Tuczna, Biała Podlaska, Rossosz, Wisznice, Sosnówka, Terespol. Najmniej korzystna wartość wskaźnika, która mieści się w przedziale 20,1–40,0% występuje w gminach Drelów, Łomazy, Sławatycze<sup>25</sup>.

### **1.11. Dziedzictwo kulturowe, tożsamość lokalna, potencjał turystyczny**

Obszar LGD położony jest na terenach wschodnich kraju, co już w najwcześniejszych czasach determinowało jego historię i dzieje. Historycznie powiat bialski, na terenie którego znajdują się wszystkie gminy LGD, a więc można go utożsamić z obszarem LGD, był częścią ziem południowego Podlasia i Polesia.

Tereny obecnego powiatu bialskiego w czasach piastowskich wchodziły w skład Podlasia i miały istotne znaczenie strategiczne ze względu na położenie pomiędzy Polską, Rusią a Litwą. Był to obszar, na którym stykały się wpływy Polski, Rusi, Litwy oraz Krzyżaków, a także zapomnianego szczepu Jadźwingów. Pierwotnie tereny te były bezludne, ale w X w. ziemie nad Bugiem zajmowały plemiona Bużan i Dulebów, a od zachodu plemiona mazurskie. Natomiast z biegiem czasu ludy te były stopniowo wypierane przez Jadźwingów – jeden z licznych szczepów litewskich. Był to lud barbarzyński, który zajmował się kradzieżami i grabieżami, dlatego też pospolite ruszenie pod dowództwem Bolesława Wstydlivego zmusiło lud Jadźwingów do wycofania się z tych terenów.

Na ziemiach tych toczyły się liczne walki pomiędzy Polakami, Rusinami oraz Litwinami, czego efektem było przechodzenie wpływów na obszarze z jednej strony na drugą. W 1038 r., w wyniku sytuacji w Polsce, ziemie te zostały podbite przez księcia kijowskiego Jarosława Mądrego, natomiast już w 1071 roku na pewien czas wróciły do Polski. Następnie panowanie nad ziemią brzeską, w skład której wchodził wówczas dzisiejszy powiat bialski, pozostawało w rękach książąt ruskich. Kazimierz Sprawiedliwy w roku 1182 ponownie odzyskał teren ziemi brzeskiej i oddał władzę nad nią starostom. W czasie rozbicia dzielnicowego i osłabienia Polski, ziemiami powiatu na przemian władali różni książęta ruscy. Do walk pomiędzy Polską a Rusią, ok. 1240 r. dołączyli Tatarzy, którzy wykorzystując osłabienie obydwu krajów, w wielkim marszu w 1241 r. zniszczyli wszystko, co stało na ich drodze, zabijając lub biorąc w jasyr miejscową ludność. Po nawaie tatarskich zagonów, na teren powiatu w 1242 r. weszli Litwini, zagarniając dla siebie Podlasie wraz z ziemią brzeską i powiatem bialskim, jednak w połowie XIII w. Leszek Czarny z powrotem przywrócił je dla Polski.

O prawo do całego Podlasia, w tym również ziem powiatu bialskiego, rościli sobie także Krzyżacy, jednak bulla papieża Urbana IV z 1264 r. przyznała je w całości Polakom na zasadzie praw wojennych. W wyniku tego Krzyżacy dokonali najazdu w sierpniu 1379 r., podczas którego zniszczyli i zrabowali Brześć. Końcem odwiecznych walk pomiędzy Polakami a Litwinami o te ziemie miała być unia polsko-litewska, która została zawarta w 1385 r., wówczas ziemia brzeska została terenem wspólnotowym. Ostatecznie status tych ziem został określony w roku 1452, kiedy to Księstwo Brzeskie zostało włączone wraz z całym Podlasiem do województwa trockiego, a następnie w 1460 roku przyznane Wielkiemu Księstwu Litewskiemu przez Kazimierza Jagiellończyka<sup>26</sup>.

Druga połowa XVI wieku to czas wewnętrznej stabilizacji Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ważniejszym wydarzeniem jakie miało miejsce na tym terytorium w końcu XVI w., była Unia brzeska zawarta w 1596 r. między Kościołem Rzymskokatolickim a Cerkwią Prawosławną. Znaczenie obszaru obecnego LGD rosło ze względu na położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, w pobliżu przeprawy przez Bug.

Kolejnym istotnym wydarzeniem w XVI wieku był potop szwedzki i zniszczenie części obszaru w jego wyniku, co zahamowało rozwój miejscowości. Insurekcja kościuszkowska przyniosła kolejne straty w dziejach historycznych miast. W Gminie Janów Podlaski zniszczeniu uległ główny gmach pałacu biskupiego. Ludność ziem obecnego powiatu bialskiego aktywnie brała udział w powstaniu styczniowym w 1863 r., czego konsekwencją były późniejsze represje – np. część miast obszaru straciła wówczas prawa miejskie (Janów Podlaski, Łomazy).

Czas II wojny światowej był trudny, szczególnie dla ludności żydowskiej obszaru, która w tamtym czasie była dość liczna. Część ludności żydowskiej została umieszczona w obozie pracy w Studziance – Żydów zmuszano do prac przy budowie mostu na rzece Zielawie, tamy wodnej czy kanałów nawadniających. Latem 1942 r., po

<sup>25</sup> Urząd Komunikacji Elektronicznej, Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku, uke.gov.pl

<sup>26</sup> Górny B., *Monografia powiatu bialskiego*, 1939.



zakończeniu prac, zostali rozstrzelani i zakopani na pobliskim polu. 17 sierpnia 1942 r. nastąpiła również likwidacja getta w Łomazach, która była częścią niemieckiej Akcji „Reinhardt”, podczas której Niemcy wymordowali ponad 1,5 mln Żydów, w tym również mieszkających na terenie powiatu bialskiego. Po zakończeniu wojny szczątki zamordowanych przeniesiono na kirkut w Łomazach, gdzie obecnie stoi pomnik upamiętniający ofiary<sup>27</sup>.

Historia regionu wynikająca z przeszłych wydarzeń powoduje, że obszar charakteryzuje się wyjątkowym dziedzictwem kulturowym, którego wyraz widoczny jest w obiektach kultury materialnej. Są to zarówno elementy architektury, obiekty sakralne, kapliczki oraz cmentarze. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa<sup>28</sup> znajduje się wiele cennych zabytków, w tym m.in.: cerkiew unicka (obecnie kaplica rzymsko-katolicka pw. św. Anny) z 1655 r. w miejscowości Cicibór Duży, cmentarz unicki z początku XIX w. w miejscowości Cicibór Duży, (Gmina Biała Podlaska), kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z 1835 r. z dzwonnica i cmentarzem kościelnym w Drelowie, cerkiew prawosławna (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. św. Onufrego) z 1914 r. z cmentarzem kościelnym w miejscowości Drelów-Horodek, układ urbanistyczny w Janowie Podlaskim, kościół dominikanów (obecnie kościół filialny pw. św. Jana Chrzciciela) z XVIII–XIX w. z dzwonnica-bramą, cmentarzem i ogrodzeniem w Janowie Podlaskim, zespół seminaryjny z XVIII–XIX w. (kościół pw. Świętej Trójcy, dzwonnica, seminarium, altana, ogród, ogrodzenie) w Janowie Podlaskim, kościół parafialny pw. św. Anny z 1709 r. z cmentarzem kościelnym w Kodniu, kaplica cmentarna pw. św. Wawrzyńca z XVIII–XIX w. w Kodniu, cerkiew prawosławna z 1875 r. (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. św. Antoniego Padewskiego) z cmentarzem unickim z początku XIX w. w Gnojnie, drewniany kościół pw. św. Stanisława z 1844 r. z drewnianą dzwonnica w miejscowości Komarno-Kolonia (Gmina Konstantynów), drewniana cerkiew unicka z XVIII–XIX w. (obecnie kaplica rzymsko-katolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP) z cmentarzem unickim w Bukowicach, zespół dworski z połowy XIX w. (dwór, park) w Drobinie (Gmina Leśna Podlaska), zespół kościoła parafialnego z początku XX w. (kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła z 1907 r., cmentarz kościelny, ogrodzenie, plebania) w Łomazach, drewniana kaplica cmentarna pw. św. Jana z pierwszej połowy XIX w. w Łomazach, cmentarz wojenny niemiecko-austriacki z I wojny światowej z 1915 r. w Krzewicy, cmentarz powstańców z 1831 r. w miejscowości Manie (Gmina Międzyrzec Podlaski), budynek dworca kolejowego z 1868 r. w Chotyłowiu, cmentarz wojenny niemiecko-austriacki z I wojny światowej z 1915 r. w miejscowości Dobrynka (Gmina Piszczac), zespół pałacowy z XIX w. (pałac, oranżeria, park) w Cieleśnicy, cerkiew unicka z XIX w. (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. św. Jana) z cmentarzem kościelnym w Klonownicy Dużej, cmentarz unicki – prawosławny w Klonownicy Dużej (Gmina Rokitno), drewniany kościół pw. św. Stanisława z 1908 r. w Rossoszu, cmentarz unicko-katolicki z lat 1840–1913 w Rossoszu, drewniana cerkiew unicka z 1750 r. (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. Przemienienia Pańskiego) w Jabłecznej, zespół klasztoru prawosławnego z XIX–XX w. (cerkiew pw. św. Onufrego, drewniana kaplica pw. Świętego Ducha, drewniana kaplica pw. Wniebowzięcia MB, klasztor, budynek przyklasztorny, dzwonnica-brama, ogrodzenie, ogród i otoczenie krajobrazowe) w Jabłecznej (Gmina Sławatycze), cerkiew unicka z 1796 r. (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. Narodzenia NMP) z dzwonnica z drugiej połowy XVIII w. w Motwicy, figura przydrożna św. Jana Nepomucena oraz figura przydrożna z Matką Boską z XIX w. w miejscowości Motwica (Gmina Sosnówka), drewniana cerkiew prawosławna z XIX w. pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego w miejscowości Dobratycze-Kolonia, fortyfikacje Twierdzy Brzeskiej z lat 1914–1915 (bateria międzyfortowa Struga, bateria międzyfortowa Kolonia Dobratycze) w miejscowości Dobratycze-Kolonia (Gmina Terespol), zespół kościoła pw. św. Anny z lat 1879–1882 (kościół, kostnica, cmentarz kościelny, ogrodzenie z bramą) w miejscowości Tuczna, dwie kaplice przydrożne (kapliczka drewniana z 1866 r., kapliczka murowana z 1951 r.) w miejscowości Horodyszcze, zespół pałacowy z XVIII–XIX w. (pałac, park ze stawami) w miejscowości Horodyszcze (Gmina Wisznice), drewniany kościół pw. Chrystusa Króla z lat 1942–1944 z cmentarzem w Dobryniu Dużym, cerkiew prawosławna z XIX w. (obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. Przemienienia Pańskiego) z cmentarzem w miejscowości Horbów (Gmina Zalesie), układ urbanistyczny miasta (XV–XIX w.), zespół kościoła parafialnego z XVII–XX w. (kościół pw. św. Mikołaja, dzwonnica, ogrodzenie z bramą, plebania, szkoła z kaplicą), zespół cerkwi unickiej z XVIII w. (cerkiew – obecnie kościół rzymsko-katolicki pw. św. Józefa, dzwonnica, ogrodzenia z bramą, cmentarz kościelny) (Miasto Międzyrzec Podlaski), cerkiew prawosławna pw. św. Jana Teologa z XVIII w. z dzwonnica, z cmentarzem cerkiewnym, drewniana kaplica cmentarna na cmentarzu prawosławnym z 1892 r. (Miasto Terespol).

<sup>27</sup> Strona internetowa Urzędu Gminy w Łomazach, lomazy.pl

<sup>28</sup> Narodowy Instytut Dziedzictwa, nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby, stan na dzień 31 grudnia 2022 r.



Niewątpliwą atrakcją turystyczną obszaru jest Stadnina Koni w Janowie Podlaskim. Została założona w 1817 r. w miejscowości o nazwie Wygoda. Jest to najstarsza państwowa stadnina koni w Polsce, która słynie przede wszystkim z koni arabskich i angloarabskich. Corocznie w sierpniu odbywają się Dni Konia Arabskiego, na które składa się: Narodowy Pokaz Koni Arabskich Czystej Krwi, Aukcja Pride of Poland i Letnia Aukcja Koni Arabskich oraz wizyty w stadninach w Michałowie i Białce. Stadnina ma w swojej ofercie również możliwość zwiedzania zabytkowego obiektu z przewodnikiem, jazdę konną, hipoterapię oraz przejazd bryczką lub wozem, a także zimowe atrakcje w postaci kuligów<sup>29</sup>.

Ze względu na położenie przy jednej z większych rzek Polski – Bug, atrakcyjną formą aktywnego spędzania czasu na obszarze są spływy kajakowe, trasy spacerowe, rowerowe – Nadburzański Szlak Rowerowy (trasa 290 km z Janowa Podlaskiego do Hrubieszowa, wzdłuż rzeki Bug<sup>30</sup>), ścieżki konne, dzięki którym można docenić walory turystyczne i cieszyć się czystym powietrzem.

### 1.12. Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Pod względem fizycznogeograficznym, analizowany obszar położony jest w megaregionach Pozaalpejska Europa Środkowa i Niż Wschodnioeuropejski, prowincjach Niż Środkowoeuropejski oraz Niż Wschodniobałtycko-Białoruski, podprowincjach Niziny Środkowopolskie i Polesie, w makroregionach: Nizina Południowopodlaska oraz Polesie Zachodnie, w mezoregionach: Podlaski Przełom Bugu, Równina Łukowska, Polesie Brzeskie, Równina Kodeńska, Zakłęśłość Łomaska<sup>31</sup>. Obszar odznacza się dużą spójnością przyrodniczą, która wynika ze zbliżonych bądź tożsamyh uwarunkowań poszczególnych elementów środowiska.

Rzeźba terenu została ukształtowana w czasie najmłodszego okresu geologicznego – czwartorzędu – w okresie działania lądolodu, stąd też tereny położone pomiędzy Bugiem a Krzną charakteryzują się występowaniem moren czołowych. Tereny na południe od Krzny stanowią natomiast rozległe równiny, z nielicznymi pagórkami piaszczysto-żwirowymi. Ukształtowanie terenu, na którym położone są gminy obszaru LGD jest płaskie, prócz doliny Bugu, która wcina się w otaczające ją tereny na głębokość 30–60 m. Na terenie Podlaskiego Przełomu Bugu znajduje się najbardziej wysunięta część obszaru. Północno-zachodnia część obszaru LGD położona jest w obrębie Równiny Łukowskiej – jest to obszar, na którym dominuje krajobraz równinny, z dolinami rzek.

Obszar leży w podlasko-poleskim regionie klimatycznym. Cechuje go relatywnie mała liczba dni z pogodą umiarkowanie ciepłą oraz umiarkowanie ciepłą z opadem. Na terenie powiatu jak i w całym kraju przeważają wiatry zachodnie, a także południowo-zachodnie, które niosą powietrze wilgotne, zimą – cieplejsze, a latem – chłodniejsze, niż to napływające ze wschodu. Klimat powiatu wykazuje cechy kontynentalnego, co przejawia się w dużej rocznej amplitudzie temperatury, przewadze opadów w półroczu letnim oraz skróceniu okresów przejściowych, a także relatywnie krótkim okresem wegetacyjnym.

Na obszarze LGD występują głównie gleby brunatne, bielcowe, skrytobielicowe i aluwialne. Na obszarze Białkopodlaskiej LGD dominują gleby o niskich klasach bonitacyjnych. Najczęściej występują gleby IV i V klasy bonitacyjnej, rzadziej występują gleby I i II klasy. Ponad 80% powierzchni gruntów ornych obszaru LGD to klasy IV–VI. Największą rzeką obszaru LGD jest Bug, który jest jednocześnie wschodnią i północną granicą obszaru. Drugą największą rzeką jest największy dopływ Bugu – Krzna. Bug należy do rzek o typie nieregularnym, co powoduje, że posiada on zróżnicowaną szerokość koryta i głębokość nurtu. Przez teren obszaru przepływa 29 rzek o łącznej długości około 540 km oraz przebiega 17-kilometrowy odcinek największego kanału nawadniająco-odwadniającego Wieprz–Krzna. Woda pozyskiwana z kanału wykorzystywana jest do nawadniania łąk.

Zgodnie z danymi Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody prowadzonego przez Generalną Dyрекję Ochrony Środowiska, na obszarze objętym LGD znajdują się następujące formy ochrony przyrody i krajobrazu<sup>32</sup>:

- Park Krajobrazowy Podlaski Przełom Bugu (gminy Janów Podlaski, Konstantynów, Rokitno, Terespol, Zalesie);
- Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy Kodeń, Sławatycze, Terespol, Miasto Terespol);
- rezerwat przyrody „Dobryń” (Gmina Zalesie);

<sup>29</sup> Strona internetowa Stadniny Koni w Janowie Podlaskim, skjanow.pl

<sup>30</sup> Portal internetowy Rowerowa Mapa Polski, Nadburzański Szlak Rowerowy, velomapa.pl

<sup>31</sup> Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, 2002.

<sup>32</sup> Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, crfop.gdos.gov.pl

- rezerwat przyrody „Liski” (Gmina Drelów);
- rezerwat przyrody „Omelno” (Gmina Drelów);
- rezerwat przyrody „Łęg Dębowy koło Janowa Podlaskiego” (Gmina Janów Podlaski);
- rezerwat przyrody „Sugry” im. Janusza Szostakiewicza (Gmina Kodeń);
- rezerwat przyrody „Stary Las” (Gmina Konstantynów);
- rezerwat przyrody „Chmielinne” (Gmina Leśna Podlaska);
- rezerwat przyrody „Czapli Stóg” (Gmina Terespol);
- rezerwat przyrody „Szwajcaria Podlaska” (Gmina Terespol);
- obszar Natura 2000 Obuwik w Uroczysku Świdów (Gmina Drelów);
- obszar Natura 2000 Ostoja Nadbużańska (gminy Janów Podlaski, Konstantynów, Rokitno, Terespol);
- obszar Natura 2000 Dolina Dolnego Bugu (gminy Janów Podlaski, Konstantynów, Rokitno, Terespol);
- obszar Natura 2000 Uroczysko Mosty-Zahajki (Gmina Sosnówka);
- obszar Natura 2000 Poleska Dolina Bugu (gminy Kodeń, Sławatycze);
- obszar Natura 2000 Dolina Środkowego Bugu (gminy Kodeń, Sławatycze, Terespol);
- obszar Natura 2000 Terespol (Gmina Terespol);
- obszar Natura 2000 Horodyszcze (Gmina Wisznice);
- obszar Natura 2000 Zbiornik Podedwórze (Gmina Wisznice);
- obszar Natura 2000 Dobryń (Gmina Zalesie);
- obszar Natura 2000 Dolina Krzny (Gmina Zalesie);
- 268 pomników przyrody (49 – Gmina Biała Podlaska, 26 – Gmina Drelów, 27 – Gmina Janów Podlaski, 8 – Gmina Kodeń, 16 – Gmina Konstantynów, 23 – Gmina Leśna Podlaska, 7 – Gmina Łomazy, 4 – Miasto Międzyrzec Podlaski, 12 – Gmina Międzyrzec Podlaski, 11 – Gmina Piszczac, 37 – Gmina Rokitno, 2 – Gmina Rossosz, 3 – Gmina Sławatycze, 6 – Gmina Sosnówka, 11 – Gmina Terespol, 14 – Gmina Wisznice, 12 – Gmina Zalesie);
- 35 użytków ekologicznych (3 – Gmina Biała Podlaska, 9 – Gmina Drelów, 1 – Gmina Janów Podlaski, 3 – Gmina Kodeń, 1 – Gmina Łomazy, 1 – Miasto Międzyrzec Podlaski, 6 – Gmina Międzyrzec Podlaski, 3 – Gmina Piszczac, 1 – Gmina Rokitno, 1 – Gmina Rossosz, 6 – Gmina Zalesie).

Przez teren Białkopodlaskiej LGD przebiegają korytarze ekologiczne: Polesie-Przełom Bugu, Polesie-Dolina Bugu-północ, Podlasie Południowe, Polesie-Puszcza Mielnicka. Korytarze ekologiczne to obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt lub grzybów. Korytarze te są ważnym elementem sieci Natura 2000, gdyż umożliwiają przemieszczanie się organizmów między siedliskami.

Poziom pokrycia obszaru LGD lasami to 27,6%, a więc nieznacznie mniej niż średnio w kraju (29,6%) oraz więcej niż średnio w województwie (23,4%). Wśród gmin obszaru największy udział lasów w powierzchni ogółem występuje w gminach Drelów i Zalesie – wartość ta wynosi odpowiednio 38,5% i 36,7%. Najmniejszy udział pokrycia powierzchni lasami występuje w miastach Międzyrzec Podlaski i Terespol – odpowiednio 8,4% i 3,9%<sup>33</sup>.

**Wskaźnik formy ochrony przyrody na obszarze LSR: obszar LGD osiąga wartość 2, ponieważ formy ochrony przyrody (park narodowy lub jego otulina, park krajobrazowy lub jego otulina, rezerwat przyrody lub jego otulina, obszar chronionego krajobrazu, obszar Natura 2000 występują na terenie 12 gmin (63,2% obszaru)<sup>34</sup>.**

Rozpatrując kwestię środowiska naturalnego, warto zwrócić uwagę na jakość powietrza. Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie corocznie opracowywanych raportów przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Departament Monitoringu Środowiska, dotyczących oceny jakości powietrza w województwie lubelskim. W opracowaniu pn. *Roczna ocena jakości powietrza w województwie lubelskim – raport wojewódzki za rok 2021* oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy. W województwie lubelskim wydzielono dwie strefy: aglomerację lubelską i strefę lubelską (wszystkie gminy obszaru zakwalifikowane zostały do strefy lubelskiej).

Źródłami zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego w regionie są: Zakłady Azotowe „Puławy” S.A. w Puławach, Cementownia „Cemex” Sp. z o.o. w Chełmie, Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o.

<sup>33</sup> Dane GUS za 2020 r.

<sup>34</sup> Zgodnie z załącznikiem nr 5 do Regulaminu konkursu na wybór LSR *Kryteria wyboru LSR*, kryterium 5.8.

w Chełmie, Elektrociepłownia „Megatem EC-Lublin” w Lublinie, PGE Energia Ciepła S.A. Oddział Elektrociepłownia w Lublinie Wrotków oraz Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. Ciepłownia w Białej Podlaskiej. Emisja punktowa ma jednak niewielki udział w ogólnej emisji gazów i pyłów do atmosfery, ponieważ przemysł na terenie województwa lubelskiego nie jest zbyt mocno rozwinięty. Głównym i dominującym źródłem zanieczyszczeń powietrza w regionie jest emisja powierzchniowa<sup>35</sup>. Na terenie obszaru LGD wystąpiły przekroczenia: O<sub>3</sub> pod kątem ochrony zdrowia, B(a)P w pyłe zawieszonym PM10, a także O<sub>3</sub> pod kątem ochrony roślin.

### **1.13. Produkty lokalne**

Dobry stan środowiska naturalnego oraz walory naturalne sprzyjają rozwojowi turystyki, w tym przede wszystkim turystyki pieszej, konnej, rowerowej oraz ekoturystyki. Niewątpliwie jedną z najbardziej znanych gmin obszaru jest Janów Podlaski w którym mieści się Stadnina Koni. Kolejnym wyróżnikiem obszaru jest położenie przy jednej z większych rzek Polski – Bug, co powoduje, iż atrakcyjną formą aktywnego spędzania czasu na obszarze są spływy kajakowe (na terenie Białskopodlaskiej LGD znajduje się szlak kajakowy Bug-Krzna, który w powiecie białskim obejmuje odcinek 150 kilometrów), trasy spacerowe, rowerowe – Nadburzański Szlak Rowerowy (trasa 290 km z Janowa Podlaskiego do Hrubieszowa, wzdłuż rzeki Bug<sup>36</sup>), ścieżki konne, dzięki którym można docenić walory turystyczne i cieszyć się czystym powietrzem. Jednak znaczącym problemem jest słaba promocja miejscowych zasobów dziedzictwa naturalnego oraz kulturowego, a także słabo rozwinięta infrastruktura okółoturystyczna.

Ponadto obszar charakteryzuje się wypromowanymi produktami lokalnymi wyróżniającymi się na tle regionu. Spośród 401 produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Województwa Lubelskiego, 12 pochodzi z obszaru LGD, m.in.: lody sławatyckie, wyroby mięsne z Wisznic (6 produktów), pieczeń z szynki dzika, kotlety rybne z Sugrów oraz kodeński chleb razowy żytni z Gminy Kodeń, a także kołacz z jagłami Perkowic i racuchy drożdżowe z jabłkami z Dokudowa (Gmina Biała Podlaska)<sup>37</sup>. Pierwsze produkty wpisano na listę w 2007 roku.

### **1.14. Zasada równości szans i niedyskryminacji**

LGD poważnie podchodzi do kwestii przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami lub ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn. W poprzedniej LSR określono konkretne grupy w niekorzystnej sytuacji ze względu na dostęp do rynku pracy: osoby do 25. roku życia, długotrwale bezrobotne, osoby 50+, osoby z niepełnosprawnościami, a także ze względu na zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym: osoby z niepełnosprawnościami i seniorzy. Wybór ten był wynikiem przeprowadzonej diagnozy. W obecnej LSR planuje się dalszą aktywizację osób młodych (do 25. roku życia), a także aktywizację osób starszych, co ściśle związane jest z wnioskami z przeprowadzonej diagnozy. Jako grupę w niekorzystnej sytuacji, dla której przewidziano szczególne wsparcie, wskazano osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów (zgodnie z danymi przekazanymi przez gminy z świadczeń dla osób z niepełnosprawnością na terenie obszaru w 2021 r. korzystało 1 204 osoby). Podczas wdrażania LSR upowszechniane i wdrażane będą rozwiązania innowacyjne, w tym cyfrowe, usuwające bariery rozwojowe wsi.

<sup>35</sup> *Roczna ocena jakości powietrza w województwie lubelskim – raport wojewódzki za rok 2021*, s. 21.

<sup>36</sup> Portal internetowy Rowerowa Mapa Polski, Nadburzański Szlak Rowerowy, [velomapa.pl](http://velomapa.pl)

<sup>37</sup> Strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Lista produktów tradycyjnych, [gov.pl/web/rolnictwo/woj-lubelskie](http://gov.pl/web/rolnictwo/woj-lubelskie), stan na dzień 30.04.2023 r.

## 2. Analiza SWOT

Analiza SWOT to jedno z najpopularniejszych i najskuteczniejszych narzędzi analitycznych wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Jej nazwa pochodzi od akronimów angielskich słów *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse) i *Threats* (zagrożenia). Polega ona na zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, dzięki czemu można je odpowiednio wykorzystać w procesie zaplanowanego rozwoju lub zniwelować skutki ich negatywnego wpływu. Dzięki tej metodzie można również pogrupować czynniki na pozytywne (mocne strony i szanse) oraz negatywne (słabe strony i zagrożenia). Często dzieli się je również na czynniki wewnętrzne (opisujące mocne i słabe strony danej jednostki) oraz czynniki zewnętrzne (czyli szanse i zagrożenia wynikające z jej mikro- i makrootoczenia). Czynniki wewnętrzne (mocne i słabe strony) są zależne m.in. od władz lokalnych i lokalnej społeczności, natomiast czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) należące do otoczenia bliższego i dalszego są niezależne od władz danej jednostki, a także jej mieszkańców.

Analiza SWOT dla obszaru Białkopodlaskiej LGD (tabela 15) została przeprowadzona w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad diagnozą obszaru, w tym dane GUS, a przede wszystkim z wykorzystaniem zróżnicowanych metod partycypacji społecznej. W analizie starano się uwzględnić możliwie najwięcej rekomendacji, uwag i opinii lokalnej społeczności, będącej przedstawicielami wszystkich trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego oraz mieszkańców.

**Tabela 14 Schemat analizy SWOT**

<b>S</b>	<i>Strengths</i>	Silne strony, atuty, zalety	<b>ZASOBY</b>
<b>W</b>	<i>Weaknesses</i>	Słabe strony, słabości, wady	
<b>O</b>	<i>Opportunities</i>	Szanse, możliwości, okazje	<b>OTOCZENIE</b>
<b>T</b>	<i>Threats</i>	Zagrożenia, trudności	

Źródło: Opracowanie własne

**Tabela 15 Analiza SWOT**

<b>MOCNE STRONY</b>	<b>SŁABE STRONY</b>
1. Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą Gminy Biała Podlaska.	1. Malejąca liczba ludności spowodowana ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji.
2. Korzystniejsze niż w województwie i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego.	2. Niekorzystna struktura piramidy płci i wieku oraz stopniowy wzrost wskaźników obciążenia demograficznego.
3. Korzystne położenie geograficzne przy międzynarodowych szlakach komunikacyjnych.	3. Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych.
4. Duży udział wielkopowierzchniowych gospodarstw w strukturze wielkości gospodarstw, świadczący o specjalizacji w tej dziedzinie – dobre warunki do produkcji żywności ekologicznej.	4. Niedostateczna aktywność mieszkańców w organizacjach pozarządowych – niższa od średniej w województwie i kraju liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.
5. Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne, w tym różnorodne formy ochrony przyrody – korzystne walory turystyczne i rekreacyjne.	5. Szybko pogłębiające się zjawisko długotrwałego bezrobocia.
6. Znana w Polsce i na świecie Stadnina Koni w Janowie Podlaskim.	6. Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych niższy niż średnia w województwie i kraju.
7. Bogata historia i dziedzictwo kulturowe obszaru – wielokulturowość i wielowyznaniowość.	7. Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób prawnych niższy niż średnia w województwie i kraju.

8. Wyższy niż w województwie poziom lesistości obszaru.	8. Ubożenie mieszkańców – wysoki udział osób i gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej oraz wysoki udział rodzin i dzieci otrzymujących zasiłki rodzinne.
-	9. Niski i malejący współczynnik skolaryzacji, świadczący o tym, że część mieszkańców realizuje obowiązek szkolny poza obszarem.
-	10. Niewystarczający dostęp do opieki nad dziećmi do lat 3 i miejsc wychowania przedszkolnego.
-	11. Niższy niż w województwie i kraju odsetek korzystających z sieci wodociągowej oraz bardzo niski udział osób z dostępem do sieci gazowej i kanalizacyjnej.
-	12. Niezadawalający poziom dostępności usług medycznych.
-	13. Braki w pokryciu obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzeni – nieodpowiednie podejście do planowania przestrzeni.
-	14. Niewystarczające wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych.
-	15. Niewystarczająco dostosowana ogólnodostępna infrastruktura publiczna dla dzieci z niepełnosprawnościami.
<b>SZANSE</b>	<b>ZAGROŻENIA</b>
1. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej.	1. Zmiany klimatu.
2. Cyfryzacja życia codziennego.	2. Emigracja mieszkańców Polski.
3. Wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania.	3. Wzrost zagrożenia związanego z wojną w Ukrainie.
4. Wzrost średniej długości życia.	4. Atrakcyjność gospodarcza sąsiednich regionów oraz spadek zainteresowania turystyką poprzez brak możliwości ekonomicznych.
5. Moda na migracje z większych miast na wieś.	5. Konsekwencje społeczne i gospodarcze związane z występowaniem pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie i ewentualnych innych nieprzewidzianych wydarzeń.
6. Wzrost zainteresowania środowiskiem naturalnym, bogactwem obszarów przyrodniczych w Polsce.	6. Wykluczenie cyfrowe.
-	7. Wzrost kosztów życia mieszkańców obszaru.

*Źródło: Opracowanie własne*

### **Wnioski z analizy SWOT**

Obszar Białskopodlaskiej LGD posiada specyficzną historię i tradycję, co ma wpływ na całe dziedzictwo kulturowe obszaru. Biorąc pod uwagę inne aspekty funkcjonowania, można wskazać mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które w największym stopniu determinują zakres podejmowanych działań.

Aktualna sytuacja demograficzna kształtuje się na tym terenie niekorzystnie, ponieważ systematycznie maleje liczba mieszkańców, co spowodowane jest ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym, pogłębiającym się saldem migracji. Rozwój tej sytuacji w połączeniu z depopulacją województwa lubelskiego, a szczególnie jego krańców wschodnich i niekorzystną strukturą piramidy płci i wieku oraz stopniowym tempem wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego może bardzo negatywnie wpłynąć na rozwój obszaru. Istotne jest zatem dążenie do dostosowania usług do zmian demograficznych, ale też zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej tego obszaru. Szansą jest cyfryzacja życia codziennego – zapewnienie mieszkańcom szerokopasmowego Internetu, który umożliwi naukę i pracę zdalną. Malejąca liczba mieszkańców wynika między innymi z odpływu młodych osób w poszukiwaniu lepszych perspektyw życiowych. Młodzi ludzie wyjeżdżają na studia, po których nie wracają. Stworzenie

odpowiednich warunków dla rozwoju przedsiębiorczości będzie pierwszym czynnikiem, który zachęci do powrotu do gmin z obszaru LGD. Na jakość życia, pracy i przebywania w danym miejscu duży wpływ ma jakość środowiska i czyste powietrze. Zagrożenia wynikające z zanieczyszczeń środowiska poprzez niską emisję można niwelować. Należy zwiększać świadomość ekologiczną wśród mieszkańców. Dla miejsc takich jak gminy LGD bardzo ważne będzie też wzmocnienie lokalnej tożsamości i budowanie więzi społecznych oraz zachęcanie do zawiązywania partnerstw i realizacji inicjatyw oddolnych. Poza Gminą Tuczną notuje się niską aktywność mieszkańców w organizacjach pozarządowych.

Pomimo rosnących wskaźników gospodarczych, poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru nadal jest niezadawalający. Na obszarze LGD funkcjonuje stosunkowo niewielka ilość podmiotów gospodarczych małych, które oferowałyby odpowiednią ilość i jakość miejsc pracy. Należy podjąć działania niwelujące tę niekorzystną sytuację, ponieważ prowadzić ona będzie do dalszego obniżania się dochodów gospodarstw domowych oraz rosnącej liczby emigracji w celach zarobkowych. Bezrobocie jest również najczęstszą przyczyną wykluczenia społecznego i ubożenia, które zmusza do korzystania z pomocy społecznej, a na terenie Białkopodlaskiej LGD – pomimo stopniowego zmniejszania się bezrobocia, następuje szybkie pogłębianie się zjawiska bezrobocia długotrwałego. Wśród osób bezrobotnych w większości gmin obszaru przeważają mężczyźni, co jest zjawiskiem odmiennym niż w przypadku województwa i kraju.

Niewątpliwym atutem obszaru LGD jest jego historia i dziedzictwo kulturowe. Ze względu na przeszłe wydarzenia, na obszarze łączą się ze sobą i współistnieją ślady i wspomnienia po wielu kulturach. Dzięki temu pod względem kultury i zabytków obszar ten jest wielowymiarowy, a przez to bardzo interesujący dla turystów. Dodatkową zaletą jest położenie w lewobrzeżnej części doliny Bugu, posiadającej wyjątkową, niedotkniętą działaniem człowieka przyrodę, która powinna być chroniona ze względu na swoje walory przyrodnicze, ale również ekonomiczno-rozwojowe obszaru, ponieważ czyste powietrze i natura są istotnym czynnikiem decydującym o chęci spędzenia wolnego czasu, z dala od dużych miast.

### **3. Wnioski z diagnozy**

Na podstawie danych statystycznych, opinii mieszkańców wyrażonych w ankietach oraz spotkań z nimi określono problemy oraz potencjały, które w największym stopniu oddziałują bądź mogą oddziaływać na obszar LGD. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju, które stoją przed obszarem. Na ich podstawie zostały wysunięte wnioski na temat obszaru LGD, które ukazują również potrzeby mieszkańców.

Niewątpliwie przy określaniu potrzeb rozwojowych obszaru należy szczególną uwagę zwrócić na strukturę wieku. Dane demograficzne wskazują, że obszar LGD jest obszarem stosunkowo szybko starzejącym się. Udział najstarszych grup ludności znacznie wzrósł w badanym okresie przy jednoczesnym spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym. Należy jednak zwrócić uwagę na pozytywny fakt, jakim jest wzrost liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Warto zwrócić uwagę na znaczny udział osób w wieku przedemerytalnym, który pozwala wnioskować, że udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym nadal będzie się zwiększał. Jednocześnie, biorąc pod uwagę zwięźanie się piramidy ku jej podstawie, można przewidywać, iż udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym stopniowo będzie malał. Spodziewać się więc można w najbliższych latach wzrostu wartości wskaźników obciążenia demograficznego.

Pomimo wzrostu wskaźników gospodarczych, obszar cechuje niski poziom przedsiębiorczości oraz niewystarczająca ilość atrakcyjnych miejsc pracy, co również potwierdzali sami mieszkańcy na spotkaniach. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości na obszarze LGD w ciągu ostatnich lat uległy poprawie, a dynamika ich wzrostu jest większa niż w województwie i kraju. Również w ciągu ostatnich lat obserwuje się systematyczny spadek bezrobocia (wyjątek stanowił rok 2020, kiedy wystąpił nagły wzrost liczby bezrobotnych – wzrost wystąpił zarówno w województwie i kraju). Natomiast niepokojący jest fakt wzrostu bezrobocia długoterminowego. Pomimo deficytów w przedsiębiorczości, pozytywny jest fakt, iż mieszkańcy podczas realizacji poprzedniej LSR wyrażali duże zainteresowanie dofinansowaniem działalności gospodarczych.

Aktywność lokalnej społeczności i liczba efektywnie działających formalnych grup mieszkańców stopniowo rosła na przestrzeni analizowanych lat, jednak liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była niższa od średniej dla województwa i kraju. Również sami mieszkańcy na spotkaniach zauważali, że występują braki w aktywności społecznej oraz integracji różnych podmiotów.

Ziemie obszaru LGD stanowiły przez wiele wieków tereny pogranicza, na których ścierały się wpływy Polski, Rusi oraz Litwy. Wpływ na kształtowanie się różnych aspektów dziedzictwa kulturowego miały różne kultury i tradycje. Ze względu na wielowiekowe krzyżowanie się kultur wschodu i zachodu, również w aspekcie religijnym, na terenie obszaru znajdują się obiekty dziedzictwa kulturowego, które rzadko spotykane są w innych częściach kraju. Obszar LGD posiada historię i dziedzictwo, którego wyrazem są liczne zabytki znajdujące się na terenie gmin wchodzących w skład Białkopodlaskiej LGD. Niewątpliwym atutem regionu jest także środowisko przyrodnicze – ukształtowanie terenu, liczna i bogata fauna i flora.

Biorąc pod uwagę strukturę wieku i zachodzące zmiany, należy ukierunkować działania tak, aby zapewnić mieszkańcom odpowiednie warunki do życia na obszarze. Przede wszystkim przy doborze przedsięwzięć należy zwrócić uwagę na osoby młode, które zamieszkują obszar. Skierowanie działań na zapewnienie im warunków do rozwoju może przyczynić się do zachęcenia ich do pozostania na obszarze bądź powrotu w miejsce zamieszkania po zdobyciu wykształcenia. Dlatego część z działań należy ukierunkować na rozszerzenie oferty spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, ale przede wszystkim należy zapewnić młodym mieszkańcom możliwość poszerzania swojej wiedzy oraz rozwoju pasji i talentów w miejscu, w którym żyją, bez konieczności wyjeżdżania do większych miast. Przedsięwzięcia skierowane do dzieci i młodzieży pozwolą im również na większą integrację i zbudowanie tożsamości lokalnej. Działania ukierunkowane na dzieci i młodzież poprzez zapewnienie im opieki, rozwój ich pasji i talentów oraz wyrównanie szans edukacyjnych mogą przyczynić się również do zwiększenia zainteresowania obszarem jako miejscem do życia dla osób, które chcą żyć na wsi, ale mieć dostęp do usług na takim samym poziomie jak w miastach, szczególnie w zakresie edukacji dzieci.

Na podstawie danych GUS oraz z obserwacji własnego otoczenia, mieszkańcy podczas spotkań podjęli decyzję, że należy skierować działania na rzecz wspierania osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, gdyż to oni są grupą w niekorzystnej sytuacji. Uczestnicy spotkań zwrócili uwagę, że potrzeby osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów są duże i wymagają znacznych nakładów pieniężnych, jednak realizacja nawet niewielkich działań przyczyni się do popraw jakości ich życia. Jednym z wymienianych problemów osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów są przeszkody architektoniczne oraz niedostosowana do ich potrzeb infrastruktura. Szczegółe braki zauważono w infrastrukturze dla dzieci. W związku z tym uznano, że w kolejnych latach działania będą kierowane na dostosowanie ogólnodostępnej infrastruktury publicznej dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, co niewątpliwie będzie innowacją na obszarze. Również działania zwiększające dostęp do oferty edukacyjnej, kulturalnej i integracyjnej będą kierowane do osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów.

Działania jakie będzie podejmować LGD w kolejnych latach powinny być również skierowane na pobudzenie przedsiębiorczości wśród wszystkich mieszkańców, na co zwracali uwagę sami mieszkańcy zarówno na spotkaniach konsultacyjnych jak również w ankietach przeprowadzonych na potrzeby budowania LSR. Przedsięwzięcia powinny obejmować równocześnie rozwój działalności w celu zwiększenia dywersyfikacji gospodarczej, tak aby zapewnić bezpieczeństwo przedsiębiorcom. Ważne jest także stworzenie systemu zachęt i wsparcia dla inwestorów czy udogodnień i pomocy przy zakładaniu działalności gospodarczej. Również kursy i szkolenia w zakresie zwiększania kompetencji mieszkańców, w tym cyfrowych, oraz promowanie uczenia się przez całe życie wpłynęły pozytywnie na pobudzenie gospodarcze obszaru. Działania powinny być także skierowane na zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności lokalnej gospodarki poprzez wprowadzenie nowych modeli biznesowych oraz cyfryzację produktów i usług. Istotne jest, żeby rozwijane działalności bazowały na lokalnych zasobach i przyczyniały się do ich promocji. Również pomoc należy skierować do właścicieli małych gospodarstw rolnych na rozwój agroturystyki, która wciąż jest popularnym rodzajem wypoczynku, szczególnie na tak malowniczych terenach jak obszar LGD oraz rozwój zagród edukacyjnych, które tym samym przyczynią się do zwiększenia możliwości spędzania czasu wolnego.

Zarówno dane GUS jak i rozmowy z mieszkańcami podczas konsultacji pokazały, iż obszar ma potencjał do rozwoju w kierunku rekreacji i aktywnego wypoczynku, z którego mogą korzystać mieszkańcy obszaru oraz sąsiednich dużych miast. Ponadto biorąc pod uwagę fakt, iż mieszkańcy narzekali na słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną oraz niewystarczającą ofertę spędzania czasu wolnego, rozwój działalności gospodarczej mieszkańców powinien być skierowany głównie na te obszary. Dlatego przedsięwzięcia związane z rozwojem działalności gospodarczych należy skierować na rozszerzenie oferty kulturalnej, rozwój infrastruktury rekreacyjnej, rozwój usług związanych z rozrywką, gastronomią oraz z tworzeniem miejsc, gdzie mieszkańcy będą mogli spotykać się w czasie wolnym oraz zwiększające atrakcyjność turystyczną obszaru. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego niezwykle

ważne jest wspieranie już istniejących działalności poprzez ich integrację i animowanie do współpracy różnych branż, realizacji projektów partnerskich oraz wymianę doświadczeń, co przyczyni się do podejmowania działań na rzecz rozwoju obszaru na bazie lokalnych produktów i wspierania mniejszych przedsiębiorstw. Oprócz animowania do współpracy, LGD powinno kłaść nacisk na częstą komunikację i spotkania przeznaczone dla przedsiębiorców i mieszkańców, którzy będą zainteresowani podejmowaniem działalności gospodarczej, w celu zwiększenia ich świadomości w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych na rozwój działalności oraz przedstawienia korzyści jakie płyną ze współpracy lokalnej.

Na rozwój obszaru ma również wpływ mocny kapitał społeczny i zaangażowanie mieszkańców w życie swoich społeczności. Na obszarze można zaobserwować niską aktywność społeczną oraz brak jest osób, które wzięłyby na siebie rolę lidera motywującego mieszkańców do działania. Dlatego bardzo ważne będzie skierowanie działań integrujących i wzmacniających tożsamość lokalną oraz kreujących lokalnych liderów życia społecznego i publicznego. Zaangażowana i kreatywna społeczność oraz aktywni liderzy działający na tym obszarze są szansą na wzrost popularności oddolnych inicjatyw, odpowiedzialności społecznej i tworzenia wielosektorowych partnerstw. Inicjatywy oddolne powinny być wspierane zarówno przez LGD jak i lokalne samorządy, tak aby wykorzystać pomysłowość i innowacyjność mieszkańców, którzy będą już nie tylko partycypować w podejmowaniu decyzji o obszarze, ale również zaczną sami go zmieniać. Zwiększenie integracji między społecznością lokalną przyczyni się także do współpracy zarówno organizacji pozarządowych jak i nieformalnych grup mieszkańców z innymi społecznościami w kraju i za granicą, co wpłynie na promocję tradycji i kultury regionu poza granicami LGD, województwa oraz kraju, a także pozwoli na poznanie innych regionów oraz na wymianę dobrych praktyk.

Wszystkie powyższe działania powinny również być skierowane do seniorów, którzy stanowią liczną grupę w lokalnej społeczności. Przede wszystkim należy skierować do nich działania aktywizujące oraz włączające do życia w społeczeństwie, tak, aby jak najdłużej mogli brać aktywny udział w rozwoju gospodarczym obszaru oraz w życiu publicznym i społecznym. Działania należy także skierować na przedłużenie kariery zawodowej seniorów. Szczególny nacisk powinien być położony na edukację seniorów w zakresie cyfryzacji i zagrożeń z niej płynących, w czym mogą być pomocne zajęcia i spotkania międzypokoleniowe. Działania należy ukierunkować także na zwiększenie oferty spędzania czasu wolnego seniorów zarówno poprzez tworzenie klubów seniora, jak i różnego rodzaju zajęcia oraz promowanie zdrowego i aktywnego trybu życia. LGD powinno również promować rozwój wolontariatu oraz opieki nad osobami starszymi i dostosowanie usług lokalnych do ich potrzeb. Biorąc pod uwagę niską frekwencję seniorów na spotkaniach konsultacyjnych, działania powinny zostać skierowane na zwiększenie świadomości osób starszych na temat funkcjonowania LGD i włączenie ich do współdziałania na rzecz lokalnej społeczności. Dlatego sposób informowania seniorów o działaniach LGD powinien odbywać się zarówno cyfrowo jak i tradycyjnymi metodami poprzez rozwieszanie plakatów informacyjnych na terenie gmin oraz organizowanie spotkań przeznaczonych dla tej grupy odbiorców.

W działania na rzecz lokalnego rozwoju oraz tworzenia miejsc do wypoczynku i integracji powinna być zaangażowana cała społeczność, która obejmuje mieszkańców, przedsiębiorców oraz samorządy lokalne. Dlatego część działań powinna być ukierunkowana na rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjnej, która będzie dostosowana do osób z różnymi potrzebami, tak aby zarówno dzieci i młodzież, osoby w wieku produkcyjnym jak i seniorzy, a także osoby z niepełnosprawnościami mogły z niej korzystać i spędzać wspólnie czas. Istotne jest również zadbanie o przestrzeń i zwiększenie ilości miejsc do wypoczynku i rekreacji nie tylko dla mieszkańców, ale również dla osób odwiedzających obszar LGD. Głównym zadaniem powinno być wykorzystanie zasobów naturalnych przy jednoczesnej ich ochronie poprzez rozwój tras rowerowych ukierunkowujących ruch mieszkańców na terenach cennych przyrodniczo.

Ponieważ mieszkańcy zwracali uwagę na korzyści płynące z realizacji projektów w partnerstwie, które LGD realizowała z powodzeniem w poprzedniej perspektywie, będą też podejmowane działania w tym zakresie. LGD będzie aktywnie animowała mieszkańców do realizacji projektów w partnerstwie lokalnym, krajowym i zagranicznym dzieląc się swoim doświadczeniem w tym zakresie. Realizacja takich projektów da efekt synergii i przyczyni się do zdobycia nowych doświadczeń (wzmocni kadre organizacji partnerskich), zwiększenia wiedzy w zakresie realizacji projektów w partnerstwie, pozwoli lepiej rozpoznać potrzeby grup docelowych realizowanych działań oraz przyczyni się do promocji produktów lokalnych poza obszarem, a także przyniesie nowe źródło wiedzy na temat obszaru osób z zewnątrz (zewnętrzne spojrzenie na LGD).



Reasumując: zadaniem LGD na najbliższe lata jest podjęcie szeregu działań pobudzających aktywność społeczną i gospodarczą mieszkańców, promujących zdrowy i aktywny styl życia oraz dbanie o środowisko naturalne, a także racjonalne wykorzystywanie zasobów i przestrzeni.

**A. Kluczowe problemy i potrzeby:**

- niewystarczająco dostosowana infrastruktura i usługi publiczne do zachodzących zmian demograficznych;
- braki w przedsiębiorczości i innowacyjności – niedostateczny rozwój lokalnej przedsiębiorczości;
- niedostatecznie zagospodarowany potencjał kulturowy, przyrodniczy i turystyczny;
- niedostateczna aktywność społeczna mieszkańców;
- niewystarczająco dostosowana do osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów ogólnodostępna infrastruktura publiczna;
- niewystarczająca dostępność mieszkańców do usług społecznych i zdrowotnych.

**B. Kluczowe zasoby i potencjały:**

- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- bogata historia i dziedzictwo kulturowe, w tym cenne zabytki, wielokulturowość i wielowyznaniowość obszaru;
- warunki umożliwiające rozwój funkcji osiedleńczej obszaru;
- doświadczenie we współpracy wielosektorowej, w tym w ramach Białkopodlaskiej LGD.

#### **4. Grupy docelowe**

Szczegółowa diagnoza obszaru, wypracowana na podstawie danych statystycznych oraz szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, pozwala na określenie grup docelowych, które powinny być objęte wsparciem w ramach realizacji LSR. Na podstawie wszystkich danych zawartych w diagnozie można wyróżnić cztery grupy docelowe oraz jedną grupę w niekorzystnej sytuacji, która wymaga szczególnego wsparcia.

Pierwszą grupę docelową stanowią wszyscy mieszkańcy obszaru, ponieważ LSR powinna realizować cele służące zaspokajaniu potrzeb lokalnej społeczności. Drugą grupę docelową stanowią organizacje pozarządowe i ich członkowie. Aktywność lokalnej społeczności i liczba efektywnie działających formalnych grup mieszkańców stopniowo rosła na przestrzeni analizowanych lat, jednak wciąż nie jest wystarczająca, o czym świadczy niekorzystna liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Niewystarczające zaangażowanie i niską aktywność społeczności lokalnej potwierdza mała liczba osób biorących udział w konsultacjach oraz w badaniu ankietowym dotyczącym budowania LSR. Trzecią grupę docelową stanowią przedsiębiorcy – pomimo, iż poziom przedsiębiorczości mieszkańców poprawia się, to wskaźnik dotyczący podmiotów wpisanych do rejestru REGON jest na niższym poziomie w porównaniu do województwa i kraju. Ponadto obszar charakteryzuje się niewystarczającą ilością atrakcyjnych miejsc pracy, co również potwierdzali sami mieszkańcy na spotkaniach. W ciągu ostatnich lat obserwuje się systematyczny spadek bezrobocia (wyjątek stanowił rok 2020, kiedy wystąpił nagły wzrost liczby bezrobotnych – wzrost wystąpił zarówno w województwie i kraju). Natomiast niepokojący jest fakt wzrostu bezrobocia długoterminowego.

Czwartą grupę docelową stanowią osoby młode do 25. roku życia, ze względu na ich odpływ do większych aglomeracji miejskich, a także małe zaangażowanie w sprawy lokalne, o czym świadczy m.in. niski udział osób do 25. Roku życia w spotkaniach konsultacyjnych oraz w ankietach prowadzonych przez LGD na potrzeby opracowania LSR. W ramach wdrażania LSR nastąpi także aktywizacja seniorów. Jak wynika z diagnozy, obszar objęty LSR charakteryzuje się zjawiskiem starzejącego się społeczeństwa. Osoby starsze często wykazują chęć aktywności, pragną się integrować, ale brakuje im nierzadko środków.

Ponadto w ramach grup docelowych została wskazana podczas konsultacji z mieszkańcami również grupa w niekorzystnej sytuacji. Grupę taką w przypadku BLGD stanowią osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie.

## V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

Zgodnie ze specyfiką podejścia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS), LSR ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście dla przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach wdrażania dotyczy dwóch aspektów:

1. Zintegrowania celów i przedsięwzięć zaplanowanych w ramach LSR zapewniających spójne i kompleksowe rozwiązanie zidentyfikowanych w analizie SWOT problemów, zachowując przy tym odpowiednią kolejność realizacji przedsięwzięć oraz współpracę różnych podmiotów.
2. Zgodności celu i przedsięwzięć LSR z dokumentami strategicznymi/planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zgodności co do celów przekrojowych PS WPR 2023–2027.

Pojęcie zintegrowanych działań, wzajemnie uzupełniających się, wprost wynika z idei racjonalności programowania strategicznego, które zakłada osiągnięcie założonych celów przy jak najlepszym zaangażowaniu zasobów. Zastosowanie tego typu narzędzi sprawnego działania powoduje tworzenie się między przedsięwzięciami połączeń o charakterze wzajemnego oddziaływania, które potęguje zamierzony do osiągnięcia efekt, jakim jest założony cel. Realizacja przedsięwzięć w sposób zintegrowany i komplementarny jest zatem zarówno konieczna, jak i pożądana. W tym kierunku podąża również przedmiotowa Lokalna Strategia Rozwoju.

Lokalna Strategia Rozwoju w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy obszaru określa cel, który uwzględnia kontekst innych dokumentów strategicznych na szczeblu lokalnym, a także dokumentów wyższego szczebla. Planowane w ramach jej realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne oraz powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują. W ramach zaplanowanego w LSR celu *Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego*, zawarto kompleksowe podejście do rozwiązania problemu jakim jest niewystarczające zaangażowanie kapitału ludzkiego do rozwoju obszaru, który przekłada się na niską przedsiębiorczość oraz dochody mieszkańców, a także ich małą aktywność społeczną oraz niekorzystną sytuację demograficzną. Cel ten realizowany będzie przez przedsięwzięcia, w ramach których zostaną zaspokojone potrzeby mieszkańców zgłoszone podczas konsultacji społecznych, które koncentrowały się na stworzeniu warunków do rozwoju w miejscu zamieszkania. Realizacja przedsięwzięć przyczyni się do zwiększenia integracji mieszkańców oraz zwiększy ich aktywność w zakresie podejmowania działań na rzecz poprawy jakości życia na obszarze, co przełoży się również na aktywizację gospodarczą w oparciu o lokalne zasoby. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia będą również mocno oddziaływać na osoby w niekorzystnej sytuacji oraz na ludzi młodych i seniorów. W realizację przedsięwzięć będą zaangażowane różne podmioty, zarówno organizacje pozarządowe, podmioty z sektora gospodarczego, indywidualni mieszkańcy, a także jednostki samorządowe, co dodatkowo wzmocni integrację obszaru. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach LSR będą wpływać na osiągnięcie wskaźników rezultatu Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej, a zapewnienie ich realizacji będzie się odbywać poprzez kryteria dostępu oraz kryteria punktowe przyznawane wnioskodawcom w trakcie oceny operacji.

Zgodność celu LSR w odniesieniu do dokumentów strategicznych przedstawiono w tabeli poniżej.

**Tabela 16 Zgodność celu LSR z innymi dokumentami strategicznymi**

Lp.	Nazwa dokumentu strategicznego / planistycznego	Cel LSR: <i>Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego</i>
1.	<i>Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (SRWL 2030)</i>	<p><i>W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku została określona wizja rozwoju województwa: <i>Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu. Wizja ta zostanie osiągnięta poprzez realizację następujących celów strategicznych:</i></i></p> <p>Cel strategiczny 1. <i>Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych</i></p> <p>Cel strategiczny 2. <i>Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</i></p>

		<p>Cel strategiczny 3. <i>Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu</i></p> <p>Cel strategiczny 4. <i>Wzmacnianie kapitału społecznego</i></p> <p>Wszystkie zaplanowane do realizacji w ramach LSR przedsięwzięcia wpisują się bezpośrednio lub pośrednio w ww. cele. Najmocniej skorelowanym z założeniami LSR celem SRWL 2030 jest cel strategiczny 4 <i>Wzmacnianie kapitału społecznego</i>, który w swoich celach operacyjnych odnosi się do silnego kapitału społecznego w regionie, powszechnie dostępnych wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych w środowisku lokalnym oraz wzmocnienia spójności przestrzennej i społecznej regionu. Główny cel LSR odnosi się właśnie do kapitału społecznego, tak jak jeden z celów szczegółowych strategii regionalnej. W LSR przewidziano działania, które przyczynią się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców, poprawy warunków dla zwiększenia aktywności społecznej mieszkańców i rozwoju instytucji kultury, a także promowania zdrowego trybu życia oraz wspierania uczenia się przez całe życie – są to efekty wprost powiązane z kierunkami działań SRWL 2030 określonymi dla celów operacyjnych 4.1. <i>Rozwijanie kapitału ludzkiego</i> oraz 4.3. <i>Włączenie i integracja społeczna</i>. Ponadto w ramach celu LSR przewiduje się premiowanie innowacyjnych rozwiązań, zaś sama idea podejścia LEADER oraz zaplanowane w LSR przedsięwzięcia, w tym operacja własna, która polegać będzie na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie, są czynnikami pozwalającymi stwierdzić, że cel LSR jest spójny również z celem operacyjnym 4.6. <i>Wspieranie inicjatyw oddolnych i poprawa efektywności zarządzania</i>. LGD przewidziała w ramach wdrażania LSR wsparcie na podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej, co z kolei powiązane jest z celem strategicznym 3 SRWL 2030 <i>Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu</i> szczególnie w zakresie celu operacyjnego 3.4. <i>Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług czasu wolnego</i>.</p>
2.	<p><i>Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego<sup>38</sup> (PZPWL)</i></p>	<p><i>Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego</i> jest dokumentem o charakterze długookresowym, stanowiącym element krajowego systemu planowania przestrzennego. Określa on zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu oraz działania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych stanowiąc formalną i merytoryczną płaszczyznę odniesienia dla podejmowanych decyzji przestrzennych. W dokumencie został określony cel wiodący, za który uznano <i>zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia</i>. W dokumencie zostały również określone dwa priorytety rozwoju przestrzennego:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Wzmacnianie zewnętrznych powiązań sieciowych oraz poprawa spójności wewnątrzregionalnej w układzie przestrzennym i społeczno-gospodarczym.</li> <li>2. Wzrost konkurencyjności przestrzeni województwa pod względem atrakcyjności gospodarczej i warunków życia.</li> </ol> <p>Realizacja powyższego celu oraz priorytetów rozwoju będzie możliwa poprzez cele główne odnoszące się do 6 obszarów, których realizacja wymaga skoordynowanych działań na poziomie regionalnym i lokalnym. Te, z którymi najbardziej powiązane są założenia LSR to: w obszarze gospodarki cel główny: <i>Zwiększenie konkurencyjności gospodarki województwa oraz poprawa jego atrakcyjności inwestycyjnej</i>, w obszarze środowisko kulturowe cel główny: <i>Wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi</i>.</p> <p>Ponadto PZPWL wyznacza obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym, gminy LGD znalazły się w obszarach:</p>

<sup>38</sup> Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>– <i>Miejskie obszary funkcjonalne</i>, które obejmują Białą Podlaską z gminą Biała Podlaska;</li> <li>– <i>Obszar funkcjonalny Polesie ze strefą oddziaływania Kanalu Wieprz-Krzna</i>, do którego należą: Miasto Międzyrzec Podlaski oraz gminy: Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Drelów, Łomazy, Rossosz, Sosnówka, Wisznice, Zalesie, Terespol, Kodeń, Sławatycze;</li> <li>– <i>Obszar funkcjonalny gospodarki hodowlanej</i>, do którego należą Miasto i Gmina Międzyrzec Podlaski oraz gminy: Leśna Podlaska, Biała Podlaska, Drelów, Wisznice, Sosnówka, Rossosz, Łomazy, Tucza i Piszczac.</li> </ul> <p>LSR nastawiona jest na wdrażanie rozwiązań innowacyjnych (operacje dedykowane innowacyjnym rozwiązaniom i premiowanie innowacyjnych rozwiązań). Ponadto wszelkie zaplanowane działania będą wykorzystywać lokalne potencjały rozwoju. W ramach realizacji LSR premiowane będą m.in. operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, co wpłynie pozytywnie na ograniczenie wpływu i skutków oddziaływania człowieka na środowisko.</p>
--	---

*Źródło: Opracowanie własne*

Przedsięwzięcia zaplanowane w ramach realizacji celu *Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego* są zgodne z założeniami programu, z którego będą finansowane (tabela 17). Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR będą finansowane ze środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW. Ponieważ LSR jest jednofunduszowa, będzie to jedyne źródło finansowania.

**Tabela 17 Zgodność LSR z celami programu, z którego będzie ona finansowana**

Lp.	Źródło finansowania	Opis spójności celów
1.	<i>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (PS WPR 2023–2027)</i>	<p><i>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027</i> jest następcą <i>Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020</i>. PS WPR zakłada wspieranie zrównoważonego rozwoju polskich gospodarstw, sektora przetwórstwa i poprawę warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich.</p> <p>Jedną ze wskazanych w PS WPR interwencji jest właśnie LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Cel LSR wpisuje się w ukierunkowanie interwencji na: <i>budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych</i>. Zgodnie z zapisami PS WPR: <i>oczekuje się od LGD ukierunkowania na rozwój obszaru w oparciu o przedsiębiorczość z jednoczesnym poszanowaniem warunków przyrodniczych (biogospodarka, GOZ) i dziedzictwa kulturowego oraz szczególnej wrażliwości na wymiar społeczny rozwoju lokalnego</i>. Mając na uwadze rolę LGD we wspieraniu włączenia społecznego, szczególnie nacisk zostanie położony na potrzeby zdiagnozowanych na obszarach objętych LSR grup osób w niekorzystnej sytuacji – w ramach realizacji LSR wspierana będzie przedsiębiorczość, zarówno ta gospodarcza jak i społeczna, poszanowane będą warunki przyrodnicze, premiowane będą operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, ponadto cała LSR ukierunkowana jest właśnie na wymiar społeczny, w tym integrację, włączenie społeczne, a szczególnie osób w niekorzystnej sytuacji. Wskazana w LSR grupa osób w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami, jest zgodna z katalogiem takich grup wskazanym w PS WPR.</p> <p><i>Z uwagi natomiast na specyfikę metody LEADER wymaga się, iż LSR zarówno na etapie jej przygotowania jak i wdrażania zakładały maksymalne zastosowanie podejścia partnerskiego – cały proces opracowania LSR oparty był na partnerstwie, zarówno w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD, jak i z innymi partnerami z obszaru. Na etapie wdrażania zaplanowano działania zwiększające aktywność członków i ich zaangażowanie w realizację LSR, a także operacje polegające na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie. Zgodnie z zalecaniem (dużą wagę przywiązuje się do innowacyjności projektowanych rozwiązań), w LSR określono też mechanizmy mające zwiększyć poziom innowacyjności na obszarze, m.in. operację</i></p>

	<p>związaną z innowacyjnymi inicjatywami oddolnymi. Poza operacją dedykowaną, we wszystkich przedsięwzięciach będzie premiowana innowacyjność. Zaplanowane operacje będą realizować co najmniej 6 z 9 celów interwencji PS WPR, tj.</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. <i>Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki;</i></li> <li>2. <i>Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania a. gospodarstw agroturystycznych, b. zagrody edukacyjne;</i></li> <li>4. <i>Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności;</i></li> <li>6. <i>Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;</i></li> <li>7. <i>Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych;</i></li> <li>8. <i>Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.</i></li> </ol>
--	---

*Źródło: Opracowanie własne*

Pomimo, iż LSR jest jednofunduszowa, to LGD mogą również ubiegać się o fundusze na realizację przedsięwzięć w ramach innych programów oraz podejmować działania informacyjne na obszarze o możliwości finansowania przedsięwzięć z innych źródeł zewnętrznych, zarówno w ramach środków europejskich, jak i krajowych, czy w ramach Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Funduszy Norweskich. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach wdrażania LSR będą finansowane bezpośrednio ze środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW (tabela 17). Ponadto wybrane przedsięwzięcia w ramach Celu 1. mogą być realizowane przez LGD oraz inne podmioty i partnerów, szczególnie z takich źródeł finansowania jak:

- *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII *Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*. W zakres finansowania z tego programu wpisują się w szczególności operacje określone w LSR odnoszące się do ogólnodostępnej infrastruktury publicznej (1.1) i rozwoju oferty kulturalnej (1.13).
- *Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027* w ramach celu szczegółowego ESO4.7. *Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)*. W zakres finansowania tego programu wpisuje się operacja 1.15, która zakłada podnoszenie kompetencji i aktywizację mieszkańców w zakresie pracy, usług i nauki zdalnej.
- *Krajowy Plan Odbudowy (KPO) – w ramach Funduszu Odbudowy* w zakresie komponentu A *Odporność i konkurencyjność gospodarki, cel szczegółowy A4. Zwiększenie dopasowania strukturalnego, efektywności i odporności kryzysowej rynku pracy, Reforma A4.5. Przedłużanie kariery zawodowej i promowanie pracy po przekroczeniu ustawowego wieku emerytalnego*. W zakres finansowania tego programu wpisuje się również operacja 1.5.
- *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030* – w ramach priorytetu I *Mikro-inicjatywy* oraz w ramach priorytetu II *Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego*. W zakres finansowania tego programu wpisuje się przedsięwzięcie 1.5, które zakłada wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych.

Wykorzystanie różnych źródeł finansowania pozwoli na osiągnięcie lepszych efektów w realizacji zaplanowanych przedsięwzięć poprzez koordynację działań w ramach kilku programów. Niewątpliwie dywersyfikacja źródeł finansowania wywoła większy wpływ na obszar niż skorzystanie tylko z jednego programu. Wspieranie rozwoju kompetencji społecznych i gospodarczych będzie realizowane przez szereg zaplanowanych działań, które dotyczą różnych zdiagnozowanych problemów, wzajemnie się uzupełniają i w sposób synergiczny wpłyną na osiągnięcie celu założonego w LSR jakim jest stworzenie mieszkańcom obszaru odpowiednich warunków do rozwoju w miejscu, w którym żyją.

Cel LSR oraz planowane w ramach jej realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują, dając spójny efekt. Już na etapie formułowania Strategii, założeniem było zaangażowanie różnych grup i zapoczątkowanie procesu budowania partnerstwa międzysektorowego i międzybranżowego. Konsultacje z mieszkańcami odbywały się w formie otwartych spotkań, dzięki czemu przedstawiciele różnych środowisk zyskali szansę na prezentację swoich uwag, opinii, ale również na zapoznanie się z postulatami i potrzebami innych grup społecznych. Wielokrotnie podczas spotkań rozwijała się dyskusja na temat problemów i potrzeb lokalnej społeczności. To one stanowiły podstawę do sformułowania założeń Strategii. Kluczową kwestią dla niniejszej jednofunduszowej LSR jest zachowanie komplementarności wsparcia z różnych funduszy przy realizacji jednofunduszowych projektów. Komplementarność starano się uzyskać już na etapie programowania tj. przy tworzeniu LSR i poszukiwaniu spójności z innymi programami operacyjnymi. LSR będzie osiągać korzyści w wyniku działań innych podmiotów, które będą komplementarne wobec LSR – przyczynią się do osiągnięcia efektu synergii, efekty realizacji LSR będą dzięki nim bardziej widoczne i wzmocnione. Nowo zakładane przez mieszkańców czy rozwijane działalności gospodarcze w zakresie usług sportu, rekreacji i spędzania czasu wolnego, tworzone przez samorządy przestrzenie rekreacyjne i infrastruktura, organizowane wydarzenia i zajęcia przez organizacje pozarządowe i oddolne inicjatywy mieszkańców, bez względu na to z jakich środków będą realizowane, przyczynią się do osiągnięcia głównego celu LSR i wzmocnią oddziaływanie efektów uzyskanych przez wdrożenie LSR.

Cel 1. *Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego*, który będzie realizowany przy wsparciu funduszy PS WPR, wpłynie na rozwój społeczny i gospodarczy regionu poprzez wspieranie podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej, oraz zaspokoi potrzebę mieszkańców związaną ze zdrowym i aktywnym trybem życia. Jednym z kryteriów premiujących będzie kryterium o brzmieniu: „specyfika działalności umożliwia jej świadczenie tylko na obszarze LGD” – ma to na celu ograniczenie przypadków, kiedy wsparcie udzielone jest na realizację usług mobilnych, czy zakup mobilnego sprzętu, które ostatecznie świadczone/używane są poza obszarem i nie stanowią żadnej wartości dodanej dla mieszkańców. Ważne, aby rozwijane działalności miały na celu wzrost jakości i dostępności usług dla lokalnej społeczności. Co więcej, dokonano skoncentrowania wsparcia dotyczącego wspierania przedsiębiorczości, w celu jak najlepszego wykorzystania posiadanych zasobów finansowych. W związku z tym, w oparciu o lokalne zasoby oraz zgłaszane potrzeby i zdiagnozowane problemy, wsparcie przeznaczone będzie na gospodarkę związaną z rekreacją promującą zdrowy i aktywny tryb życia oraz z rozwijaniem zainteresowań mieszkańców, a więc wszelkie działalności, które mają na celu wzrost dostępności i jakości usług dla lokalnej społeczności w zakresie rekreacji, sportu, spędzania czasu wolnego, w tym samorozwoju, rozwoju pasji i talentów mieszkańców, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów. Przykładowo mogą to być siłownie, niepubliczne szkoły muzyczne, usługi w zakresie zajęć plastycznych, tanecznych, sportowych, robotyka, oferta kulturalna, również zajęcia integracyjne dla osób z niepełnosprawnościami itp. Rozwój gospodarczy zostanie również wzmocniony poprzez inwestycję w gospodarstwa agroturystyczne i zagrody edukacyjne. Działania te wzmocnią potencjał gospodarczy regionu oraz zapewnią mieszkańcom stabilny rozwój. Zaspokojenie potrzeb mieszkańców związanych ze stabilną sytuacją gospodarczą regionu bazującą na zasobach lokalnych oraz dającą bezpieczeństwo finansowe, pozwoli im na rozwijanie pasji i talentów oraz korzystanie z oferowanych komercyjnych usług. Wtedy mieszkańcy chętniej zaczną uczestniczyć w życiu społecznym. Dlatego uzupełnieniem do powyższych działań będą przedsięwzięcia, które zakładają wspieranie aktywności społecznej mieszkańców m.in. poprzez utworzenie akademii lidera, edukację w zakresie zdrowego trybu życia, w tym edukację ekologiczną i promocję oraz podnoszenie świadomości i wiedzy mieszkańców, przedsiębiorców i władz lokalnych w zakresie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE, zwiększenie kompetencji i umiejętności mieszkańców szczególnie w zakresie cyfryzacji oraz wspieranie nauki dzieci i młodych do 25. roku życia, a także osób po 60. roku życia. Przedsięwzięcie wpłynie również na integrację mieszkańców obszaru oraz podmiotów gospodarczych poprzez podejmowanie przez LGD działań animujących do realizacji wspólnych inicjatyw wspierających aktywność społeczną mieszkańców. Dzięki tym działaniom zostanie zbudowany silny kapitał społeczny.

W ramach LSR określono przedsięwzięcia, które będą realizowane przez różne podmioty, z wykorzystaniem różnych metod wdrażania. Są one kompatybilne i wzajemnie się uzupełniają, a ponadto bezpośrednio wpłyną na osiągnięcie celu LSR, który odnosi się do zbudowania zasobu jakim jest kapitał ludzki na obszarze poprzez jego aktywizację, ale też do zapewnienia lokalnej społeczności możliwości rozwoju, dostępu do usług, atrakcyjnych przestrzeni publicznych i wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji będą

wspierały przedsiębiorczość mieszkańców w celu stworzenia silnego gospodarczo obszaru, gdzie mieszkańcy będą mieli zapewnione usługi na wysokim poziomie, co zachęci ich do większej aktywności społecznej oraz ciągłego ulepszania miejsca, w którym żyją. Żadne przedsięwzięcie realizowane pojedynczo nie przyniosłoby efektu synergii, który zostanie osiągnięty przez realizację wszystkich przedsięwzięć mających na siebie ogromny wpływ, co przyniesie lepsze efekty w rozwoju całego obszaru.

Poniżej wykazano wartość dodaną podejścia LEADER w realizacji LSR:

- **Korzyści planowane do osiągnięcia**

Dzięki realizacji założeń Strategii planowane jest zwiększenie zainteresowania oraz realizacji projektów w partnerstwie. Wdrażanie LSR opierać się będzie przede wszystkim na partnerstwie w ramach LGD oraz partnerstwie LGD z innymi podmiotami zarówno z obszaru objętego LSR (szczególnie władzami lokalnymi), jak i spoza obszaru, co w rezultacie spowoduje, iż bliska współpraca międzysektorowa oraz z innymi obszarami nie będzie tylko punktowa, ale stanie się długofalowa i będzie w przyszłości standardem. Aktywizacja lokalnych społeczności, w tym szczególnie osób młodych oraz seniorów, przyczyni się do wzrostu poczucia tożsamości lokalnej oraz lepszej integracji społeczności, dodatkowo do tego przyczynią się działania międzypokoleniowe, gdyż rodzice z dziećmi będą mogli wspólnie spędzać czas i realizować swoje pasje. Również wartością dodaną będzie zwiększenie innowacyjności obszaru, która będzie dotyczyła inicjatyw oddolnych skupiających się na pilotażach rozwiązań zmieniających sposób funkcjonowania społeczności lokalnej. Animacja społeczności i ukierunkowywanie jej na podejmowanie innowacyjnych działań wpłynie na to, że każdy mieszkaniec poczuje się innowatorem, a LGD da mu wsparcie do wykorzystania swojego potencjału. Takie działania również wpłyną na integrację, a zastosowanie innowacji pozwoli na rozwinięcie obszaru i zapewni mieszkańcom więcej możliwości do samorealizacji. Objęcie szczególnym wsparciem osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów zmniejszy nierówności w możliwościach rozwoju. Różnorodne metody wdrażania operacji przyczynią się do rozwoju społecznego, w tym wzrostu potencjału członków lokalnych społeczności. Oddolny charakter LSR, w tym szeroki udział społeczności zarówno na etapie jej tworzenia, jak i na etapie wdrażania, przyczyni się do maksymalnego dopasowania założeń dokumentu i wdrażanych operacji do lokalnych potrzeb. Partnerskie i oddolne podejście będzie prowadzić do integracji członków społeczności, aktywizacji do udziału w życiu społecznym, poczucia sprawczości, co w dalszej kolejności sprzyjać będzie dojrzałości obywatelskiej, podejmowaniu własnych inicjatyw, samostanowienia, a także kontroli społecznej nad działaniami władz. Nie bez znaczenia jest także właśnie brak dominacji sektora publicznego. Ważnym aspektem jest to, że LSR będzie wdrażana na spójnym obszarze, a przedsięwzięcia realizowane będą poza obszarem jednostek administracyjnych gmin. Istotny we wszystkich powyższych działaniach jest ich wpływ na budowanie zaufania poprzez zapraszanie do współpracy wszystkich grup i mieszkańców, nawet dotąd nieobecnych, zarówno tych o dużym potencjale, jak i deficytach.

- **Uzasadnienie wyboru zakresów wsparcia**

W oddolnym procesie tworzenia LSR dokonano wyboru następujących zakresów wsparcia:

- rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki;
- rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych;
- poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;
- kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych;
- włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.

Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości wynika z jednej strony z nadal niekorzystnych wskaźników sytuacji gospodarczej na obszarze, ale z drugiej też z dużego dotychczasowego zainteresowania takim wsparciem i pozytywnymi efektami jego wdrażania. Wspierane będą działalności z zakresu gospodarki czasu wolnego oraz promujące zdrowy i aktywny tryb życia oraz takie, których specyfika pozwoli na świadczenie usług tylko na obszarze LGD (wzrost dostępności usług dla lokalnej społeczności). Ponadto w zakresie włączenia społecznego i aktywizacji społecznej, szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby seniorów (osoby, które ukończyły 60. rok życia) i ludzi młodych (do 25. roku życia). Mieszkańcy obszaru zdają sobie sprawę, że są świadkami coraz szybszych zmian, nie

tylko klimatycznych, ale także społecznych, technicznych i technologicznych. Rolą lokalnych społeczności będzie partnerskie i oddolne wdrażanie Strategii, w tym poprzez inicjatywy innowacyjne. Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców zaplanowano realizację projektów w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, która nie tylko poprawiłaby estetykę i funkcjonalność przestrzeni publicznych, ale też wsparłaby rozwój miejsc rekreacji i spędzania czasu wolnego, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Ze względu na niewykorzystany potencjał organizacji pozarządowych i niewielką aktywność mieszkańców w takich organizacjach, zaplanowano wsparcie organizacji i ich członków, szczególnie w zakresie wzmocnienia programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego. Wszystkie zakresy będą się wzajemnie uzupełniać, a realizowane operacje wywołają efekt kuli śnieżnej. Wsparcie dla przedsiębiorców będzie skoncentrowane tylko na te branże, które są związane z tworzeniem możliwości rekreacji, budowaniem oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców i będą komplementarne w stosunku do tworzonej małej infrastruktury publicznej. Organizacje pozarządowe i ich członkowie będą nie tylko beneficjentami, ale i odbiorcami wsparcia. Będą miały możliwość rozwoju i jednocześnie będą mogły realizować projekty dla lokalnej społeczności. Istotne również będą działania promujące obszar i zachęcające do zamieszkania na tym obszarze oraz odwiedzania go w celach rekreacyjnych. Marketing obszaru jest szczególnie istotny ze względu na położenie przy granicy i międzynarodowych szlakach komunikacyjnych.

- **Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania**

LSR będzie wdrażana za pomocą środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW. Niniejsza Strategia jest tzw. strategią jednofunduszową. Natomiast różnorodność źródeł finansowania umożliwi działanie w sposób wszechstronny, kompleksowy, a tym samym efektywniejszy niż w przypadku korzystania z jednego funduszu, dlatego też przewiduje się finansowanie LSR z innych źródeł, takich jak: środki krajowe, *Krajowy Plan Odbudowy*, *Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027*, *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027*, *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030* i inne.

- **Uzasadnienie przyjętego sposobu wdrażania LSR**

W celu opracowania LSR, która nie tylko będzie odpowiedzią na potrzeby lokalnej społeczności, ale też przyniesie wymierne efekty, podjęto trud wyspecjalizowania się w konkretnych obszarach. Stąd podjęto decyzję o określeniu tylko jednego, konkretnego celu. Odpowiednie ukierunkowanie się na wybrane obszary wzmocni efekt synergii i będzie wzmocniać wartość dodaną zastosowanego podejścia LEADER w rozwoju obszaru. Ukierunkowanie to pozwoli też na skonkretyzowanie oczekiwanych rezultatów i osiągnięcie założonych celów przy planowanym budżecie w określonym czasie. Rozwój obszaru objętego LSR ukierunkowany będzie przede wszystkim na zbudowanie kapitału społecznego mieszkańców poprzez tworzenie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji (lepszy dostęp do ogólnodostępnej infrastruktury, projekty w zakresie włączania społecznego) oraz rozwój kompetencji społecznych mieszkańców (wsparcie innowacyjnych inicjatyw, kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji projektów w partnerstwie, kształtowanie liderów życia publicznego, wzmocnianie organizacji pozarządowych). Uzupełnieniem będzie wzmocnianie przedsiębiorczości mieszkańców, co przełoży się na poprawę warunków bytowych i minimalizację ryzyka ubóstwa. LSR wdrażana będzie przez różne podmioty, w tym samą LGD w ramach projektów własnych. Stowarzyszenie ma duże doświadczenie w zakresie wdrażania LSR, realizowania projektów, w tym partnerskich i animowania lokalnej społeczności. Zaplanowano również harmonizację następujących po sobie naborów wniosków. Pierwszymi operacjami realizowanymi w ramach przedsięwzięć będą operacje w zakresie kształtowania liderów życia publicznego (1.14), a także wspierające rozwój kompetencji mieszkańców w zakresie pracy i nauki zdalnej (1.15), co również przyczyni się do zwiększenia innowacyjności obszaru. Równoległe będą realizowane operacje związane z powstaniem ogólnodostępnej infrastruktury publicznej dostosowanej do osób z niepełnosprawnościami (1.1), a także z zakresu rozwijania pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (1.10, 1.11). Następnie zrealizowane będą operacje w zakresie wzmocnienia potencjału organizacji pozarządowych (1.5) oraz kojarzące partnerów i animujące do realizacji wspólnych projektów na rzecz wzmocnienia tożsamości lokalnej i aktywizacji społecznej oraz promujące zdrowy i aktywny tryb życia poprzez organizację wydarzeń (1.4, 1.16), a także działania promujące obszar (1.12) oraz zwiększające ofertę kulturalną na obszarze (1.13). Na koniec wdrażane będą operacje, w których istotne będzie wykorzystanie infrastruktury i innych efektów zrealizowanych już operacji. Będą to: projekty grantowe w zakresie włączenia społecznego seniorów i ludzi młodych (1.2, 1.3) oraz integracja i rozwój osób w niekorzystnej sytuacji



(1.7), wsparcie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej (1.8, 1.9) oraz projekty grantowe w zakresie innowacyjnych inicjatyw oddolnych (1.6) wspierających aktywność społeczną mieszkańców.

- **Uzasadnienie doboru dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR**

Operacje zaplanowane do finansowania w ramach LSR realizowane będą przez beneficjentów reprezentujących wszystkie sektory życia społeczno-gospodarczego obszaru LGD. Różnorodność zaplanowanych metod wdrażania operacji, tj. wsparcie finansowe poprzez przyznawanie dotacji, projekty grantowe, operacje własne, organizacja szkoleń, warsztatów, prowadzenie doradztwa, promowanie dobrych praktyk, ma na celu upodmiotowienie i usamodzielnienie społeczności lokalnych. Wybrane metody wdrażania LSR wpłyną na wzmocnienie potencjałów obszaru i są odpowiedzią na zgłaszane potrzeby społeczności. Działania inwestycyjne związane z infrastrukturą, rozwojem działalności gospodarczej realizowane będą w formie konkursu gdzie Wnioskodawcy inni niż LGD, będą składać wnioski w odpowiedzi na nabór ogłoszony przez LGD. Formę projektu grantowego wybrano dla przedsięwzięć, w których podmioty z obszaru mają szansę zrealizować projekty zwiększające dostęp do oferty spędzania czasu wolnego, a także wspierające rozwój zdrowego i aktywnego trybu życia oraz innowacje i organizacje pozarządowe. Ponadto projekty grantowe cieszyły się dużym zainteresowaniem podczas realizacji poprzedniej LSR, a metoda ta pozwala na skuteczne dysponowanie przyznanymi środkami.

Ostatnią grupą przedsięwzięć będą projekty własne LGD, które będą miały istotny wpływ na pobudzenie aktywności społecznej oraz gospodarczej regionu, a także pozwolą na skierowanie działań na wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji oraz seniorów i ludzi młodych. Operacje własne będą poprzez edukowanie lokalnej społeczności stanowiły grunt dla kolejnych przedsięwzięć. Wdrażanie LSR poprzez operacje własne zaplanowano w tych przedsięwzięciach gdzie konieczne jest prowadzenie równomiernych i kompleksowych aktywności na całym obszarze LGD gdzie pojedyncze podmioty nie miałyby interesu w prowadzeniu niekomercyjnych działań na całym obszarze. Przygotowanie wniosku na operację własną będzie każdorazowo poprzedzone konsultacjami z grupą docelową aby zaplanować trafne działania w dogodnej dla odbiorców formie.

Wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia prowadzą do większej integracji społeczeństwa co przyczyni się do podejmowania oddolnych i partnerskich inicjatyw na rzecz regionu. Przedsięwzięcia będą wspierać różne sektory oraz współpracę między nimi.

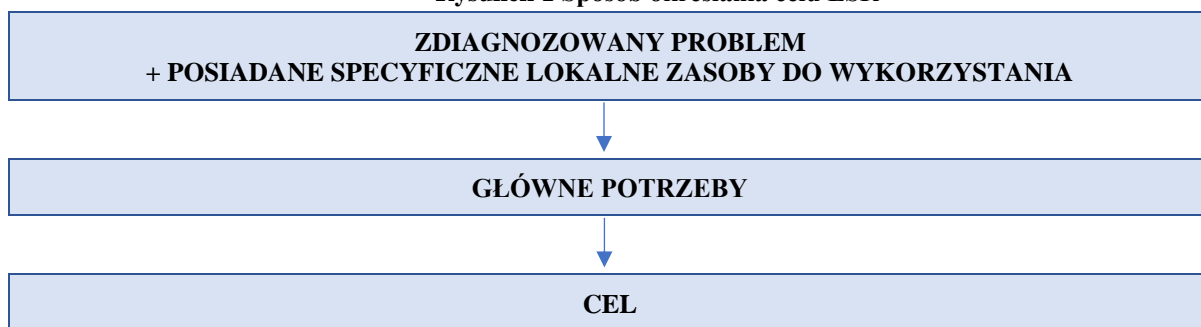
Zaplanowane w LSR przedsięwzięcia wraz z planowanymi operacjami są spójne, powiązane ze sobą oraz wzajemnie się uzupełniają. Zastosowane są w nich różne metody i różny może być stopień ich oddziaływania, jednak przyczyniać się będą do kompleksowego niwelowania ważnych deficytów zgłaszanych przez mieszkańców obszaru LSR. Jednocześnie różnorodność źródeł finansowania umożliwia działanie w sposób wszechstronny, kompleksowy, a tym samym efektywniejszy, niż w przypadku korzystania z jednego funduszu. Możliwość realizacji działań inwestycyjnych, infrastrukturalnych oraz działań bezpośrednio wpływających na wybrane grupy społeczne to jedne z korzyści z tzw. komplementarności i synergii pomiędzy tymi funduszami

## VI. CELE I WSKAŹNIKI

Wynikiem przeprowadzonej diagnozy opartej o analizę danych ilościowych, badania jakościowe oraz wniosków płynących z analizy SWOT, sporządzonych na pierwszym etapie prac nad LSR, jest wyznaczenie celu realizacji LSR. Osiągnięcie tego celu przyczyni się do ograniczenia słabych stron obszaru poprzez wykorzystanie zdiagnozowanych potencjałów, czego efektem będzie zniwelowanie wskazanych problemów i zaspokojenie zgłoszonych przez społeczność potrzeb. W niniejszej LSR określono jeden cel oparty o określone obszary tematyczne wynikające ze zdiagnozowanych potrzeb. Nie zawsze jedna potrzeba generuje jeden cel, czasami dopiero kilka potrzeb zgrupowanych w jeden cel daje możliwość kompleksowej realizacji tych potrzeb.

Na rysunku 1 przedstawiono sposób określania celu LSR.

**Rysunek 1 Sposób określania celu LSR**



*Źródło: Opracowanie własne*

Zgodnie z powyższym schematem przyjęto następujący ciąg logiczny określenia celu LSR:

### 1) Najistotniejsze zdiagnozowane problemy i potencjały:

Obszar LGD jest obszarem charakteryzującym się spadkiem liczby mieszkańców i stosunkowo szybko starzejącym się społeczeństwem. Jednocześnie posiada kapitał społeczny mieszkańców oraz bogatą historię i dziedzictwo kulturowe. Potencjał organizacji pozarządowych nie jest odpowiednio wykorzystany, a dotychczasowa aktywizacja w zakresie przedsiębiorczości i aktywności mieszkańców wymaga kontynuacji. Zauważany przez mieszkańców jest brak atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego i możliwości rekreacji. Występują braki w przedsiębiorczości i innowacyjności. Problem stanowi ilość osób wymagających wsparcia w ramach środowiskowej pomocy społecznej, a więc osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a w szczególności osób z niepełnosprawnościami.

Na tej podstawie sformułowano główny „**ZDIAGNOZOWANY PROBLEM**” – *Niewystarczające zaangażowanie kapitału ludzkiego do rozwoju obszaru, który przekłada się na niską przedsiębiorczość oraz niskie dochody, a także małą aktywność społeczną mieszkańców i niekorzystną sytuację demograficzną oraz główne „**POSIADANE SPECYFICZNE LOKALNE ZASOBY DO WYKORZYSTANIA**” – *Walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i położenie przy międzynarodowych szlakach komunikacyjnych.**

### 2) GŁÓWNE POTRZEBY:

1. Zwiększenie możliwości rekreacji i dostępu do atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.
2. Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych.
3. Zwiększenie dostępu do kultury i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego.
4. Włączenie osób starszych i osób w niekorzystnej sytuacji.
5. Aktywizacja osób młodych.

### 3) Cel LSR



Do celu LSR przypisano konkretne przedsięwzięcia (zbiory konkretnych działań, pakiety komplementarnych operacji), dla których wskazano sposób ich realizacji wraz z uzasadnieniem, źródło finansowania, a także określono adekwatne rezultaty i wskaźniki. W tabeli 18 przedstawiono powiązanie celu i przedsięwzięć ze zidentyfikowanymi podczas analizy obszaru problemami. Tabela zawiera również informację o charakterze danego przedsięwzięcia (inwestycyjny, nieinwestycyjny), budżecie, poziomie dofinansowania, maksymalnej i minimalnej kwocie, grupie docelowej i sposobie realizacji – stanowi ona poszerzoną wersję załącznika nr 1 do LSR. Opis celu i przedsięwzięć został również ujęty w Załączniku nr 1 do LSR pn. *Cele i przedsięwzięcia*. Do celu przypisano wskaźniki rezultatu (z katalogu obowiązkowych wskaźników, zawartych w części V Załącznika nr 3 do Regulaminu Konkursu na wybór LSR) natomiast do przedsięwzięć wskaźniki produktu. Dla ww. wskaźników określono również wartości planowane do osiągnięcia w poszczególnych latach realizacji LSR. Wskaźniki wraz z harmonogramem osiągnięcia zostały przedstawione w Załączniku nr 2 do LSR pn. *Plan działania*, który jest spójny z Załącznikiem nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu LSR*

Pomiar wskaźników zawartych w załącznikach będzie odbywał się za pomocą prowadzonego monitoringu i ewaluacji (rozdz. X) zaś źródłem wiedzy o osiągniętych wskaźnikach będą sprawozdania beneficjentów, dane LGD oraz dane GUS.

Osiągnięcie wskaźników będzie świadczyło o realizacji zakładanych przedsięwzięć. Ponadto realizacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć przyczyni się do podniesienia świadomości mieszkańców w zakresie możliwości podejmowania i rozwoju działalności gospodarczych, tym samym wpłynie na rozwój przedsiębiorczości mieszkańców obszaru, co z kolei przełoży się m.in. na wzrost liczby miejsc pracy oraz wzrost dochodów mieszkańców. Ponadto realizacja wskaźników wpłynie na zwiększenie dostępności mieszkańców do oferty spędzania czasu wolnego, w tym również dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, która będzie obejmowała zarówno ogólnodostępną infrastrukturę publiczną jak i wydarzenia kulturalne oraz sportowe. Kolejnym efektem realizacji wskaźników będzie zwiększenie innowacyjności obszaru, pogłębienia partnerstwa między różnymi podmiotami oraz zwiększenie integracji społecznej. Realizacja wskaźników będzie również świadczyła o wzroście zainteresowania obszarem LGD turystów. Osiągnięcie wskaźników przyczyni się również do rozszerzenia oferty wsparcia oraz podniesienia jakości oferowanych usług dla lokalnej społeczności w tym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach Celu 1 *Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego* samorządy (sektor publiczny) będą mogły stworzyć/zmodernizować ogólnodostępną, małą infrastrukturę publiczną służącą rekreacji, sportowi i zwiększaniu możliwości spędzania czasu wolnego (np. place zabaw, siłownie plenerowe, skateparki, parki do parkoura, street workout parki, parki linowe, piaskownice, miejskie i wiejskie tereny rekreacyjne o połączonych formach rekreacji, ścieżki edukacyjne), a stworzona infrastruktura będzie wzbogacona o udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów (np. place zabaw dostosowane do wózków inwalidzkich, parki sensoryczne dla osób ze spektrum autyzmu). Mieszkańcy, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, organizacje pozarządowe, mikro i małe przedsiębiorstwa, jednostki sektora finansów publicznych (sektor społeczny, publiczny i gospodarczy) będą, w ramach udzielonych grantów, realizować projekty (w tym partnerskie i/lub innowacyjne), polegające na włączeniu seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji, których celem będzie integracja, wzmocnienie i umożliwienie aktywności społecznej tych grup mieszkańców, budowanie tożsamości lokalnej i sentymentu do miejsca zamieszkania, wzrostu możliwości spędzania czasu wolnego, samorozwoju i rekreacji. W ramach tego przedsięwzięcia mikro i małe przedsiębiorstwa (sektor gospodarczy) będą mogły ubiegać się o wsparcie na podejmowanie działalności – tylko konkretne rodzaje działalności gospodarczej, w zakresie zgodnym z celem LSR. Dokonano skoncentrowania w celu jak najlepszego wykorzystania posiadanych zasobów finansowych. W związku z tym, w oparciu o lokalne zasoby oraz zgłaszane potrzeby i zdiagnozowane problemy, wsparcie przeznaczone będzie na gospodarkę czasu wolnego, a więc wszelkie działalności, które mają na celu wzrost dostępności i jakości usług dla lokalnej społeczności w zakresie rekreacji, sportu, spędzania czasu wolnego, w tym samorozwoju, rozwoju pasji i talentów mieszkańców. Przykładowo mogą to być siłownie, niepubliczne szkoły muzyczne, usługi w zakresie zajęć plastycznych, tanecznych, sportowych, robotyka, oferta kulturalna itp. W ramach wsparcia w zakresie rozwoju przedsiębiorczości przewiduje się finansowanie kosztów szkoleniowych związanych ściśle z celem danej operacji, takich jak nabycie lub podwyższenie kwalifikacji, reorientacja zawodowa, koszty kursów specjalistycznych lub obejmujących wiedzę niezbędną do prowadzenia działalności gospodarczej np. podstawy księgowości. Uzupełnieniem powyższych działań

będzie realizacja projektu własnego, promującego obszar na terenie województwa oraz całego kraju. Ponadto w ramach celu planuje się projekt grantowy na realizację innowacyjnych inicjatyw oddolnych, w szczególności takich, które przyczynią się do zwiększenia aktywności społecznej mieszkańców i ich integracji. Kolejny projekt grantowy w ramach przedsięwzięcia będzie dotyczyć wzmocnienia potencjału organizacji pozarządowych, premiowane będą operacje wykorzystujące dziedzictwo kulturowe i naturalne. Ponadto w ramach działań zostanie zwiększona oferta edukacyjna, integrująca i kulturalna dla mieszkańców obszaru, w tym osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów. W ramach projektu możliwe będzie finansowanie warsztatów, szkoleń, kursów dla członków organizacji pozarządowych, wyjazdy studyjne, wszelkie działania zwiększające potencjał i usprawniające funkcjonowanie organizacji. W ramach tego przedsięwzięcia zaplanowano także projekty własne LGD z zakresu kojarzenia partnerów i animowania do realizacji wspólnych projektów na rzecz wzmocnienia tożsamości lokalnej, szczególnie z partnerami spoza granic kraju, w których BLGD ma duże doświadczenie, kształtowania liderów życia publicznego i społecznego oraz projekt, wspierający rozwój kompetencji mieszkańców w zakresie pracy, usług i nauki zdalnej, a także animujące do podejmowania innowacyjnych inicjatyw oddolnych.

**Tabela 18 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR)**

<i>PROBLEM</i>		<i>Niewystarczające zaangażowanie kapitału ludzkiego do rozwoju obszaru: niska przedsiębiorczość, niskie dochody oraz mała aktywność społeczna mieszkańców, niekorzystna sytuacja demograficzna, sytuacja geopolityczna</i>							
<i>ZASÓB</i>		<i>Walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, położenie przy międzynarodowych szlakach komunikacyjnych</i>							
<i>CEL</i>		<b>Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego</b>							
<i>Zidentyfikowana przyczyna problemu</i>		<b>Przedsięwzięcie</b>	<b>Możliwy zakres wsparcia</b>	<b>Zakres wsparcia z WPR / charakter</b>	<b>Poziom dofinansowania</b>	<b>Możliwy Wnioskodawca</b>	<b>Grupy docelowe</b>	<b>Sposób realizacji</b>	<b>Budżet w ramach WPR [euro]</b>
<i>Braki w infrastrukturze publicznej</i>	1.1	Ogólnodostępna infrastruktura publiczna rekreacyjna i sportowa dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Doposażenie instytucji kultury, budowa i rozbudowa infrastruktury publicznej	6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; inwestycyjny	do 75%	JSFP	Mieszkańcy, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 1 200 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.2	Rozwój pasji i talentów	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy do 25. roku życia	Projekt grantowy	€ 100 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.3	Integracja oraz wykorzystanie cyfryzacji w życiu codziennym i rozwoju	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy powyżej 60. roku życia	Projekt grantowy	€ 100 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.4	Kształtowanie zdrowego i aktywnego trybu życia mieszkańców	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	4. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy	Projekt grantowy	€ 200 000
<i>Niska aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.5	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	€ 200 000

<i>Mała liczba innowacyjnych wydarzeń</i>	1.6	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych mieszkańców	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	€ 100 000
<i>Niewystarczające wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami, ich opiekunów i organizacji działających w tym obszarze</i>	1.7	Integracja i rozwój osób w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Projekt własny LGD	€ 100 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.8	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD - podejmowanie działalności gospodarczej	Budowa, rozbudowa i wyposażenie	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki – a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne; inwestycyjny	do 65%	Osoby fizyczne	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 180 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.9	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD - rozwój działalności gospodarczej	Budowa, rozbudowa i wyposażenie	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki – b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej; inwestycyjny	do 65%	Mikroprzedsiębiorstwo albo małe przedsiębiorstwo	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 180 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.10	Utworzenie lub rozwój gospodarstwa agroturystycznego	Budowa, rozbudowa i wyposażenie	2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania: b. Gospodarstwa agroturystyczne; inwestycyjny	do 85%	Rolnik lub domownik będący właścicielem lub współwłaścicielem małego gospodarstwa, w którym prowadzona jest działalność rolnicza	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 90 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.11	Utworzenia lub rozwój zagrody edukacyjnej	Budowa, rozbudowa i wyposażenie	2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania: b. Zagroda edukacyjna; inwestycyjny	do 85%	Rolnik lub domownik będący właścicielem lub współwłaścicielem małego gospodarstwa, w którym prowadzona jest działalność rolnicza	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 90 000

<i>Niska aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.12	Działania marketingowe na rzecz spójności i budowania wspólnoty obszaru	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD	€ 60 000
<i>Niewystarczająca oferta rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego</i>	1.13	Zwiększenie oferty kultury	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; nieinwestycyjny	100%	LGD	Mieszkańcy	Projekt grantowy	€ 100 000
<i>Niska aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.14	Utworzenie akademii liderów społecznych	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD	€ 100 000
<i>Słabe wykorzystania cyfryzacji do rozwoju osobistego</i>	1.15	Wsparcie rozwoju kompetencji mieszkańców w zakresie pracy, usług i nauki zdalnej	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy	Projekt własny LGD	€ 100 000
<i>Niska aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.16	Kreowanie projektów partnerskich	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD	€ 100 000
<b>SUMA</b>									<b>€ 3 000 000</b>

*Źródło: Opracowanie własne*

## **VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU**

Kryteria wyboru i oceny operacji zostały ustalone przede wszystkim w takim zakresie, aby premiować przedsięwzięcia, które będą niwelować problemy wynikające z diagnozy obszaru i konsultacji społecznych oraz by wpływać na osiąganie zamierzonych celów i wskaźników produktu oraz rezultatu. Tworzenie kryteriów odbyło się przy udziale lokalnej społeczności i miało na celu ustalenie aspektów, które będą szczególnie premiowane w ramach oceny wniosków oraz będą zaspokajać potrzeby mieszkańców, poznane podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych na obszarze. Opracowane kryteria są ściśle powiązane z celem i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjenta – z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy SWOT. Kryteria opracowano w sposób przejrzysty, mierzalny, pozwalający uniknąć sytuacji niepożądanych, polegających na subiektywnej ocenie, a przyznawanie punktów odbywać się będzie w formie zero-jedynkowej.

Dla niektórych przedsięwzięć w LSR, LGD ustanowiło kryteria wyboru o charakterze dostępowym (zawężające możliwość uzyskania wsparcia), które pozwolą ukierunkować wsparcie na operacje najlepiej odpowiadające potrzebom obszaru LSR i najlepiej pasujące do zaplanowanych realizacji przedsięwzięć. W celu właściwego ukierunkowania pomocy, LGD zastosuje również kryteria wyboru premiujące. Niektóre z kryteriów premiujących będą zastosowane do wszystkich przedsięwzięć, inne do wybranych.

Ogólna definicja innowacyjności rozumiana jest jako wprowadzenie na rynek (w tym przypadku obszar LGD) nowego lub udoskonalonego produktu, usługi lub procesu organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Dla przedsięwzięć związanych z rozwojem przedsiębiorczości, z racji charakteru operacji, definicję tę uściślono i przyjęto, iż innowacja to wprowadzenie na rynek przez dane przedsiębiorstwo nowego towaru lub usługi, lub znaczące ulepszenie oferowanych uprzednio towarów lub usług w odniesieniu do ich charakterystyk lub przeznaczenia. Ulepszenie może dotyczyć charakterystyk technicznych, komponentów, materiałów, wbudowanego oprogramowania, bardziej przyjaznej obsługi przez użytkownika oraz innych cech funkcjonalnych. Preferowane będzie wdrażanie innowacji poprzez implementowanie zupełnie nowych na obszarze objętym LSR produktów, usług, procesów, technologii, metod organizacji lub nowych sposobów wykorzystania dostępnych zasobów.

W związku z powyższą definicją ogólną LGD zdecydował, iż jednym z kryteriów wyboru będzie punktowanie operacji innowacyjnych w zakresie inicjatyw oddolnych skupiających się na pilotażach rozwiązań zmieniających sposób funkcjonowania społeczności lokalnej oraz punktowanie innowacyjnych rozwiązań w kierunku tworzenia nowych sposobów wykorzystania przestrzeni publicznych, innowacji poprzez tworzenie infrastruktury przystosowanej dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, innowacji w wykorzystaniu nowo powstałej infrastruktury oraz innowacyjnego rozwiązania bazującego na cyfryzacji, wprowadzanego w rozwijanych i zakładanych przedsiębiorstwach.

W celu sprawnego wdrożenia Strategii, LGD opracowała i stosowała w perspektywie 2014–2020 zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR. Będą one stosowane również we wdrażaniu tej LSR, po dostosowaniu do obowiązujących przepisów. Przez cały okres wdrażania Strategii, będą one udostępniane do wiadomości publicznej w Biurze, na stronie internetowej LGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców. Kryteria wyboru grantobiorców i procedura ich ustalania/zmiany, stanowi wspólny dokument z procedurą wyboru i oceny grantobiorców.

LGD posiada procedury z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych i wytycznych dotyczących instrumentu RLKS oraz dokłada wszelkich starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były niedyskryminujące, przejrzyste i niebudzące wątpliwości ze strony wnioskodawców, grantobiorców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania Strategii. Jednocześnie należy podkreślić, że LGD zależy na wybraniu projektów, które w jak największej mierze pozwolą na osiągnięcie przyjętych w Strategii założeń i wskaźników, a ograniczone środki finansowe, będące podstawą ustalenia budżetu Strategii, nie pozwalają na sfinansowanie wszystkich pomysłów i inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców obszaru.

Dokumenty regulujące szczegółowe rozwiązania to: procedura/y wyboru i oceny operacji, regulamin organu decyzyjnego, procedura ustalania kryteriów wyboru, procedura wyboru i oceny grantobiorców wraz z kryteriami wyboru grantobiorców i procedurą ustalania i zmiany kryteriów wyboru grantobiorców.



Dla komponentu Wdrażanie LSR przewiduje się, w szczególności, następujące warunki kwalifikowalności:

- powiązanie wnioskodawcy z obszarem objętym LSR;
- przyczynianie się do realizacji LSR:
  - weryfikowane poprzez osiągnięcie zakładanych wskaźników,
  - rozumiane jako bezpośredni wpływ na realizację konkretnego przedsięwzięcia;
- legalność – zgodność projektu operacji z przepisami prawa;
- w przypadku działalności gospodarczej – uzasadnienie ekonomiczne (uproszczony biznesplan);
- w przypadku operacji dotyczących obiektów zabytkowych – zapewnienie, iż obiekt jest zabytkiem (np. wpisany do Rejestru zabytków lub ewidencji zabytków);
- w przypadku operacji w partnerstwie oraz projektów partnerskich:
  - udział co najmniej 2 podmiotów,
  - realizacja wspólnego przedsięwzięcia,
  - dokument potwierdzający wolę współpracy co najmniej 2 podmiotów;
- w przypadku operacji realizowanych w ramach poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej kwalifikowalne są operacje niekomercyjne, których koszty całkowite nie przekraczają 1 mln euro.

Wybór projektów do dofinansowania będzie odbywał się każdorazowo z zastosowaniem zasad horyzontalnych.

Wsparcie na podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przysługuje tylko raz w okresie realizacji Planu Strategicznego. W przypadku uzyskania wsparcia na podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej, wnioskodawca może ubiegać się o wsparcie na rozwijanie tych działalności nie wcześniej niż po upływie 2 lat od wypłaty płatności ostatecznej w ramach operacji realizowanej w ramach podejmowania/tworzenia tych działalności. Beneficjent realizujący operacje w zakresie inwestycji w infrastrukturę lub inwestycji produkcyjnych zobowiązuje się do zapewnienia trwałości inwestycji.

Operacja własna może być realizowana, gdy realizuje cele publiczne oraz niekomercyjne oraz jest niezbędna do osiągnięcia danego celu/przedsięwzięcia LSR. Koszty operacji własnych nie mogą stanowić więcej niż 20% budżetu komponentu Wdrażanie LSR. Wnioski o przyznanie pomocy na operacje własne zawierają opis znaczenia realizacji operacji dla LSR oraz uzasadnienie realizacji operacji przez LGD (m.in. wyjaśnienie, dlaczego operacja ta nie może być zrealizowana przez inne podmioty).

Wsparcie udzielane jest w formie dotacji w postaci ryczału w zakresie:

1. podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne – do wysokości 150 tys. zł;
2. projektów grantowych do wysokości 500 tys. zł, przy czym wysokość pojedynczego grantu:
  - na przygotowanie projektu partnerskiego wynosi:
    - do 50 tys. zł w przypadku projektu partnerskiego z podmiotem z obszaru innej LSR z Polski,
    - do 150 tys. zł w przypadku międzynarodowego projektu partnerskiego (z podmiotem z obszaru innej LSR z innego kraju),
  - w pozostałych zakresach zadań objętych grantami – ustalana będzie na bazie projektu budżetu (art. 83 ust. 1 lit. c oraz ust. 2 lit. b); maksymalna kwota zostanie określona w oparciu o dane historyczne.

W pozostałych przypadkach wdrażania LSR (w tym na operacje własne) wsparcie będzie miało formę dotacji w postaci refundacji kosztów kwalifikowalnych do wysokości 500 tys. zł. W przypadku Wdrażania LSR intensywność wsparcia będzie wynosiła:

- do 65% kosztów kwalifikowalnych, z wyłączeniem operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 85% kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 100% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych,
- do 75% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku jednostek sektora finansów publicznych, z czego pomoc finansowa z EFRROW wynosi maksymalnie 55% kosztów kwalifikowalnych, a pozostałe 20% kosztów kwalifikowalnych ze środków budżetu państwa.

Operacje sektora finansów publicznych będą mogły być finansowane ze środków Planu Strategicznego w ramach niniejszej LSR do limitu 40% tych środków.

## VIII. PLAN DZIAŁANIA

W ramach realizacji LSR zaplanowano ogłoszenie wniosków na realizację przedsięwzięć zawartych w matrycy – rozdział VI. Pierwsze nabory zostaną przeprowadzone w I kwartale 2024 roku, kolejne w latach 2025–2026.

Tworząc Plan działania zadbano, aby realizowane przedsięwzięcia umożliwiły osiągnięcie celu LSR. Wszystkie działania zaplanowano tak, aby w pierwszej kolejności zrealizowane zostały te, które oddziaływać będą na pozostałe. W pierwszej kolejności zrealizowane zostaną działania zwiększające atrakcyjność obszaru oraz promocyjne i edukacyjne, dalej te związane z wykorzystaniem zasobów oraz rozwojem przemysłu czasu wolnego. Przedsięwzięcia związane z zakładaniem i rozwojem działalności gospodarczych podzielono tak, aby możliwie jak najlepiej wykorzystać środki oraz stworzyć możliwość skorzystania z dofinansowania jak największej liczbie beneficjentów.

Istotne w trakcie wdrażania LSR będzie zrealizowanie pierwszych operacji w ramach PS WPR do 30 czerwca 2026 roku, które pozwolą na wykorzystanie 40% budżetu, oraz realizację pozostałych działań tak, aby do 31 grudnia 2027 roku wykorzystać 80% kontraktacji budżetu.

Dokładny plan działania wraz z czasowym przedziałem osiągania wskaźników oraz planowanymi kwotami wsparcia przedstawiają Załącznik nr 2 do LSR pn. *Plan działania* oraz Załącznik nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu*.

## IX. PLAN FINANSOWY LSR

Lokalna Strategia Rozwoju BLGD to strategia jednofunduszowa, której jedynym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*.

### 1. Źródła finansowania działalności LGD

Działalność LGD finansowana będzie w ramach:

- 1) Funduszy EFSI stanowiących **bezpośrednie źródło finansowania** LSR jako budżetu LSR:
  - a) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*;
- 2) Innych potencjalnych / **pośrednich źródeł finansowania** przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nie objętym RLKS, które nie stanowią źródła finansowania, o którym mowa w pkt. 1):
  - a) *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII *Kultura* Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*;
  - b) *Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027* w ramach celu szczegółowego ESO4.7. *Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)*;
  - c) *Krajowy Plan Odbudowy (KPO) – w ramach Funduszu Odbudowy w zakresie komponentu A Odporność i konkurencyjność gospodarki, cel szczegółowy A4. Zwiększenie dopasowania strukturalnego, efektywności i odporności kryzysowej rynku pracy, Reforma A4.5. Przedłużanie kariery zawodowej i promowanie pracy po przekroczeniu ustawowego wieku emerytalnego*.
  - d) *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 – w ramach priorytetu I Mikro-inicjatywy oraz w ramach priorytetu II Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego*;
  - e) Środki krajowe;
  - f) Fundusze Norweskie i EOG (Europejski Obszar Gospodarczy).

Zadania finansowane z innych źródeł niż bezpośrednie, przyczynią się do realizacji celów określonych w ramach RLKS.

### 2. Powiązanie źródeł finansowania

Przewidziane źródła finansowania oraz plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia można będzie lepiej wdrażać na obszarze LSR dzięki alternatywnym źródłom dofinansowania, które pozwolą zrealizować większy zakres projektów. Wzięto pod uwagę te źródła finansowania, z których środki przeznaczone będą na operacje zgodne z celem niniejszej LSR, a więc wszelkie te, które mogą przyczynić się do rozwoju kapitału społecznego mieszkańców, w tym podniesienia dostępności i atrakcyjności ogólnodostępnych przestrzeni, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej oraz oferty przemysłu czasu wolnego i samorozwoju mieszkańców.

Zaplanowany do realizacji budżet został przedstawiony w Załączniku nr 3 do LSR pn. *Budżet LSR* oraz w Załączniku nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu*.

## X. MONITORING I EWALUACJA

W celu poprawnego i efektywnego wdrażania założeń Strategii, niezbędne jest prowadzenie działań, które mają na celu weryfikację sposobu jej realizacji. W związku z tym niezbędne jest prowadzenie bieżącego monitoringu oraz przeprowadzanie badań ewaluacyjnych, które umożliwią w razie konieczności aktualizację dokumentu. Wszystkie podejmowane działania powinny być prowadzone w sposób zadowalający społeczność lokalną zamieszkującą obszar LGD. Ponadto metody monitoringu i badań ewaluacyjnych zostały tak przygotowane, aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorców, również do osób do tej pory niezainteresowanych działalnością LGD.

### 1. Monitoring

Monitoring LSR prowadzony będzie na bieżąco przez pracowników Biura LGD.

Monitoring obejmuje:

- a) zebranie danych na temat: wskaźników realizacji LSR, harmonogramu ogłaszanych konkursów, budżetu LGD, liczby osób odwiedzających stronę internetową.
- b) ocenę zebranych informacji w stosunku do założonych wartości;
- c) opracowanie Raportów z monitoringu Strategii w okresie rocznym, zawierających podsumowanie danych wraz z wygenerowanymi wnioskami dotyczącymi wpływu podejmowanych działań na realizację założeń Strategii.

Charakterystyka źródeł danych oraz sposobu pomiaru i oceny danych:

- Dane własne LGD – informacje gromadzone w toku normalnej działalności LGD, w szczególności w ramach obowiązkowej sprawozdawczości. Dane własne obejmują:
  - wskaźniki Planu komunikacji,
  - dane ilościowe dotyczące doradztwa w Biurze,
  - dane gromadzone w trakcie naborów (m.in. terminy naborów, ilość złożonych wniosków, środki finansowe przypisane do naborów),
  - wskaźniki LSR, EFSI,
  - realizację budżetu LSR,
  - dane dotyczące pracy organów LGD,
  - informacje o szkoleniach dla pracowników Biura i członków organów LGD.
- Badania własne:
  - ankieta monitorująca dla beneficjentów i grantobiorców – badanie pozwoli na zbieranie istotnych informacji dotyczących postępu rzeczowo-finansowego. Pozwoli także pogłębić informacje uzyskane z wniosków o dofinansowanie operacji – ankieta będzie wypełniana przez beneficjentów i grantobiorców w roku, w którym rozliczyli oni operację;
  - badanie ankietowe osób korzystających z doradztwa – badanie realizowane na bieżąco, w których jednostką analizy będą udzielone porady. O wypełnienie ankiety będą proszone osoby korzystające z doradztwa w Biurze LGD;
  - badanie ankietowe uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych lub szkoleń organizowanych przez LGD – realizowane w czasie każdego tego typu wydarzenia zorganizowanego przez LGD;
  - badanie ankietowe dla mieszkańców, oceniające podjęte działania.

Istotną częścią monitoringu, która zasługuje na osobne omówienie, będzie monitoring realizacji projektów grantowych. LGD będzie ponosić bowiem szczególną odpowiedzialność za efekty przedsięwzięć realizowanych przez grantobiorców. Monitorowanie przedsięwzięć w ramach projektów grantowych powinno być przy tym traktowane nie jako kontrola, ale jako wsparcie dla osób je realizujących. W przypadku projektów grantowych zastosowany zostanie również monitoring operacyjny, polegający na osobistych kontaktach między pracownikami LGD a osobami realizującymi granty. Pracownicy LGD będą stosować wystandardyzowany formularz kontaktu, w którym będą zapisywać uzyskane od grantobiorców informacje oraz odnotowywać przekazane im rekomendacje. Dopuszcza się możliwość kontaktu telefonicznego z grantobiorcami bądź osobiste spotkania w Biurze LGD lub w miejscu realizacji operacji. Pracownicy będą zobowiązani odwiedzić grantobiorców w miejscu realizacji przedsięwzięć w czasie realizowania przez nich operacji. Jeśli charakter realizowanego przedsięwzięcia będzie na to pozwalał, to zbierana będzie dokumentacja fotograficzna, która będzie dołączona do formularza kontaktu.

## 2. Ewaluacja

Ewaluacja LSR realizowana będzie w następujących etapach, które będą różniły się celami w zależności od etapu realizacji Strategii:

1. Ewaluacja on-going – corocznie w latach 2024–2029, dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego.
2. Ewaluacja mid-term (śródkresowa) – w 2026 roku.
3. Ewaluacja ex-post (końcowa ewaluacja zewnętrzna).

Ewaluacja dotyczyć będzie: oceny działalności LGD, pracowników i funkcjonowania Biura, skuteczności promocji i aktywizacji społeczności lokalnej, harmonogramu rzeczowo-finansowego LSR, stopnia realizacji celów (wskaźników) oraz budżetu LSR.

Coroczna ewaluacja wewnętrzna prowadzona będzie w ramach warsztatów refleksyjnych w ramach ewaluacji on-going. Przeprowadzenie ewaluacji mid-term i ex-post zostanie powierzone wyspecjalizowanemu podmiotowi zewnętrznemu (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd LGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców.

Raport z ewaluacji Strategii obejmuje przede wszystkim:

- a) Ocenę funkcjonowania LGD, w tym: działalność Zarządu, działalność Komisji Rewizyjnej, sprawność przeprowadzania naborów, wizerunek LGD wśród mieszkańców obszaru, działalność informacyjną, promocyjną oraz edukacyjną, procedury związane z wyborem przedsięwzięć oraz kompetencje pracowników, efektywność doradztwa w Biurze LGD, liczbę porad i charakter doradztwa w Biurze, częstotliwość, regularność i frekwencję spotkań organów LGD.
- b) Ocenę realizacji Planu działania.
- c) Ocenę stopnia wdrażania celów LSR, w tym stopnia osiągnięcia wskaźników stopnia wykorzystania funduszy, realizacji budżetu, realizacji działań skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji.
- d) Podsumowanie działalności LGD w badanym okresie, wnioski i rekomendacje.

Ewaluacja prowadzona będzie w oparciu o kryteria ewaluacji, tj.: trafności, efektywności i wydajności, skuteczności, trwałości, użyteczności. Źródła danych są tożsame ze źródłami dla monitoringu (dane własne, badania własne).

Zatwierdzenia Raportu z ewaluacji Strategii dokonuje się uchwałą Walnego Zebrania Członków.

Zalecenia z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji mogą być podstawą do aktualizacji LSR, podobnie jak zmiana przepisów dotyczących LSR czy zmiana danych dotyczących LSR.

Aktualizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność może nastąpić w związku z:

- zmianą danych dotyczących obszaru LSR,
- zmianą przepisów dotyczących LSR,
- potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/LGD,
- rocznymi wynikami ciągłego naboru propozycji projektów do realizacji.

Aktualizacja LSR może nastąpić na wniosek:

- Rady LGD,
- Komisji Rewizyjnej LGD,
- Zarządu LGD,
- grupy liczącej powyżej 10% wszystkich członków LGD.

Wniosek o aktualizację LSR będzie składany do Zarządu LGD, który zobowiązany jest przedstawić go na najbliższym Walnym Zebraniu Członków. Projekt zmiany LSR musi zostać poddany konsultacjom społecznym poprzez zamieszczenie zmienianych części LSR wraz z uzasadnieniem na stronie internetowej LGD na co najmniej 14 dni.

## Spis rysunków

Rysunek 1 Sposób określania celu LSR .....	50
--	----

## Spis map

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem Białkopodlaska LGD .....	8
---	---

## Spis wykresów

Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021 .....	17
Wykres 2 Piramida płci i wieku dla obszaru LGD w 2021 r. ....	18
Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021 .....	18
Wykres 4 Saldo migracji oraz przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021 .....	19
Wykres 5 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. ....	20
Wykres 6 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa i kraju – wzrost/spadek procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r. ....	20
Wykres 7 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. ....	22
Wykres 8 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. ....	25
Wykres 9 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r. ....	26
Wykres 10 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD, w województwie oraz kraju w 2020 r. ....	28

## Spis tabel

Tabela 1 Podstawowe dane o gminach z obszaru Białkopodlaska LGD .....	9
Tabela 2 Ludność poszczególnych gmin LGD w 2020 r. ....	17
Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze dla średniej obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w latach 2016–2021 .....	20
Tabela 4 Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 .....	21
Tabela 5 Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD oraz w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020 .....	21
Tabela 6 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem na obszarze LGD, w województwie i kraju w latach 2016–2021 .....	23
Tabela 7 Struktura gospodarstw rolnych na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r. ....	24
Tabela 8 Średnie dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 .....	25
Tabela 9 Wydatki majątkowe i wydatki bieżące na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 .....	25
Tabela 10 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020 .....	27
Tabela 11 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020 .....	27
Tabela 12 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 .....	28

Tabela 13 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020 .....	30
Tabela 14 Schemat analizy SWOT .....	36
Tabela 15 Analiza SWOT .....	36
Tabela 16 Zgodność celu LSR z innymi dokumentami strategicznymi .....	42
Tabela 17 Zgodność LSR z celami programu, z którego będzie ona finansowana .....	44
Tabela 18 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR) .....	53

### Wykaz wykorzystanej literatury

1. *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* zatwierdzony przez komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.;
2. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*
3. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;*
4. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005;*
5. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);*
6. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);*
7. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);*
8. *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014–2020 dla Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania, Leśna Podlaska 2015;*
9. *Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2267);*
10. *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.;*
11. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030 – Załącznik do uchwały nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 marca 2021 r.;*
12. *Urząd Komunikacji Elektronicznej, Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku;*
13. *Kondracki J., Geografia regionalna Polski, PWN, Warszawa 2000.*

### Załączniki do LSR

1. Cele i przedsięwzięcia
2. Plan działania
3. Budżet LSR
4. Plan wykorzystania budżetu



## Załącznik nr 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach celu		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
	<i>Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego</i>			
€ 1 200 000	1.1	Ogólnodostępna infrastruktura publiczna rekreacyjna i sportowa dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Mieszkańcy, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 100 000	1.2	Rozwój pasji i talentów	Mieszkańcy do 25. roku życia	Projekt grantowy
€ 100 000	1.3	Integracja oraz wykorzystanie cyfryzacji w życiu codziennym i rozwoju	Mieszkańcy powyżej 60. roku życia	Projekt grantowy
€ 200 000	1.4	Kształtowanie zdrowego i aktywnego trybu życia mieszkańców	Mieszkańcy	Projekt grantowy
€ 200 000	1.5	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy
€ 100 000	1.6	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych mieszkańców	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy
€ 100 000	1.7	Integracja i rozwój osób w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Mieszkańcy w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Projekt własny LGD
€ 180 000	1.8	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD – podejmowanie działalności gospodarczej	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 180 000	1.9	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD – rozwój działalności gospodarczej	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 90 000	1.10	Utworzenie lub rozwój gospodarstwa agroturystycznego	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 90 000	1.11	Utworzenia lub rozwój zagrody edukacyjnej	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 60 000	1.12	Działania marketingowe na rzecz spójności i budowania wspólnoty obszaru	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD
€ 100 000	1.13	Zwiększenie oferty kultury	Mieszkańcy	Projekt grantowy
€ 100 000	1.14	Utworzenie akademii liderów społecznych	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD
€ 100 000	1.15	Wsparcie rozwoju kompetencji mieszkańców w zakresie pracy, usług i nauki zdalnej	Mieszkańcy	Projekt własny LGD
€ 100 000	1.16	Kreowanie projektów partnerskich	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Projekt własny LGD

Źródło: Opracowanie własne

## Załącznik nr 2 Plan działania

CEL	Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		Program	
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco		
C.1	1. Zbudowanie Białkopodlaskiego kapitału społecznego														
1.1	Ogólnodostępna infrastruktura publiczna rekreacyjna i sportowa dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Liczba wyposażonych instytucji kultury, zbudowanej lub rozbudowanej infrastruktury publicznej	0	0%	10	53%	9	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
1.2	Rozwój pasji i talentów	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.3	Integracja oraz wykorzystanie cyfryzacji w życiu codziennym i rozwoju	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.4	Kształtowanie zdrowego i aktywnego trybu życia mieszkańców	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	0	0%	20	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.5	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	20	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.6	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych mieszkańców	Liczba inicjatyw	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.7	Integracja i rozwój osób w niekorzystnej sytuacji - osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
1.8	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD - podejmowanie działalności gospodarczej	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	6	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	

1.9	Zbudowanie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców LGD - rozwój działalności gospodarczej	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	3	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.10	Utworzenie lub rozwój gospodarstwa agroturystycznego	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	2	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.11	Utworzenia lub rozwój zagrody edukacyjnej	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	2	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.12	Działania marketingowe na rzecz spójności i budowania wspólnoty obszaru	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.13	Zwiększenie oferty kultury	Liczba nowych ofert zagospodarowania czasu wolnego	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.14	Utworzenie akademii liderów społecznych	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.15	Wsparcie rozwoju kompetencji mieszkańców w zakresie pracy, usług i nauki zdalnej	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%
1.16	Kreowanie projektów partnerskich	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%
Wskaźnik rezultatu W 1.1		R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich	0		9		0		0		0		0	100%
Wskaźnik rezultatu W 1.2		R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie	0		5 300		13 500		0		0		0	100%
Wskaźnik rezultatu W 1.3		R.42 Promowanie włączenia społecznego	0		0		3 800		0		0		0	100%

Źródło: Opracowanie własne

<b>PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR</b>				
<b>Zakres wsparcia</b>	<b>Program/Fundusz</b>			<b>Środki ogółem (EUR)</b>
	<b>PS WPR</b>	<b>EFRR</b>	<b>EFS+</b>	
<b>Wdrażanie LSR</b> (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	3 000 000,00	0,00	0,00	3 000 000,00
<b>Zarządzanie LSR</b> (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	662 500	0,00	0,00	662 500
<b>Razem</b>	<b>3 662 500,00</b>	<b>0,00</b>	<b>0,00</b>	<b>3 662 500,00</b>

Źródło: Opracowanie własne

## Załącznik nr 4 Plan wykorzystania budżetu

fundusz	Środki zakontraktowane w Euro do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0%	1 540 000	51%	1 540 000	55%	1 460 000	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFS+	0	0%	0	0%	-	-	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFRR	0	0%	0	0%			0	100%	0	100%	0	100%	0	100%
<b>RAZEM</b>	<b>0</b>	<b>0,00%</b>	<b>1 540 000</b>	<b>51,33%</b>			<b>1 460 000</b>	<b>100,00%</b>	<b>0</b>	<b>100,00%</b>	<b>0</b>	<b>100,00%</b>	<b>0</b>	<b>100,00%</b>

Źródło: Opracowanie własne